

Duurzaam denken wordt (langzaam) duurzaam doen

Rapport I&O Research

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2022/253

Datum

oktober 2022

Opdrachtgever

Binnenlands Bestuur

Auteurs

Nathalie Theelen
Peter Kanne
Bram Wolf
Jord van Beek
Maartje van Will

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	13
1.1 Doel van het onderzoek	13
1.2 Onderzoeksverantwoording	13
1.3 Leeswijzer	14
2 Denken over duurzaamheid	15
2.1 Houding ten opzichte van klimaatverandering	15
2.2 Meningen over klimaatverandering	17
3 Wonen	19
3.1 Typen woning en energiebronnen	19
3.2 Douchen	21
3.3 Overzicht douchen	22
3.4 Overzicht wonen	23
4 Mobiliteit	25
4.1 Vervoersmodaliteiten	25
4.2 Autorijden	26
4.3 Bandenspanning	27
4.4 Kilometerheffing	27
4.5 Vliegen	28
4.6 Overzicht mobiliteit	31
5 Voedsel	33
5.1 Type eter	33
5.2 De flexitariër	38
5.3 Overzicht voedsel	40
6 Spullen en kleding	42
6.1 Bezit en houding spullen en kleding	42
6.2 Smartphones en laptops	43
6.3 Overzicht apparaten	44
6.4 Kleding	45

7	Rol overheid en burger bij klimaatverandering	46
7.1	Acties of maatregelen tegen klimaatveranderingen	46
7.2	Beleid en ambitieniveau regering, provincie en gemeente	47
7.3	Verantwoordelijkheid en informatie over klimaatverandering	49
7.4	Wat doen Nederlanders zelf?	51
7.5	Overzicht woning verduurzamen	55
8	Warmtetransitie en participatie	56
8.1	Informatievoorziening en behoefte	56
8.2	Betrokkenheid bij aardgasvrij maken	59
8.3	Verantwoordelijkheid en samenwerking	60
8.4	Overstappen naar alternatieve energiebron	61
8.5	Overzicht 'van het gas af'	63
8.6	Kosten en eigen bijdrage	64
8.7	Verwachtingen van de gemeente	66
9	Energiearmoede	68
9.1	Frequentie van energiearmoede	68
9.2	Gevolgen gestegen energieprijzen	69
9.3	Gedragsverandering in verband met geld	72
10	CO2-uitstoot naar groepen Nederlanders	74
A	Bijlage: Totstandkoming van CO2-puntentoekening	77
A.1	Verdeling over sectoren	77
A.2	Vertaling naar CO2-voetafdruk in punten	78
A.3	Discussie mogelijk	80

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over hoe Nederlanders denken over duurzaamheid en welk gedrag ze vertonen. Het onderzoek is een herhaling van onze onderzoeken 'Duurzaam denken is ... duurzaam doen' uit 2019 en 2020¹. In de tussentijd zijn er diverse maatschappelijke en politieke veranderingen geweest waarvan met name de coronapandemie, de Tweede Kamerverkiezingen, de energiecrisis en de oorlog tussen Rusland en Oekraïne relevant zijn. Aan het onderzoek werkten 2.300 Nederlanders van 18 jaar en ouder mee, het veldwerk liep van vrijdag 16 tot en met maandag 26 september 2022. Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Binnenlands Bestuur.

Duurzaam denken wordt (langzaam) duurzaam doen

Nederlanders denken nog steeds duurzaam, hierin zien we ten opzichte van de eerdere metingen slechts enkele, kleine verschillen.

Maar dit jaar zien we voor het eerst dat de gemiddelde Nederlander duurzamer gedrag vertoont: duurzamere verwarmingsmethoden en energiebesparende maatregelen, men vliegt en rijdt minder, eet minder vaak vlees en staat minder lang onder de douche, om enkele voorbeelden te noemen. De verschillen zijn soms klein, soms groot, ten dele voortkomend uit bewust ander (duurzamer) gedrag, ten dele uit financiële overwegingen. De voorlopers in duurzaam doen zijn jongeren tot 34 jaar en hoger opgeleiden, zij zijn duurzaam uit overtuiging. Dit is zichtbaar in het eten van minder vlees of het boeken van CO₂-compensatie bij een vliegreis. Ze zijn minder gaan vliegen en hebben meer last van vliegwoeging. Ook nemen ze vaker de fiets en hebben ze zonnepanelen op het dak liggen.

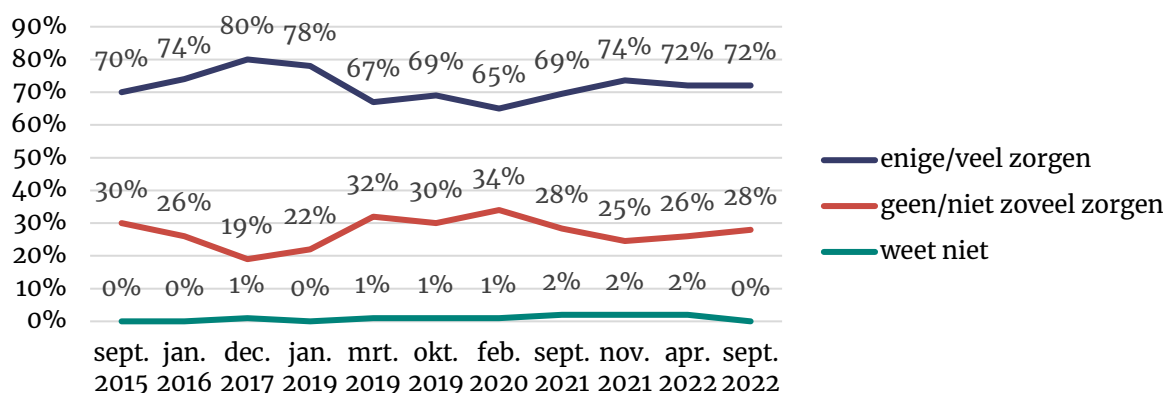
Lager en middelbaar opgeleiden en andere leeftijdsgroepen doen daarentegen pas mee als duurzaam gedrag ook kostenbesparend is, bijvoorbeeld door minder lang te douchen. In ander gedrag is, vergeleken met 2019, geen verschil of zelfs een toename van niet-duurzaam gedrag zichtbaar. Lager (en middelbaar) opgeleiden eten nog net zoveel vlees en zijn meer uren gaan vliegen.

¹ In 2019 haalde dit onderzoek alle landelijke media. Het NOS Journaal opende ermee en het stond op de voorpagina van meerdere kranten. Zie: <https://www.ioresearch.nl/actueel/hoe-media-je-onderzoek-oppakken/> In 2020 – toen we nauwelijks verschillen zagen met 2019 – viel de publicatie samen met het begin van de coronapandemie en was er nauwelijks aandacht voor in de pers.

Zorgen over klimaat

Al jaren maken circa zeven op de tien Nederlanders zich zorgen over de CO₂-uitstoot en de klimaatverandering. Nederlanders maken zich even veel zorgen over het klimaat als in april dit jaar (72% maakt zich veel tot enige zorgen) en meer dan in februari 2020 (65%; Figuur 1.1)².

Figuur 1.1 - In hoeverre maakt u zich zorgen over de uitstoot van broeikasgassen (CO₂), de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu? (basis: allen)

De gedachte dat de mens *niet* verantwoordelijk zou zijn voor de klimaatverandering wordt door een meerderheid van de Nederlanders ontkend (87% is hiermee niet eens; zie Figuur 2.3). Het aandeel dat het hier *wel* mee eens is daalde iets: van 16 naar 13 procent.

Pessimisme voor de toekomst en beroep op kabinet

Nederlanders zijn pessimistischer over de toekomst: met de stelling 'Ik zie het somber in voor toekomstige generaties als ik denk aan het klimaat' is nu 56 procent het (helemaal) eens, begin 2020 was dat nog 46 procent.

Bijna de helft van de Nederlanders (47%) vindt dat het kabinet Rutte IV meer moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, ten opzichte van wat het bekend heeft gemaakt te gaan doen. In november 2021 was 66 procent van mening dat het (toen nog te formeren) kabinet meer moest doen. Kort hierna werd het kabinet Rutte IV geïnstalleerd en kwam het met relatief ambitieuze klimaatdoelen. Dit geeft een verklaring voor de afname van het aandeel 'meer doen' in april 2022 (van 66 naar 51%), ten gunste van het aandeel 'even veel als nu bekend gemaakt' (van 17 naar 26%). Het aandeel 'minder doen' nam in september toe (van 14 naar 19%) waarmee de polarisatie op dit onderwerp goed wordt geïllustreerd.

Aangezien we ook een verschuiving zien in het aandeel dat vindt dat het kabinet minder moet doen aan klimaatbeleid (van 10% eind 2021 naar 19%), en dit vaak kiezers zijn van PVV, BBB, JA21 en FvD (de rechts-conservatieve kiezersgroep die groeiende is) zal de overheid zich dienen te realiseren dat alleen verleiden van deze groep niet voldoende zal zijn om daadwerkelijk duurzamer gedrag te bewerkstelligen.

² Belangrijk is hierbij op te merken dat in januari dit jaar het kabinet Rutte IV geïnstalleerd werd, dat in haar regeerakkoord relatief ambitieuze klimaatdoelen formuleerde. Zie o.a. <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/waarmaken-hoge-klimaatambities-rutte-iv-wordt-uitdaging-bebdoege/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Duurzamer gedrag op vrijwel alle terreinen...

Op vrijwel alle terreinen zien we duurzamer gedrag dan begin 2020. Zo eten Nederlanders minder vaak vlees, douchen ze korter en verwarmen het huis minder via gas en vaker op duurzame manieren. Ook worden er minder kilometers afgelegd per auto, rijdt men minder vaak op benzine, is men minder vaak en ver gaan vliegen en boeken meer mensen CO₂-compensatie.

Tabel 1.1 - Duurzaam gedrag per categorie

		2019	2020	2022	verschil t.o.v. 2020
Voedsel	Eet iedere dag vlees/vis	50%	49%	44%	-5%-punt *
	# keren vlees p.w.	4,7	4,7	4,2	-11% *
Wonen	minuten douchen per keer	7,3	7,1	6,6	-7% *
	verwarming via gas	88%	88%	85%	-3%-punt *
	heeft zonnepanelen	19%	26%	36%	+10%-punt *
	heeft airconditioning	7%	12%	19%	+7%-punt *
Vervoer	gem # auto km per jaar	12.057	12.353	10.357	-16% *
	# per jaar vliegen	0,76	0,77	0,43	-44% *
	# vliegreizen per jaar	5,6	5,2	4,1	-21% *
	boekt CO ₂ -compensatie	12%	15%	22%	+7%-punt *
	Rijdt volledig elektrisch	1%	1%	4%	+3%-punt *
Spullen	gem. bezit van 14 apparaten	-	9,8	9,8	0%
	kiest meest zuinige apparaat	48%	47%	43%	-4%-punt *
	koopt liefst tweedehands kleding	9%	9%	14%	+5%-punt *

* Significant verschil

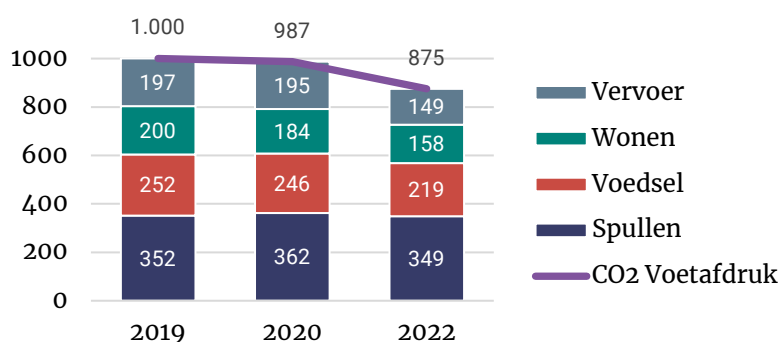
...leidt tot een 13 procent lagere CO₂-uitstoot

Net als in 2019 en 2020 is op basis van de gedragsvragen uit dit onderzoek een CO₂-voetafdruk berekend³. Bij de voorgaande onderzoeken was onze conclusie dat duurzaam denken (nog) niet leidt tot duurzaam doen. Dat is nu anders (Figuur 1.2). De gemiddelde uitstoot van Nederlanders is van 1.000 punten in 2019 gedaald naar 875 in 2022. Deze daling van 13 procent doet zich op alle vlakken voor maar is het grootst voor vervoer (-24%) en wonen (-21%). De gevolgen van corona en de energiecrisis lijken hierin een rol te spelen.

³ Zie ook hoofdstuk 10 en A Bijlage van dit onderzoek voor een uitleg van de CO₂-berekening.

Figuur 1.2 - CO2-verschillen door de tijd (basis=allen)

Alle leeftijdsgroepen laten een daling in CO₂-uitstoot zien ten opzichte van 2019. De daling is het grootst onder jongeren tot 24 jaar (-21%). Samen met ouderen (65+) is dit ook de leeftijdsgroep met de laagste CO₂-voetafdruk (758 en 851). Middelbaar opgeleiden zijn de grootste uitstoters van CO₂. Voorheen waren dit de hoger opgeleiden. Zij laten echter een sterke daling (-17%) zien in hun uitstoot. Hoger opgeleiden maken zich, net als in 2019, meer zorgen om het klimaat dan lager en middelbaar opgeleiden. Deze zorgen komen nu tot uiting in duurzaam gedrag. Dit betekent niet dat de samenhang tussen welvaart en CO₂-voetafdruk niet meer bestaat. Verduurzamen kost nu eenmaal geld.

Hierna behandelen we kort de vier hoofdbestanddelen van de CO₂-uitstoot van Nederlanders.

Voedsel: Nederlanders kiezen vaker voor een dagje zonder vlees

Nederlanders zijn minder vlees gaan eten. Nog 44 procent eet elke dag vlees, dit was 49 procent in 2020. Dit komt zo goed als volledig ten goede aan het aandeel flexitariërs (van 43 naar 46%). Het aandeel vegetariërs en veganisten samen bleef staan op 4 procent⁴. De porties vlees zijn sinds 2020 onveranderd (gemiddeld eet men nu 113 gram vlees per keer), maar omdat men minder dagen per week vlees eet (van 4,7 in 2020 naar 4,2; -11%) is het totaal aantal grammen gemiddeld per week gedaald (van 553 naar 511 gram; -8%)⁵.

Ook in de houding tegenover het eten van vlees zien we (kleine) verschuivingen. Er zijn nu minder vleeseters die zeggen het zichzelf te gunnen om vlees te eten en dit niet willen opgeven in vergelijking met 2020 (van 63% naar 59%). Daarnaast vinden Nederlanders vaker dan voorheen dat de productie van vlees slecht is voor het klimaat (van 42% naar 46%). Iets meer Nederlanders kopen daarnaast liever groente en fruit uit de regio (57%) dan begin 2020 (53%).

⁴ Het aandeel vegetariërs ging van 3,3 procent in 2019 naar 3,8 procent, het aandeel veganisten van 0,7 naar 0,6 procent. In beide gevallen geen significante verschillen.

⁵ Uit onderzoek van de WUR blijkt dat de vleesconsumptie is afgenomen in coronajaar 2020 (onze vorige meting vond plaats in het voorjaar van 2020). Dit is de grootste daling sinds het begin van hun metingen in 2005. De WUR gaat uit van het karkasgewicht. Bron: Duidelijke daling in vleesverbruik in coronajaar 2020 - WUR

Wonen: keuze voor energiebesparende maatregelen en duurzamere verwarming

Nederlanders maken duurzamere keuzes in de verwarming van hun huis. Zo wordt ten opzichte van 2020 het huis van minder Nederlanders verwarmd met gas (van 88% naar 85%) en vaker door zonnepanelen (van 5% naar 8%⁶), stadsverwarming (van 4% naar 7%), warmtepomp (van 3% naar 6%), elektriciteit (van 10% naar 14%) en/of een houtkachel of open haard (7% naar 10%). Met uitzondering van de houtkachel zijn dit duurzamere methoden dan voorheen.

Aangezien we meer en grotere toenames van duurzame methoden zien in vergelijking met de afname van gas, gaan we ervan uit dat dit vaak of soms aanvullende verwarmingsmethoden betreft.

Zonnepanelen en isolatie

Meer Nederlanders hebben nu zonnepanelen op hun dak liggen (van 26% in 2020 naar 36%)⁷.

Dertig procent van de Nederlanders is van plan de komende twaalf maanden hun woning energiezuiniger te maken. Dit zijn er ruim meer dan in 2020, toen 18 procent concrete plannen had. Ten opzichte van 2020 zijn bovendien meer Nederlanders van mening dat ze een goede isolatie van hun woning vanzelf terugverdienen (van 71% naar 75%).

Duurzamer gedrag (douchen, verwarming en verlichting)

Naast grote maatregelen als de aankoop van zonnepanelen zijn er ook verschuivingen te zien in kleine dagelijkse maatregelen. Zo douchen Nederlanders gemiddeld 8 procent korter per week dan in 2020 en houdt men deze tijd ook vaker bij (van 22% in 2022 naar 32% nu).

Nederlanders zeggen daarnaast zuiniger om te gaan met verwarming en verlichting (van 80% in 2020 naar 86%).

Minder duurzaam: airco en houtkachel

Er zijn echter ook meer Nederlanders die een airco hebben (van 12% naar 19%). Bij verwarming kan dit een (energie)zuinigere optie zijn, maar voor koeling kost dit ruim meer geld en CO₂-uitstoot dan bijvoorbeeld een ventilator⁸.

Eenzelfde (maar minder sterke) ontwikkeling zien we voor de (CO₂-onvriendelijke) houtkachel: een toename van 7 naar 10 procent.

Mobiliteit: drastisch minder autokilometers en minder vliegreizen

In het gebruik van de verschillende vervoermiddelen zien we slechts kleine verschillen. De auto blijft het belangrijkste, maar wordt nu door iets minder mensen gebruikt (van 81% naar 78%). De fiets wordt juist vaker gebruikt (van 69% naar 74%). De bus werd het afgelopen jaar door iets minder mensen gebruikt. Voor mobiliteit geldt dat de coronamaatregelen de cijfers ten dele (nog) beïnvloeden.

⁶ Zonnepanelen worden vaak niet of maar ten dele ingezet voor de verwarming van het huis.

⁷ Volgens Independer heeft een op de vijf woningen zonnepanelen. Dit zal echter niet gelijk verdeeld zijn over type woningen en huishoudgrootte, waardoor deze cijfers niet één op één te vergelijken zijn met onze cijfers per persoon.

<https://weblog.independer.nl/persbericht/bijna-1-op-de-5-woningen-heeft-zonnepanelen/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

⁸ Airco en ventilatoren | Milieu Centraal - <https://www.milieucentraal.nl/energie-besparen/duurzaam-verwarmen-en-koelen/airco-en-ventilatoren/>

Auto

Het gemiddeld aantal kilometers dat automobilisten per jaar rijden is fors gedaald: van 12.353 in 2020 naar 10.357 kilometer in 2022. Dat is een daling van bijna 2.000 kilometer (-16%). Dit komt overeen met de bevindingen van het CBS⁹. Kanttekening bij deze daling is dat de coronamaatregelen hier nog effect op hebben, aangezien er gevraagd is naar rijgedrag over de afgelopen 12 maanden en er tot begin dit jaar nog een thuiswerkadvies gold¹⁰.

Van de Nederlanders is 61 procent voorstander van de invoering van een kilometerheffing ter vervanging van de huidige motorrijtuigenbelasting. In 2020 was 57 procent voorstander van belasting betalen per kilometer in plaats van naar bezit. Een op de vijf (22%) Nederlanders zou graag zien dat er meer wegen aangelegd worden om het fileleed tegen te gaan (27% in 2020).

Vliegen

Corona, dat vooral in de zomer van 2021 nog speelde, heeft in dit onderzoek ook een grote invloed op het aantal kilometers dat Nederlanders vlogen.

Waar in 2019 en 2020 53% van de Nederlanders minstens een keer vloog in de twee jaar voor de meting, geldt dat nu voor 40 procent. Het gemiddeld aantal keren dat Nederlanders per jaar vlogen (gebaseerd op 'de afgelopen 24 maanden') is gedaald van 0,77 begin 2020 naar 0,43 (-44%). Ook het aantal vliegreizen is gedaald (van 5,2 uur per jaar naar 4,7 uur per jaar; -21%). Omdat corona hier een rol speelt, kunnen we niet zeggen of het vlieggedrag blijvend is afgenomen.

Het aandeel van de vliegers dat CO₂-compensatie boekt is wel (weer) gestegen ten opzichte van de vorige meting (2019 12%, 2020 15%, 2022 22%).

Als het gaat om vliegen is ook de houding veranderd ten opzichte van 2020.

Een op de drie Nederlanders (34% versus 38% in 2020) zegt zichzelf het vliegen naar verre oorden nog te gunnen en de 'vliegwröging' (ik voel me schuldig als ik vlieg) is toegenomen (van 12% in 2020 naar 19%).

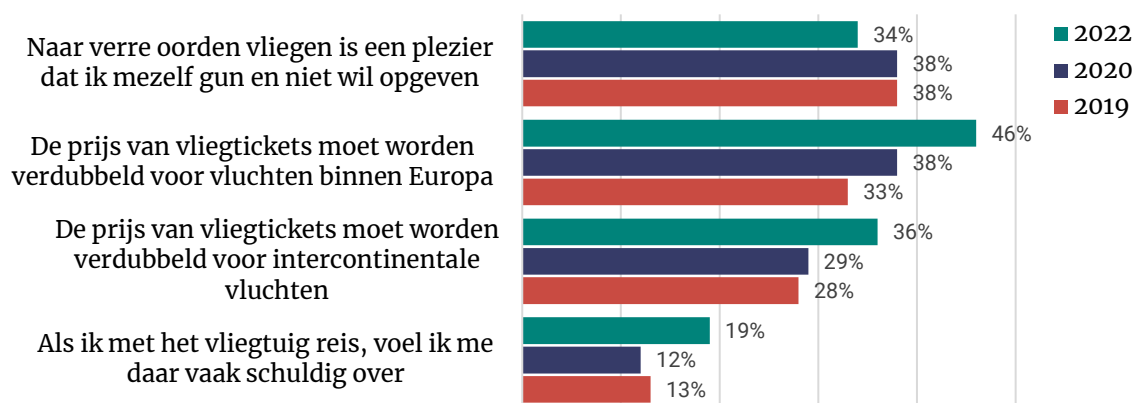
De bereidheid om meer te betalen voor vliegtickets is ook verder toegenomen. Op vluchten binnen Europa is 46 procent voorstander van een verdubbeling (2020 38%) en op intercontinentale vluchten is dat met 63 procent ruim hoger (29% in 2020).

⁹ <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/80428ned/table?ts=1665576542012>

¹⁰ <https://www.volkskrant.nl/economie/kabinet-schrapt-het-thuiswerkadvies-maar-er-zal-niet-meteen-een-run-op-de-koffieautomaat-komen~bb5ed439/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Figuur 1.3 - Houding ten aanzien van vliegen (basis: allen)

Spullen: evenveel maar iets andere apparaten in huis

Hoewel een derde van de Nederlanders aangeeft minder spullen te zijn gaan kopen om geld te besparen, staan er gemiddeld evenveel apparaten in huis. Wel treffen we een aantal apparaten nu vaker aan (smartphone: van 91% in 2020 naar 95%; vaatwasmachine van 65% naar 71%, inductiekookplaat van 28% naar 41%), terwijl we andere juist minder vaak aantreffen (tv van 92% naar 90%, wasdroger van 56% naar 52%, hifi-installatie van 42% naar 35%).

Het aandeel mensen dat zegt te kiezen voor de energiezuinige variant bij de aankoop van nieuwe apparaten is gedaald (van 47% naar 43% in 2020).

Tweedehands kleding: toename

Het aandeel Nederlanders dat zegt het liefst tweedehands kleding te kopen is toegenomen: van 9 naar 14 procent. Deze verschuiving is niet zichtbaar op de andere indicator van duurzaam kleding gebruik: Nederlanders letten niet vaker op de herkomst van de kleding die zij kopen dan dat zij voorgaande jaren deden (21% let hierop).

Wat verklaart het duurzamer gedrag, omstandigheden of duurzamer houding?

In hoeverre is dit duurzamer gedrag te verklaren uit een duurzamer houding? En in hoeverre speelden externe gebeurtenissen als de coronapandemie, de energiecrisis en inflatie een rol? Heel exact kunnen we deze vragen niet beantwoorden, wel kunnen we een tweeledige conclusie trekken: corona, energiecrisis en inflatie hebben het duurzame gedrag duidelijk versterkt (met name bij mobiliteit en energie), maar op andere punten (vlees eten, duurzamere energiebronnen) lijkt het duurzame gedrag (mede) voort te komen uit de bewustwording dat we minder CO2 moeten uitstoten.

Corona speelt duidelijk mee in de vliegcijfers, aangezien dit is uitgevraagd over de afgelopen twee jaren en er in 2021 nog reisbeperkingen waren. Verder zijn de meeste Nederlanders door de energie-prijsstijgingen meer energie gaan besparen en duurzamer gedrag gaan vertonen om geld te besparen. De duurzame veranderingen zijn daarmee niet volledig te danken aan een duurzamer houding en de tijd zal leren in hoeverre deze veranderingen blijvend zijn.

Een kwart van Nederland (24%) heeft door de toegenomen energieprijzen moeite rond te komen van hun huishoudinkomen en zes op de tien Nederlanders verwachten dit voor de aankomende twaalf maanden (in september, voor concrete plannen prijsplafond energie en gas). Vijftien procent verwacht zelfs grote moeite met rondkomen.

Acht op de tien Nederlanders proberen door de toegenomen energieprijzen minder energie en/of gas te gebruiken. Ook al hebben deze mensen niet (enkel) als doel om hun CO₂-uitstoot te verminderen, dit draagt wel bij aan de klimaatdoelstellingen. Bijna acht op de tien Nederlanders geven aan in de afgelopen zes maanden iets in hun gedrag veranderd te hebben om geld te besparen (78%). Bij bijna de helft van Nederland is de verwarming om deze reden lager gezet (49%) of is er minder (lang) gedoucht (46%). Ook zijn mensen minder lampen aan gaan zetten (36%), minder spullen gaan kopen (33%) en minder gaan autorijden (29%).

Nederlanders zien grote rol voor overheden in tegengaan klimaatverandering

Er is ook een rol weggelegd voor overheden op het gebied van duurzaamheid. Een even grote groep Nederlanders als in 2020 vindt dat het kabinet-Rutte (veel) meer zou moeten doen om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan (47%). Zoals gezegd zijn de klimaatambities van het kabinet Rutte IV ambitieuzer dan die van Rutte III, maar mag het van bijna de helft van de kiezers nog iets meer zijn.

Nederlanders verwachten het grootste effect op klimaatverandering vanuit technologische ontwikkelingen en innovaties (60%) en regelgeving van de overheid om duurzamere productie van bedrijven af te dwingen (57%). Overheden spelen volgens burgers dus een belangrijke rol.

Invulling provincies en gemeentes blijft onduidelijk

De rol van de regering is vaak redelijk duidelijk, maar over de rol van de gemeente en de provincie heerst meer onduidelijkheid. De meeste Nederlanders hebben in grote lijnen een beeld van wat de regering doet tegen klimaatverandering (46%). Maar, van de gemeente (70% heeft geen duidelijk beeld) en provincie (81%) hebben Nederlanders veelal geen concreet of helemaal geen beeld als het op klimaatverandering aankomt. Bijna de helft van de Nederlanders (48%) geeft aan niets te horen of te zien van hun gemeente over wat men persoonlijk zou kunnen of moeten doen om klimaatverandering tegen te gaan. Het is dus aan lokale overheden om zichtbaarder te maken wat zij doen en adviseren op het gebied van klimaatverandering.

1 Inleiding

1.1 Doel van het onderzoek

In dit onderzoek achterhalen we hoe Nederlanders denken over duurzaamheid, welk gedrag ze vertonen en hoe dit gedrag leidt tot een grotere of minder grote ecologische voetafdruk. Het verschil dus tussen denken en doen.

Het onderzoek is een herhaling van onze onderzoeken – ook in opdracht van Binnenlands Bestuur – uit 2019 en 2020 (veldwerk in februari, dus pre-corona uitbraak in Nederland). Waar we kunnen, maken we dan ook de vergelijking.

1.2 Onderzoeksverantwoording

Opdrachtgever

I&O Research voerde dit onderzoek uit in opdracht van Binnenlands Bestuur. In de uitnodiging en in de vraagstelling is aangegeven dat Binnenlands Bestuur de opdrachtgever was en dat Binnenlands Bestuur in oktober 2022 over het onderzoek gaat publiceren.

Uitnodiging

Net als vorige metingen was het onderwerp van de uitnodigingsmail “onderzoek huis, energie, reizen en voeding” en de uitnodigingstekst: “Dit onderzoek gaat over het dagelijkse gedrag van Nederlanders met betrekking tot energie, huis, reizen en voeding. Wat doet u en hoe denkt u hier over? En wat is de rol van de overheid hierbij?” Er is dus bewust niet gerefereerd aan klimaat of CO₂-uitstoot om geen selectie-effect te creëren. Vanuit het oogpunt van vergelijkbaarheid is gekozen voor exact dezelfde tekst als vorige metingen.

Steekproef en weging

Aan het onderzoek werkten 2.300 Nederlanders van 18 jaar en ouder mee. Het onderzoek is grotendeels online uitgevoerd in het I&O Research Panel. Een klein deel (n = 108, 5%) van de steekproef is betrokken via PanelClix. Het veldwerk liep van vrijdag 16 tot en met maandag 26 september 2022.

De onderzoeksresultaten zijn na herweging op sekse, leeftijd, huishoudgrootte, opleidingsniveau, regio en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 representatief voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder op deze achtergrondkenmerken.

Gerapporteerd gedrag

Respondenten is gevraagd gedrag en hoeveelheden te schatten (aantal grammen vlees, aantal minuten douchen, aantal kilometers met de auto, aantal uren met het vliegtuig, etc.) of op te zoeken (energierkening, energielabel van de woning), waarbij vanzelfsprekend meestal niet het exacte aantal bekend is en gegeven wordt. Bij al deze cijfers is in het rapport steeds een alternatief cijfer gegeven op basis van een betrouwbare, externe bron.

Voor dit onderzoek is het vooral interessant hoe bevolkingsgroepen en jaren van elkaar verschillen en niet per se de exacte, absolute score.

CO2-uitstoot in punten

In dit onderzoek wordt – middels de antwoorden op ruim twintig vragen – gedrag van burgers gekoppeld aan CO2-uitstoot; gedragingen inzake vier domeinen (huis & energie, mobiliteit, voedsel en apparaten).

De toekenning van de CO2-punten is gebaseerd op cijfers van Milieu Centraal en CE Delft, zoals weergegeven in de bijlage, Tabel A.1. Hiervoor is een aantal keuzes gemaakt die – weliswaar gebaseerd zijn op harde cijfers – maar ten dele arbitrair zijn. Zo komen sommige vervuilende activiteiten niet voor in het onderzoek. Per activiteit die wel in het onderzoek voorkomt is een puntenaantal gekozen dat gebaseerd is op de absolute uitstoot van de gemiddelde Nederlander en gecorrigeerd met ‘compenserend gedrag’ (bijvoorbeeld: huishoudgrootte, rijden in een zware of lichtere auto, CO2-compensatie boeken), maar hierover is altijd discussie mogelijk. We nodigen critici van deze methode van harte uit mee te denken, zodat we bij een volgende meting nog beter kunnen vaststellen hoe gedrag en CO2-uitstoot aan elkaar gerelateerd zijn.

Zie voor een volledige uitleg en verantwoording de bijlage.

1.3 Leeswijzer

- Aan het begin van dit rapport worden de belangrijkste uitkomsten samengevat;
- Hoofdstuk 1 is de inleiding;
- Verder zijn de hoofdstukken ingedeeld naar thema:
 - Hoofdstuk 2 gaat over hoe Nederlanders in het algemeen denken over duurzaamheid;
 - Hoofdstuk 3 gaat over gedrag en houding m.b.t. huis, energie en water;
 - Hoofdstuk 4 gaat over gedrag en houding m.b.t. mobiliteit;
 - Hoofdstuk 5 gaat over gedrag en houding m.b.t. voedsel;
 - Hoofdstuk 6 gaat over gedrag en houding m.b.t. apparaten en kleding;
 - Hoofdstuk 7 gaat over de rol van de overheid en burgers
 - Hoofdstuk 8 gaat over de warmtetransitie (‘van het gas af’) en de verwachtingen die burgers hierbij hebben van de gemeente;
 - Hoofdstuk 9 gaat over energiearmoede;
 - Hoofdstuk 10 gaat over de verschillen in CO2-uitstoot tussen groepen Nederlanders
- In de bijlage wordt de berekening van de CO2-uitstoot gegeven.

Significante verschillen ten opzichte van 2020 zijn in de tabellen gemarkeerd met een asterisk(*)

2 Denken over duurzaamheid

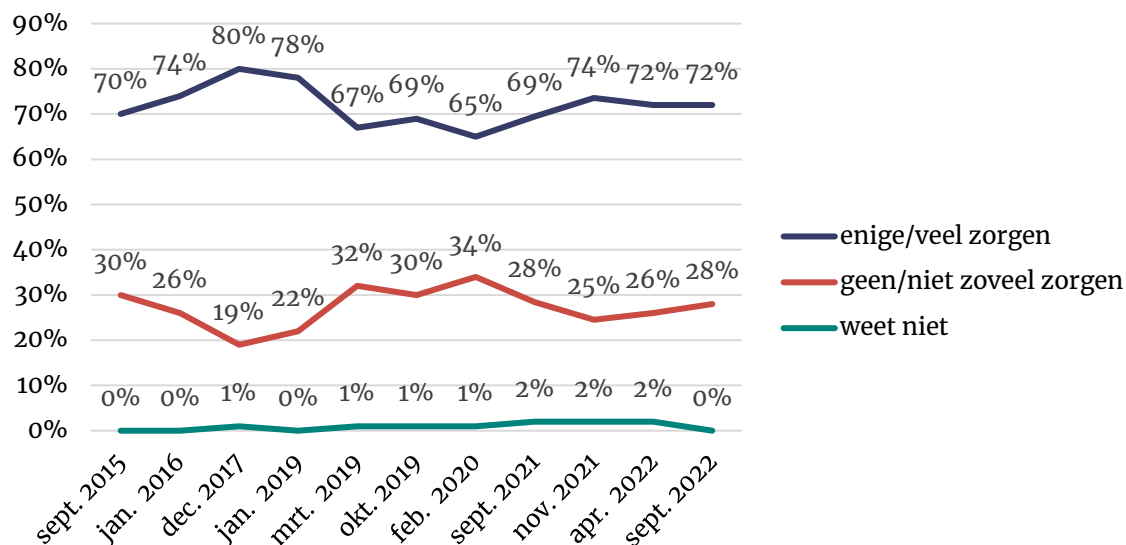
2.1 Houding ten opzichte van klimaatverandering

Meer zorgen over het klimaat sinds 2020

Nederlanders maken zich even veel zorgen over het klimaat als in april dit jaar (72% maakt zich veel tot enige zorgen) en meer dan in februari 2020 (65%; Figuur 2.1). Belangrijk is hierbij op te merken dat in januari dit jaar het kabinet Rutte IV geïnstalleerd werd, dat in haar regeerakkoord relatief ambitieuze klimaatdoelen formuleerde¹¹.

De urgentie van klimaatverandering lijkt groter te worden in vergelijking met 2020. Meer mensen maken zich veel zorgen over het klimaat (25% versus 18% in 2020), evenveel mensen maken zich enige zorgen over het klimaat (47%). En 28 procent maakt zich niet zo veel of geen zorgen over het klimaat.

Figuur 2.1 - In hoeverre maakt u zich zorgen over de uitstoot van broeikasgassen (CO₂), de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu? (basis: allen)

¹¹ Zie o.a. <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/waarmaken-hoge-klimaatambities-rutte-iv-wordt-uitdaging-bebdoe9e/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

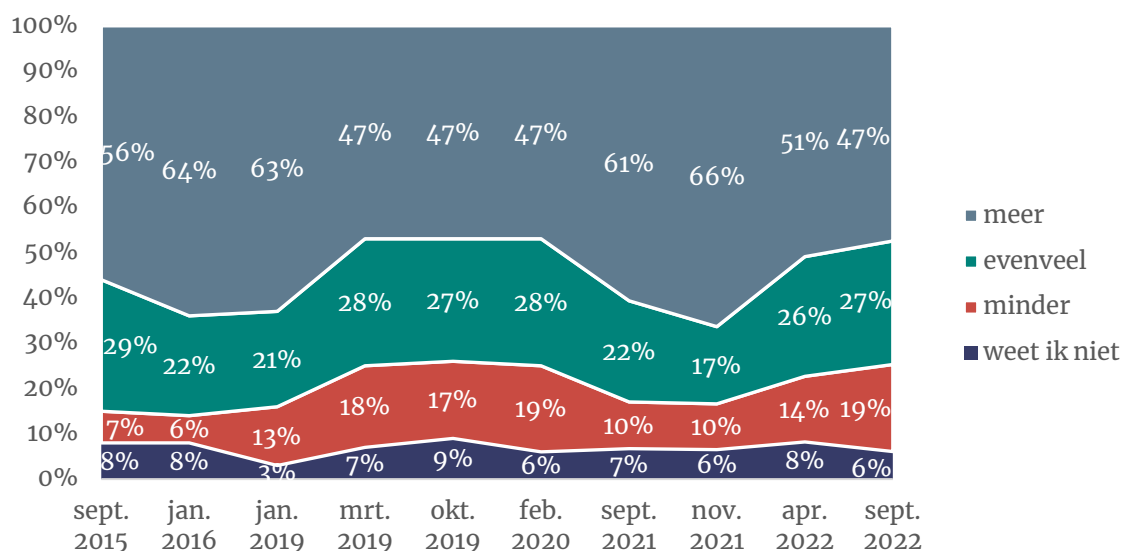
Per saldo: kabinet moet meer doen tegen CO2-uitstoot

Bijna de helft van de Nederlanders (47%) vindt dat het kabinet Rutte IV meer moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, ten opzichte van wat het kabinet bekend heeft gemaakt te gaan doen.

In november 2021 was 66 procent van mening dat het (toen nog te formeren) kabinet meer moest doen. Kort hierna werd het kabinet Rutte IV geïnstalleerd en kwam met relatief ambitieuze klimaatdoelen¹². Dit geeft een verklaring voor de afname van het aandeel ‘meer doen’ in april 2022 (van 66 naar 51%), ten gunste van het aandeel ‘even veel als nu bekend gemaakt’ (van 17 naar 26%).

Het aandeel ‘minder doen’ nam in september eveneens toe (van 14 naar 19%) waarmee de polarisatie op dit onderwerp goed wordt geïllustreerd.

Figuur 2.2 - Vindt u dat het kabinet-Rutte meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van broeikasgassen (CO2) te verminderen? (basis: allen)

¹² Zie o.a. <https://www.trouw.nl/duurzaamheid-economie/waarmaken-hoge-klimaatambities-rutte-iv-wordt-uitdaging~bebdoe9e/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

2.2 Meningen over klimaatverandering

Nederlanders somberder voor de toekomstige generaties wat betreft het klimaat

Vergeleken met 2020 zien meer Nederlanders het somber in voor de toekomstige generaties wat betreft het klimaat (56% versus 46% in 2020). Enkel onder FvD-stemmers¹³ ziet een kleinere groep dan in 2020 het somber in voor toekomstige generaties wat betreft het klimaat (20% van de FvD-stemmers ziet het somber in).

De gedachte dat de mens *niet* verantwoordelijk zou zijn voor de klimaatverandering wordt door een meerderheid van de Nederlanders ontkend (87% is hiermee niet eens; zie Figuur 2.3). Het aandeel dat het hier *wel* mee eens is daalde iets: van 16 naar 13 procent.

Meer dan de helft van de Nederlanders die FvD stemmen (Tweede Kamerverkiezingen 2021) zijn van mening dat de mens niet verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde (55%). Drie op de tien Nederlanders die PVV stemmen delen deze mening (30%). FvD- en PVV-stemmers maken zich dan ook minder zorgen over de klimaatverandering (15% van de FvD-, 40% van de PVV-stemmers maakt zich zorgen).

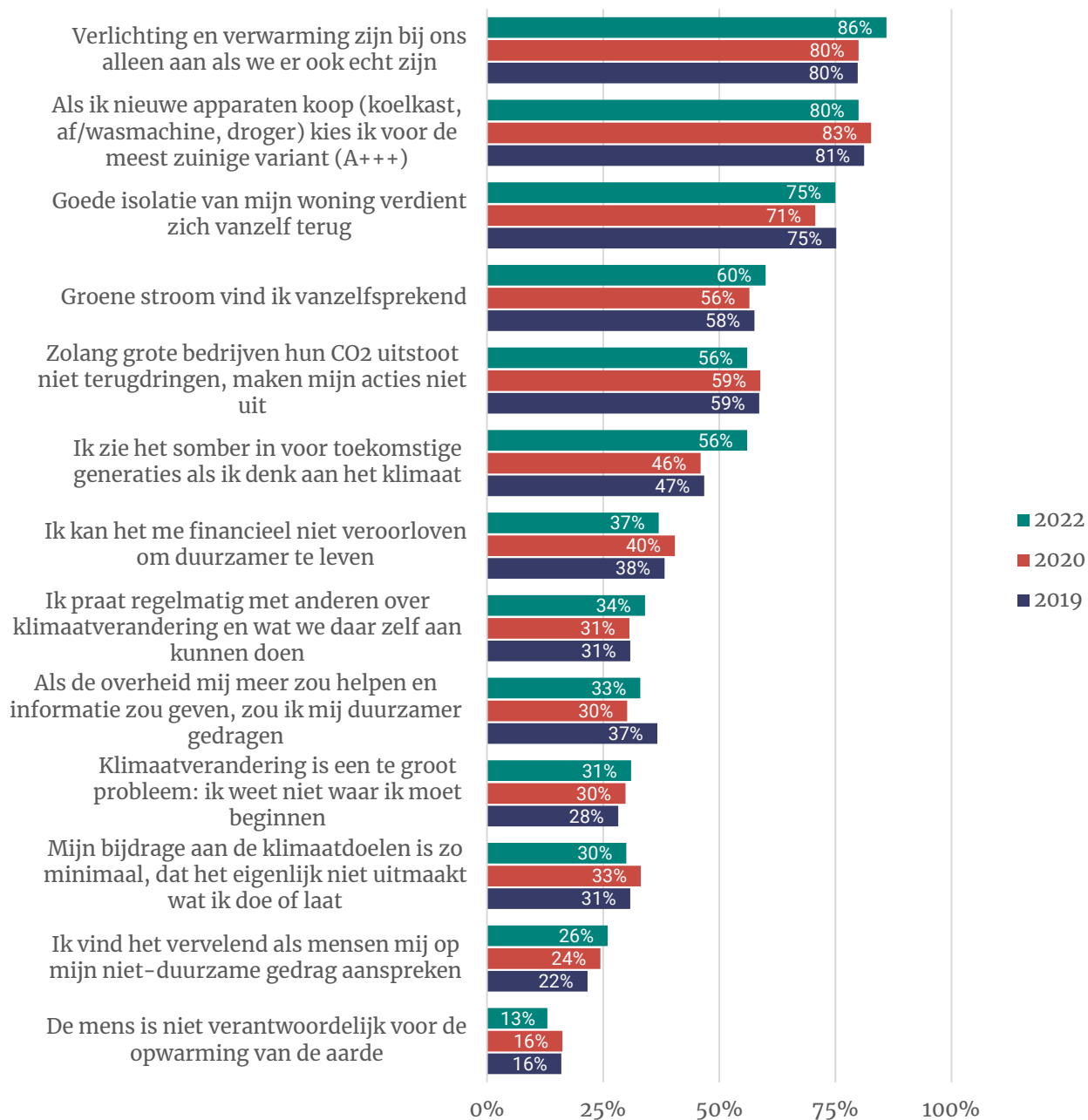
Nederlanders praten iets vaker over klimaatverandering dan in 2020 (34% versus 31% in 2020). Verder zijn er veel dingen onveranderd ten opzichte van twee jaar eerder. Nederlanders vinden het ongeveer net zo vervelend als in 2020 als ze worden aangesproken op hun niet-duurzame gedrag (26% versus 24% in 2020) en evenveel Nederlanders kunnen het zich niet veroorloven om duurzamer te leven (37% versus 40% in 2019, Figuur 2.3). Ook de houding ten aanzien van de rol van de overheid is niet veranderd. Ongeveer evenveel Nederlanders zeggen dat zij zich duurzamer zouden gedragen wanneer zij meer informatie en hulp zouden ontvangen van de overheid (33% versus 30% in 2020).

Meer dan de helft van Nederland (56%) geeft aan dat grote bedrijven eerst moeten verduurzamen, anders valt hun eigen inzet in het niet. Drie op de tien (30%) geven aan dat het sowieso niet uitmaakt wat een burger zelf doet; de persoonlijke bijdrage aan de klimaatdoelen is daarvoor te klein. Echter stellen ruim vier op de tien Nederlanders (45%) bij deze stelling dat zij met hun eigen gedrag wel invloed hebben op klimaatverandering. Acht op de tien Nederlanders geven aan rekening te houden met het energieverbruik bij de aanschaf van apparaten (80%). Meer Nederlanders springen zuinig met de verwarming en verlichting om dan in 2020 (86% versus 80% in 2020). In feite vertoont een groot deel van de samenleving dus wel degelijk duurzamer gedrag, ook al spreken ze dan niet zo duidelijk uit of beseffen ze zich dat mogelijk niet.

¹³ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

Figuur 2.3 - Houding ten opzichte van klimaatverandering en duurzaamheid (basis: allen; % (helemaal) mee eens)

3 Wonen

Dit hoofdstuk behandelt de energie die wordt opgewekt om het huis te verwarmen, om apparaten te laten draaien en om zich te wassen en te douchen.

3.1 Typen woning en energiebronnen

Toename van zonnepanelen en warmtepompen

Dat de energierekeningen de afgelopen periode sterk zijn gestegen is niets nieuws. Vergeleken met begin 2020 is de gemiddelde maandelijkse energierekening sterk gestegen: van 124 naar 175 euro per maand¹⁴ (een stijging van 41%, zie Figuur 3.1)¹⁵. De hogere energierekening is niet direct het gevolg van het handelen van mensen, maar een ontwikkeling vanuit de energiebedrijven door de situatie met Rusland.

Mensen die wonen in een woonhuis hebben een hoge energierekening: rond de € 193 per maand, of als het een huishouden is van drie personen of meer: gemiddeld € 230 per maand.

Het zijn vooral mensen die GroenLinks, PvdD, Volt¹⁶, PvdA of D66 stemmen die praten over klimaatverandering (Figuur 3.1). Met name Volt-, PvdD- en GroenLinks-kiezers zijn klant bij een van de top 10 groenste energieleveranciers¹⁷. Ten opzichte van 2020 weten meer mensen hoe hun energie is opgewekt (59% versus 55% in 2020). Met name jongeren tussen de 18 en 24 jaar (79%) en FvD-stemmers¹⁸ (77%) weten vaak niet hoe hun energie is opgewekt.

Het aandeel Nederlanders waarbij het huis wordt verwarmd met gas is gedaald ten opzichte van 2020 (85% versus 88% in 2020). Dit zijn vooral Nederlanders met een beneden-modaal inkomen of Nederlanders die huren. Het aandeel Nederlanders waarbij het huis wordt verwarmd met duurzamere methodes is daarentegen toegenomen. Zo zijn er meer Nederlanders met warmte via zonnepanelen (8% versus 5% in 2020)¹⁹, een warmtepomp (6% versus 3% in 2020)²⁰ of elektriciteit (14% versus 10% in 2020).

¹⁴ Precieze vraagstelling 2022: Hoe hoog is uw elektriciteits- en gasrekening per maand? Als u het niet precies weet, wilt u het dan schatten? Of wilt u het opzoeken bij uw bankzaken of in uw energiebedrijf documenten? Indien uw maandbedrag recent is aangepast, wilt u dan het nieuwe bedrag opgeven?

¹⁵ Volgens het CBS waren de energieprijzen in augustus 2022 151% hoger dan in augustus 2021. De prijsontwikkeling van energie wordt door het CBS gemeten op basis van nieuwe contracten. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/36/inflatie-stijgt-naar-12-0-procent-in-augustus>

¹⁶ Resultaten van Volt-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

¹⁷ De tien groenste energieleveranciers, volgens Consumentenbond, 14 december 2021: Energie VanOns, om l nieuwe energie, Powerpeers, Pure Energie, Vrijopnaam, Energy Zero, Greenchoice, HVC Energie, EasyEnergy, Vandebron. Bron: <https://www.consumentenbond.nl/energie-vergelijken/de-groenste-energieleverancier>

¹⁸ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=68.

¹⁹ Zonnepanelen gebruiken voor verwarming is op twee manieren uitgevraagd. “Hoe wordt uw huis momenteel verwarmd?” (16%) en “Heeft u zonnepanelen op of bij uw huis? Zo ja, wordt uw huis daar volledig of gedeeltelijk mee verwarmd?” (8%) waarbij we verwachten dat de eerste een oververtegenwoordiging is, gezien een deel daarna aangeeft wel zonnepanelen te hebben maar niet voor verwarming, zie hoofdstuk 7.4.

²⁰ Eind 2021 waren er 939.000 warmtepompen in woningen in Nederland. In 2020 waren dat er nog 619.000. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/40/steeds-meer-warmtepompen-bij-woningen>

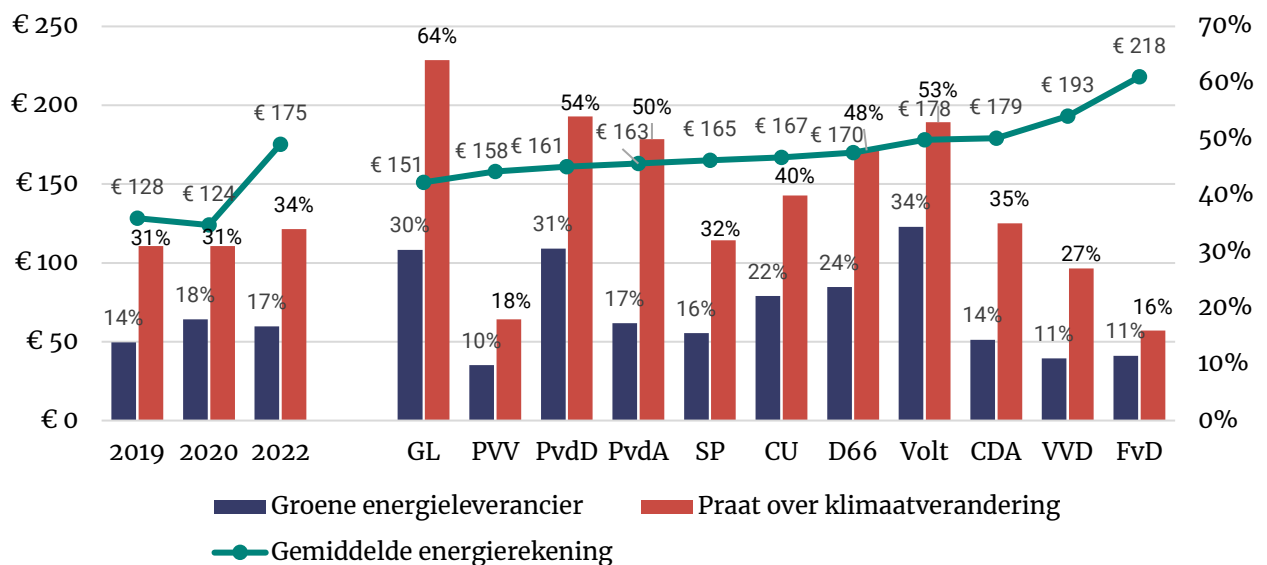

Echter is ook het aandeel Nederlanders waarbij het huis wordt verwarmd met een houtkachel of open haard toegenomen (10% versus 7% in 2020)²¹ en hebben meer Nederlanders een airco (19% versus 12% in 2020). Een airco verbruikt relatief veel energie (160 tot 430 kWh²²). Deze verschuivingen in verwarmingsvormen zullen deels ook veroorzaakt zijn door de hoge gasprijzen van de afgelopen maanden.

Ten opzichte van 2020 zijn meer Nederlanders van mening dat ze een goede isolatie van hun woning vanzelf terugverdienen (75% versus 71% in 2020).

- 1 Hoe hoog is uw elektriciteits- en gasrekening per maand?²³ (groen lijn, bedrag in euro's op de linkeras)
- 2 Neemt u gas en/of stroom af van een duurzame energiemaatschappij? (blauwe staven²⁴)
- 3 Eens met stelling "Ik praat regelmatig met anderen over klimaatverandering en wat we daar zelf aan kunnen doen" (rode staven, % mee eens)

Figuur 3.1 - Gemiddelde energierekening, groene energieleverancier en praat over klimaatverandering, uitsplitsing stemgedrag TK2017 (basis: allen)

²¹ Volgens de Nederlandse Haarden- en Kachelbranche nam de vraag naar haarden en kachels in augustus 2022 ten opzichte van een jaar daarvoor met 30% toe. <https://www.eigenhuis.nl/actueel/nieuwsoverzicht/2022/08/15/09/15/vraag-naar-houtkachels-neemt-toe#/>

²² <https://www.milieucentraal.nl/energie-besparen/snel-besparen/grip-op-je-energierekening/grote-energieslurpers/>

²³ Als u het niet precies weet, wilt u het dan schatten? Of wilt u het opzoeken bij uw bankzaken of in uw energiebedrijf documenten?"

²⁴ De tien groenste energieleveranciers, volgens Consumentenbond, 14 december 2021: Energie VanOns, om l nieuwe energie, Powerpeers, Pure Energie, Vrijopnaam, Energy Zero, Greenchoice, HVC Energie, EasyEnergy, Vandebron. Bron: <https://www.consumentenbond.nl/energie-vergelijken/de-groenste-energieleverancier>

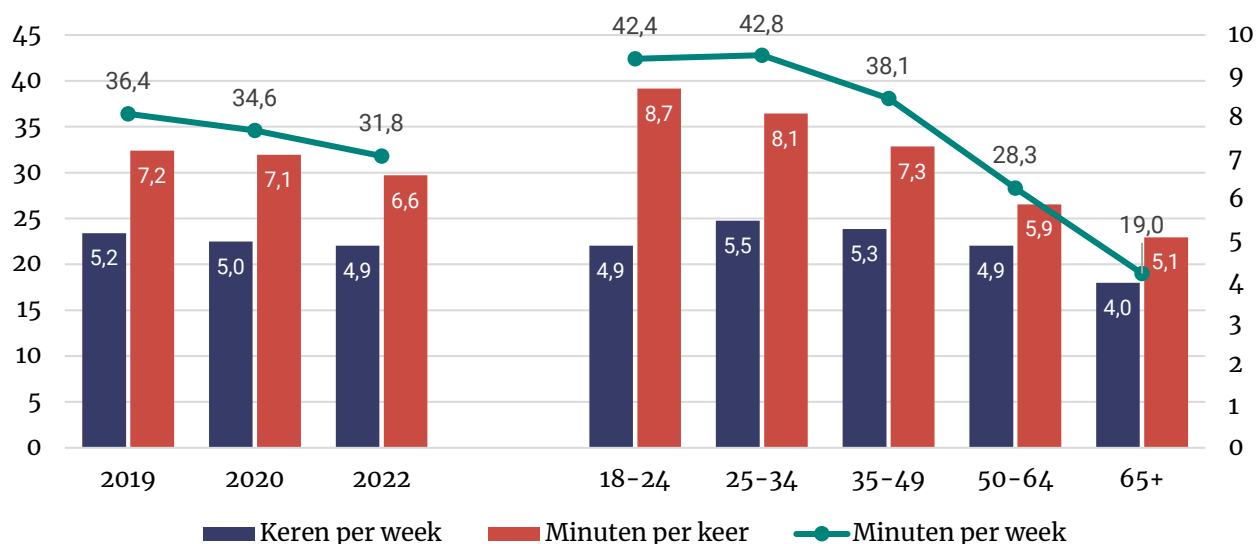

3.2 Douchen

Nederlanders douchen gemiddeld korter

Nederlanders douchen korter per keer (6,6 minuten versus 7,1 minuten in 2020) dan in 2020. Zij douchen even vaak per week (4,9 versus 5,0 in 2020; zie Figuur 3.2)²⁵. Gemiddeld gezien douchen Nederlanders 2,8 minuten minder per week, en 4,6 minuten minder dan in 2019. Net als in 2020 is het verband tussen leeftijd en het aantal minuten dat mensen douchen sterk. Hoe ouder men is, hoe korter men doucht. Jongeren tot 34 jaar douchen nog steeds het langst, maar de afname in het aantal minuten per week is hier wel het grootst. Meer Nederlanders houden de tijd bij dan in 2020 (32% versus 22% in 2020; zie Tabel 3.1).

Figuur 3.2 - Douchen, aantal keren per week, minuten per keer en minuten per week (basis: douchers; n=2.276)

²⁵ Nederlanders douchen in 2021 volgens het onderzoek 'Watergebruik Thuis' 5,74 keer per week en 7,4 minuten per keer. Per week zou dat 42,78 minuten betekenen. Onderzoek Vewin. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2022/watergebruik-thuis--wgt---2021?onepage=true#c-1--Inleiding>

3.3 Overzicht douchen

Tabel 3.1 - Overzicht douchen (basis: allen, n=2.300)

	NL 2019	NL 2020	NL 2022	Sekse 2022		Leeftijd 2022					Opleiding 2022		
	To- taal	To- taal	To- taal	Man	vrouw	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	lager	Mid- del	hoger
Frequentie													
aantal x per week	5,1	5	4,9	5	4,7	4,9	5,5	5,3	4,9	4	4,2	4,9	5,3
gem. aantal minuten per keer	7,3	7,1	6,6*	6,4	6,8	8,7	8,1	7,3	5,9	5,1	6,3	6,7	6,7
gem. aantal minuten p week	36,4	34,6	31,8*	31,9	31,7	42,4	42,8	38,1	28,3	19	25,9	31,8	35,3
Houdt tijd bij?													
Ja	23%	22%	32%*	26%	37%	34%	25%	28%	32%	39%	32%	32%	31%
nee	77%	78%	68%*	74%	63%	66%	75%	72%	68%	61%	68%	68%	69%

* significant verschil t.o.v. vorige meting

3.4 Overzicht wonen

Tabel 3.2 - Overzicht huis en verwarming (basis: allen, n=2.300)

	NL 2019	NL 2020	NL 2022	Leeftijd 2022					Inkomen 2022			Woning 2022	
	Totaal	Totaal	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	< mo- daal	Mo- daal	> Mo- daal	Huur	Koop
Huis													
Vrijstaand	13%	14%	14%	17%	7%	11%	17%	18%	7%	11%	14%	2%	20%
2-0-1-kap	15%	15%	13%	14%	6%	13%	16%	17%	7%	14%	15%	3%	18%
Rijtje, tussen	26%	27%	29%	19%	28%	34%	31%	26%	26%	32%	32%	25%	31%
Rijtjes, hoek	13%	12%	13%	6%	12%	16%	13%	12%	13%	10%	13%	12%	13%
Flat, max 4 lagen	18%	20%	18%	19%	30%	19%	14%	14%	31%	21%	15%	37%	9%
Flat, 5+ lagen	8%	7%	8%	10%	13%	5%	5%	8%	10%	8%	8%	13%	5%
Verwarming													
Gas (CV)	88%	88%	85%*	73%	79%	87%	86%	89%	81%	88%	87%	78%	88%
Gaskachel	3%	3%	2%*	1%	1%	2%	2%	3%	2%	1%	3%	2%	2%
Warmtepomp	3%	3%	6%*	6%	8%	5%	5%	4%	6%	4%	6%	6%	5%
Zonnepanelen ²⁶	6%	8%	16%*	19%	17%	11%	17%	16%	9%	11%	17%	8%	19%
Houtkachel(s) / Open haard(en)	8%	7%	10%*	10%	5%	10%	12%	10%	4%	4%	11%	1%	14%
Elektriciteit	7%	10%	14%*	16%	14%	11%	15%	12%	11%	14%	14%	10%	15%
Stadsverwarming	5%	4%	7%*	16%	14%	7%	6%	3%	10%	7%	5%	13%	5%
Energierkening per maand euro	128	124	175*	195	156	185	181	160	137	147	177	138	193

* significant verschil t.o.v. vorige meting

²⁶ Zonnepanelen gebruiken voor verwarming is op twee manieren uitgevraagd. "Hoe wordt uw huis momenteel verwarmd?" (16%) en "Heeft u zonnepanelen op of bij uw huis? Zo ja, wordt uw huis daar volledig of gedeeltelijk mee verwarmd?" (8%) waarbij we verwachten dat de eerste een oververtegenwoordiging is, gezien een deel daarna aangeeft wel zonnepanelen te hebben maar niet voor verwarming, zie hoofdstuk 7.4.

Tabel 3.3 - Overzicht energie (basis: allen, n=2.300)

	NL 2019	NL	NL	Leeftijd 2022					Inkomen 2022			Woning 2022	
	Totaal	2020	2022	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	< mo- daal	Mo- daal	> Mo- daal	Huur	Koop
Energielabel²⁷													
Energie l abel A++++ t/m A+	-	-	11%	12%	9%	9%	11%	13%	10%	10%	12%	9%	12%
Energie l abel A	14%	15%	13%*	10%	17%	14%	14%	9%	11%	11%	13%	12%	13%
Energie l abel B	15%	17%	11%*	5%	11%	13%	11%	12%	8%	13%	12%	10%	12%
Energie l abel C	24%	23%	13%*	7%	16%	15%	12%	14%	13%	15%	14%	12%	14%
Energie l abel D-G	27%	26%	15%*	12%	21%	16%	14%	12%	18%	11%	19%	16%	15%
Weet niet	21%	19%	37%*	55%	26%	33%	39%	40%	41%	41%	30%	40%	35%
Bezit													
Houtkachel / Open haard	18%	17%	17%	18%	9%	16%	21%	19%	8%	10%	18%	4%	23%
airco	7%	12%	19%*	22%	22%	17%	20%	15%	12%	17%	22%	11%	22%
Kennis/ gedrag													
weet hoe energie wordt opgewekt	44%	45%	41%*	21%	34%	42%	46%	46%	32%	41%	45%	35%	45%
Geldt voor mij													
Goede isolatie van mijn woning verdient zich vanzelf terug	75%	71%	75%*	72%	72%	72%	75%	79%	75%	73%	78%	70%	77%

* significant verschil t.o.v. vorige meting

²⁷ De cijfers wijken af van RVO, deels door de groep "weet niet" en ondanks verwijzing in enquête naar www.energielabel.nl.
<https://nos.nl/artikel/2449186-tno-verduurzaming-huizen-kan-en-moet-veel-snel>

4 Mobiliteit

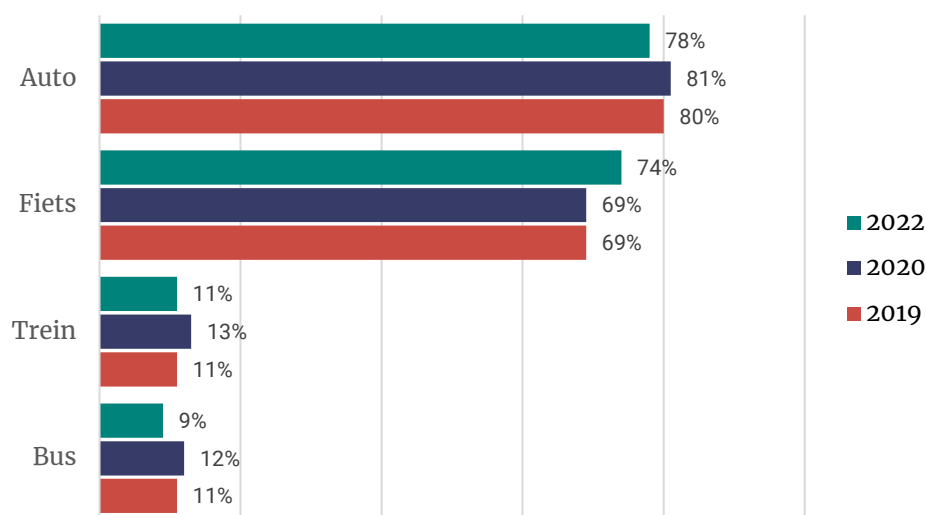
Dit hoofdstuk gaat over hoe Nederlanders zich verplaatsen (met welke vervoermiddelen), of en hoeveel ze vliegen, of ze compenserend gedrag vertonen en voor welke maatregelen ze wel of niet zijn. Hebben Nederlanders last van vliegwrøging? Zijn Nederlanders meer of minder gaan vliegen? En wat vinden Nederlanders van een eventuele prijsstijging van vliegtickets?

4.1 Vervoersmodaliteiten

In het gebruik van de verschillende vervoermiddelen zien we kleine verschillen. De auto blijft het belangrijkste, maar is door iets minder mensen gebruikt (van 81 naar 78%), de fiets wordt juist iets vaker gebruikt (van 69 naar 74%). De bus werd het afgelopen jaar door iets minder gebruikt.

Net als in 2020 gebruiken acht op de tien Nederlanders wekelijks (43%) tot dagelijks (35%) een auto (Figuur 4.1). Vier op de tien Nederlanders fietsen dagelijks (43%) en drie op de tien Nederlanders (31%) wekelijks. Vooral jongeren tot 24 jaar en hoger opgeleiden zijn meer gaan fietsen. De trein en de bus worden meestal slechts enkele keren per jaar gebruikt.

Figuur 4.1 - Kunt u aangeven hoe vaak u onderstaande vervoermiddelen gebruikt? (% wekelijks of vaker)

Vrouwen rijden vaker een micro of compacte klasse auto dan mannen. Mannen rijden weer vaker (hogere) middenklasse, een SUV of een sportief model dan vrouwen. Nederlanders met een boven modaal inkomen rijden vaker een (hogere) middenklasse auto of een SUV. Dit zijn duurdere (en zwaardere) auto's. Ook Nederlanders met een huishouden van drie personen of meer rijden vaker in een (hogere) middenklasse auto. Zij rijden ook vaker een MPV. Nederlanders van 18 tot 24 jaar rijden vaker motor dan Nederlanders van 35 jaar en ouder. Van de auto's rijdt 80 procent op benzine en 8 procent op diesel. Inmiddels rijdt 8 procent hybride en 4 procent volledig elektrisch. Middelbaar (3%) en hoger opgeleiden (6%) rijden vaker een volledig elektrische auto dan laag opgeleide Nederlanders (1%).

4.2 Autorijden

Nederlanders rijden minder kilometers, zijn positief over invoering van kilometerheffing

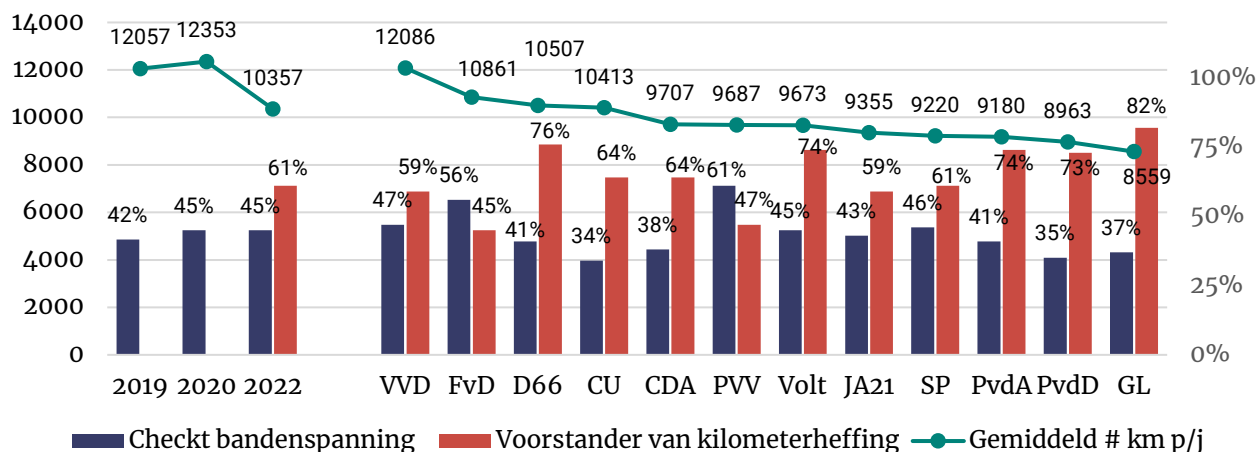
Het gemiddeld aantal kilometers dat automobilisten per jaar rijden is fors gedaald naar 10.357 kilometer. Dat is een daling van bijna 2.000 kilometer (16,2%) ten opzichte van 2020. Dit komt overeen met de bevindingen van het CBS²⁸. De effecten van corona (incl. verplicht thuiswerken²⁹) en het nieuwe werken, afwisselend op kantoor en thuis, zijn zichtbaar in de cijfers³⁰. De daling is het grootst bij jongeren tot 24 jaar en 35 tot 49-jarigen. Ook hoger opgeleide Nederlanders zijn minder gaan rijden.

Kiezers van de PvdA, PVV, SP, GL of PvdD zijn gemiddeld 13 procent minder kilometers gaan rijden. De afname is kleiner dan de 16 procent over alle Nederlanders. Dit zijn Nederlanders die, net als in 2020, al minder kilometers rijden dan de gemiddelde Nederlander.

Nederlanders die gestemd hebben op D66, CDA, FvD³¹ en CU zijn gemiddeld 24 procent minder kilometers gaan rijden. Dit is een grotere afname dan het gemiddelde over alle Nederlanders (16%). Vooral D66-kiezers (-4.200) en FvD-kiezers (-4.000) zijn minder kilometers gaan rijden. Kiezers van deze partijen rijden, net als in 2020, meer dan gemiddeld.

- Hoeveel kilometer heeft u in het jaar 2022 ongeveer in uw auto gereden? (groene lijn, km. p/j)
- Checkt u de spanning van uw autobanden wel eens? (blauwe staven, % regelmatig)
- Voorstander van kilometerheffing (rode staven; % eens met stelling)

Figuur 4.2 - Gemiddeld aantal kilometers per jaar, checkt bandenspanning regelmatig (basis: auto-/motorrijders; n=1.874) en voorstander van de invoering van kilometerheffing uitgesplitst naar stemgedrag Tweede Kamerverkiezing 2021 (Basis: allen)

²⁸ <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/80428ned/table?ts=1665576542012>

²⁹ In de afgelopen 12 maanden was er deels nog sprake van een thuiswerkadvies i.v.m. corona. <https://www.volkskrant.nl/economie/kabinet-schrapt-het-thuiswerkadvies-maar-er-zal-niet-meteen-een-run-op-de-koffieautomaat-komen~bb5ed439/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

³⁰ <https://www.kimnet.nl/publicaties/publicaties/2022/07/26/heeft-covid-geleid-tot-structureel-ander-reisgedrag>

³¹ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=51.

4.3 Bandenspanning

Minder dan helft Nederlanders checkt de spanning van hun banden regelmatig

Een vervoersmiddel heeft een hoger verbruik bij te zachte banden. Automobilisten die de juiste bandenspanning aanhouden kunnen zo'n 2 tot 5 procent besparen op brandstof en dus CO₂-uitstoot³². Van alle automobilisten zegt 45 procent de bandenspanning regelmatig te controleren. Dat is vergelijkbaar met 2019 (42%) en 2020 (45%). Van degenen die meer dan 10.000 kilometer per jaar rijden controleren mensen die in 2021 D66 stemden de bandenspanning opvallend weinig. Het meest frequent checken PVV- en FvD³³-kiezers hun bandenspanning (Figuur 4.2). Nederlanders die de bandenspanning niet controleren vertrouwen er vaak op dat de garage dat doet tijdens de onderhoudsbeurt. Nederlanders met een auto uit het hogere middenklasse segment geven ook vaker aan dat de auto een signaal geeft bij lage bandenspanning, zij hoeven het niet zelf te controleren.

4.4 Kilometerheffing

Drie op de vijf Nederlanders zijn voorstander van de invoering van de kilometerheffing

De kilometerheffing is een geplande maatregel die uiterlijk in 2030 wordt ingevoerd³⁴. De kilometerheffing is een wijziging van een vaste belasting naar een belasting naar gebruik. Nederlanders gaan betalen voor het gebruik van een auto en minder voor het bezit. Het idee is dat Nederlanders die veel autorijden ook meer gaan betalen. Nederlanders die wel een auto hebben maar relatief weinig kilometers per jaar rijden betalen dan minder belasting. De details van de kilometerheffing moeten nog uitgewerkt worden. Zo zijn de bedragen nog niet vastgesteld. Volgens studies wordt het tijdverlies dat ontstaat door files teruggebracht met 43 tot 68 procent. De kilometerheffing draagt daardoor bij aan het bereiken de doelstellingen uit het klimaatakkoord van 2019.

Van de Nederlanders is 61 procent voorstander van de invoering van een kilometerheffing (Figuur 4.3) als vervanging van de huidige motorrijtuigenbelasting. Vooral kiezers van GroenLinks, D66, Volt³⁵ en PvdA zijn voorstander van deze maatregel. Kiezers die het helemaal niet eens zijn met deze maatregel stemden vooral FvD³⁶ (45%) en PVV (47%). Mannen zijn het vaker helemaal eens met de stelling dan vrouwen (65% versus 56%).

Een andere nieuwe stelling in het onderzoek van dit jaar heeft betrekking op het bestrijden van files door het aanleggen van meer wegen. Een op de vijf (22%) Nederlanders is het hiermee eens en zou graag zien dat er meer wegen aangelegd worden om het file leed tegen te gaan. Het aandeel dat het niet eens is met deze stelling is 50 procent. Mannen zijn het vaker helemaal eens met de stelling dan vrouwen (36% versus 17%). Ook zijn laag (24%) en middelbaar (26%) opgeleide Nederlanders het vaker eens met deze stelling dan hoogopgeleide (16%).

³² <https://www.klimaatplein.com/juiste-bandenspanning/>

³³ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=51.

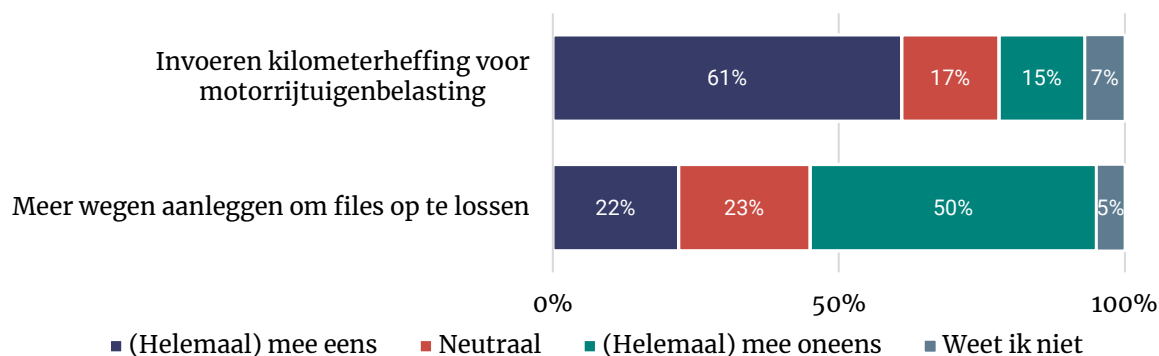
³⁴ <https://www.kilometerheffingnederland.com/>

³⁵ Resultaten van Volt-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=68.

³⁶ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

Figuur 4.3 - Stelling positief over kilometerheffing in plaats van motorrijtuigenbelasting, meer wegen aanleggen om files op te lossen (basis: allen)

4.5 Vliegen

Reisbeperkingen door corona hebben groot effect op vlieggedrag

Het effect van corona, dat vooral in de zomer van 2021 nog speelde, heeft een grote invloed op het vlieggedrag van Nederlanders. Het aantal keer dat Nederlanders per jaar vliegen (gebaseerd op de afgelopen 24 maanden) is gedaald ten opzichte van de voorgaande meting naar 0,43 (0,77 in 2020). Ook het aantal vliegreizen is gedaald (van 5,2 uur per jaar naar 4,1 uur per jaar). Dit betekent dat Nederlanders minder vliegreizen maken dan begin 2020. Let wel, deze cijfers hebben betrekking op alle Nederlanders, dus ook degenen die niet vliegen. Met name jongeren tot 24 jaar en 50+-ers hebben minder vliegreizen gemaakt. Lager opgeleiden hebben, vergeleken met 2019 juist meer vliegreizen gemaakt. Waar in 2020 bijna de helft (47%) van de Nederlanders niet heeft gevlogen in de afgelopen twee jaar, geldt dat nu voor zes op de tien Nederlanders. Wanneer we alleen kijken naar de Nederlanders die aangeven te vliegen ligt het gemiddelde op 1,1 keer per jaar en 12,5 uur.

Nederlanders (inclusief degenen die nooit vliegen) die in 2021 bij de Tweede Kamerverkiezing op Volt stemden³⁷ vlogen in 2021/2022 gemiddeld het meest (0,66 keer per jaar). Zij nemen de eerste plek over van de VVD-kiezers (0,55 keer per jaar, in 2020 1,15 keer per jaar). Vooral FvD-kiezers³⁸ vliegen minder vaak en minder ver dan in 2020. D66-kiezers vliegen minder vaak en minder ver ten opzichte van 2020.

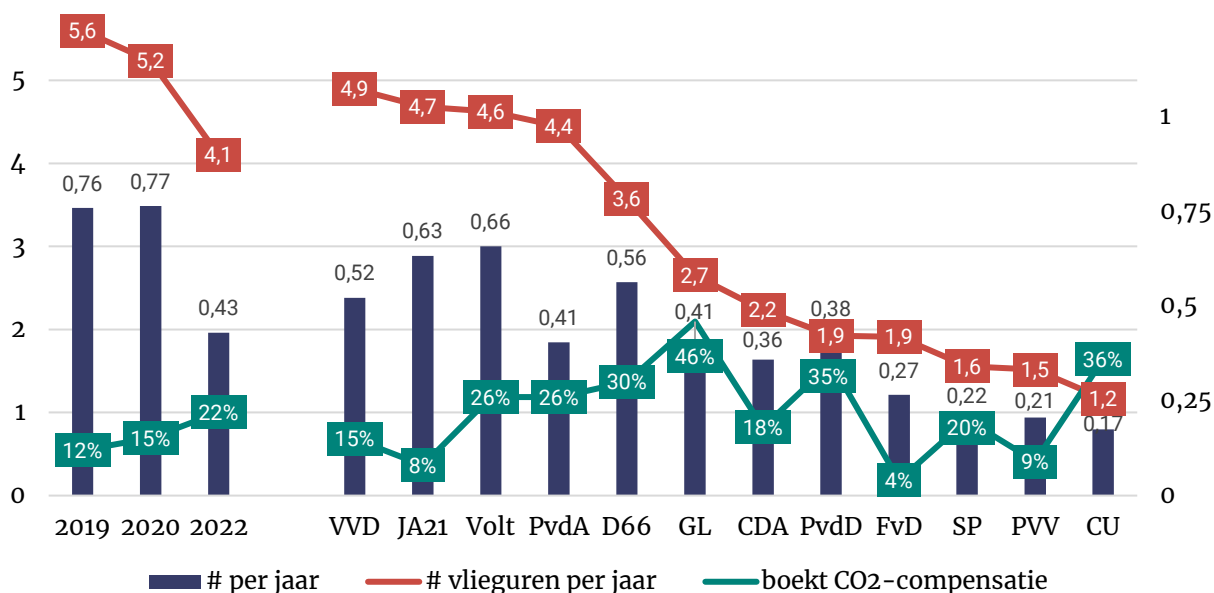
- A. Hoe vaak heeft u gevlogen? (blauwe staven, gemiddeld aantal x per jaar, incl. niet-vliegers)
- B. Hoeveel vliegreizen maakt u? (rode lijn; gemiddeld aantal uren per jaar, inclusief niet-vliegers)
- C. Boekt u dan CO₂-compensatie bij uw vlucht? (groene lijn; % altijd of soms, vliegers)

³⁷ Resultaten van Volt-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=68.

³⁸ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

Figuur 4.4 - Gemiddeld aantal vluchten (basis: allen), vliegreuen en % CO2-compensatie (basis: vliegers in afgelopen 2 jaar; n=853), uitgesplitst naar stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen 2021

Het aandeel Nederlanders dat CO2-compensatie boekst is wederom gestegen ten opzichte van de vorige meting. Dit komt het sterkst naar voren onder het aandeel GL- (46% versus 22% in 2020), PvdD- (35% versus 15% in 2020) en VVD-kiezers (15% versus 10% in 2020) dat compensatie boekst. Ten opzichte van 2019, boeken vooral Nederlanders tot 34 jaar en 50+'ers meer CO2-compensatie.

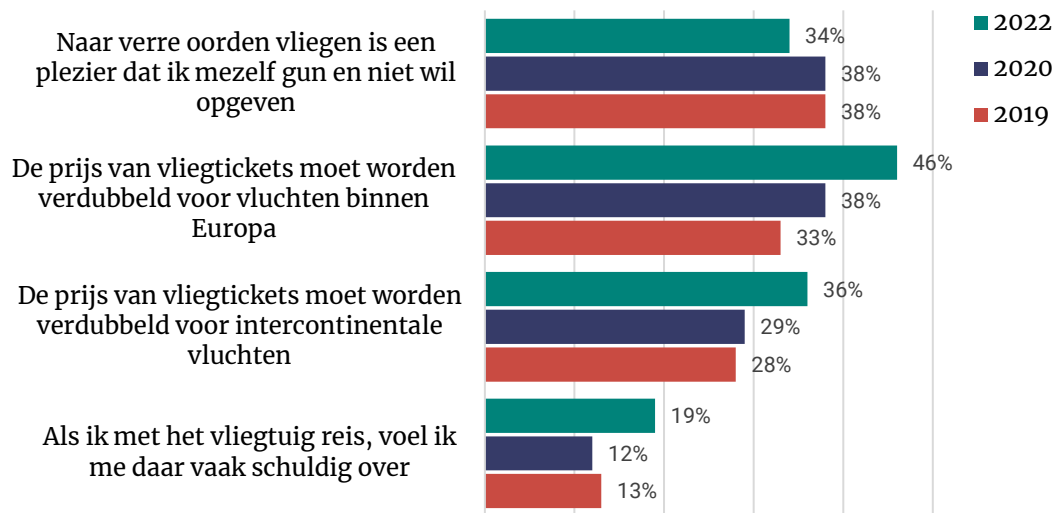
Meer draagvlak voor duurder vliegtickets binnen Europa

Ondanks de beperkingen die opgelegd zijn aan het vlieggedrag kunnen we wel iets zeggen over de houding ten aanzien van het vlieggedrag. De houding van Nederlanders ten aanzien van vliegen is iets veranderd ten opzichte van de vorige metingen (Figuur 4.5). Een op de drie Nederlanders (34% versus 38% in 2020) gunnen zichzelf nog vluchten naar verre oorden en de vliegwoeging is ook toegenomen (19% versus 12% in 2020). Het bewustzijn onder jongeren tot 25 jaar is toegenomen ten opzichte van vorige meting. In 2020 gunde nog 48 procent van deze groep zichzelf vluchten naar verre oorden, nu is dat 40 procent. Ook is onder deze groep de vliegwoeging toegenomen (25% versus 19% 2020). In 2019 waren deze percentages nog 59 procent voor vluchten naar verre oorden en 11 procent voor vliegwoeging. De toename in vliegwoeging is ook zichtbaar bij hoger opgeleiden (29% versus 21% in 2019)

De bereidheid om meer te betalen voor vliegtickets binnen Europa is ook verder toegenomen (46% versus 38% in 2020). Net als in de vorige meting zijn vooral 65+'ers (54%), hoger opgeleiden (55%) en Nederlanders die nu zeggen links (of links van het midden) te stemmen (GL: 78%, ChristenUnie: 68%, PvdD: 70%, PvdA: 55% en D66: 59%) zijn voorstander. Voor een prijsverhoging bij intercontinentale vluchten is ook meer draagvlak dan in 2020 (36% versus 29%).

Figuur 4.5 - Houding ten aanzien van vliegen (basis: allen)

4.6 Overzicht mobiliteit

Tabel 4.1 - Overzicht mobiliteit (basis: allen)

	NL	NL	NL	Leeftijd 2022					Opleiding 2022		
	2019	2020	2022	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Laag	Middel	Hoog
beschikt over auto	81%	82%	80%	48%	74%	80%	86%	86%	79%	82%	78%
auto rijdt:											
benzine	83%	84%	80%*	77%	84%	73%	79%	83%	87%	80%	75%
diesel	12%	9%	8%	6%	7%	11%	9%	4%	4%	5%	10%
Hybride/plug in hybride	3%	4%	8%*	5%	4%	8%	7%	10%	6%	7%	10%
Elektrisch	1%	1%	4%*	12%	4%	6%	3%	1%	1%	3%	6%
gem. km/ jaar	12.057	12.353	10.357*	8.102	11.244	11.583	11.135	7.950	8.394	10.476	11.440
Checkt spanning autobanden regelmatig	42%	45%	45%	35%	41%	45%	49%	44%	44%	48%	42%
Gebruikt minimaal wekelijks											
auto	80%	81%	78%*	49%	73%	79%	83%	82%	76%	81%	76%
fiets	69%	69%	74%*	85%	69%	71%	75%	74%	66%	70%	81%
trein	11%	13%	11%	42%	16%	11%	7%	5%	6%	9%	18%
bus	11%	12%	9%*	27%	10%	8%	6%	5%	7%	8%	10%
Voorstander van maatregelen (helemaal) mee eens											
Invoeren kilometerheffing voor motorrijtuigenbelasting ³⁹	-	57%	61%*	59%	52%	55%	61%	72%	59%	58%	64%
Meer wegen aanleggen om files op te lossen	-	27%	22%*	21%	22%	22%	23%	19%	24%	26%	16%
Vliegen											
Vloog in 2017-2018/2018-2019/afgelopen 24 mnd.	53%	53%	40%*	58%	59%	41%	36%	24%	26%	36%	53%
gemiddeld # p jaar	0,76	0,77	0,43*	0,66	0,71	0,44	0,37	0,21	0,26	0,34	0,63
gemiddeld uren p.j.	5,6	5,2	4,1*	3,3	7,8	6,2	2,7	1,3	3,8	3,7	4,8
Boekt CO2-compensatie	12%	15%	22%*	27%	20%	17%	24%	28%	20%	20%	24%

³⁹ De stelling is dit jaar anders geformuleerd. 2020 "In plaats van een vast bedrag per auto (motorrijtuigenbelasting), moeten automobilisten per gereden kilometer belasting gaan betalen" 2022 "Het is positief dat automobilisten in plaats van een vast bedrag per auto (motorrijtuigenbelasting), per gereden kilometer gaan betalen (kilometerheffing)."

Meningen (helemaal) meeneens	NL	NL	NL	Leeftijd 2022					Opleiding 2022		
	2019	2020	2022	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Laag	Middel	Hoog
	To-taal	To-taal	To-taal								
voel me schuldig als ik vlieg	13%	12%	19%*	25%	23%	17%	18%	20%	14%	15%	29%
vliegtickets 2x duurder in Europa	33%	38%	46%*	41%	41%	39%	50%	54%	44%	40%	55%
tickets 2x duurder intercontinentaal	28%	29%	36%*	30%	31%	29%	39%	46%	38%	32%	40%
Vliegen naar verre oorden gun ik mezelf en wil niet opgeven	38%	38%	34%*	40%	53%	39%	30%	19%	24%	37%	38%
* significant verschil t.o.v. voorgaande meting											

5 Voedsel

In dit hoofdstuk behandelen we het eten van vlees en vis, waar men op let als men vers voedsel koopt en meningen over het eten van vlees, groente en fruit. In hoeverre denken mensen na over de producten die zij kopen en welke voornemens zijn er ten aanzien van vlees eten?

Vleesconsumptie is voor de gemiddelde Nederlander verantwoordelijk voor 40 procent van de CO₂-uitstoot van de productie van voedsel⁴⁰. Nederlanders tussen de 25 en 50 jaar, met een boven modaal inkomen en mannen eten gemiddeld veel vlees. Waar in 2020 het hoog opgeleide Nederlanders waren die meer vlees aten dan praktisch en middelbaar opgeleiden, komen de middelbaar opgeleiden nu naar voren als grootste vleeseters en eten hoog opgeleiden het minst vaak vlees.

5.1 Type eter

Voor het eerst meer flexitariërs dan mensen die altijd vlees eten

Dit jaar zijn er voor het eerst iets meer flexitariërs (46%) dan mensen die elke dag vlees en/of vis eten (44%). Het aandeel Nederlanders dat iedere dag vlees en/of vis eet is gedaald van 49 procent in 2020 naar 44 procent in 2022. Het aandeel flexitariërs is van 43 procent gestegen naar 46 procent⁴¹. Het aandeel vegetariërs en veganisten samen bleef staan op 4 procent⁴².

Hoog opgeleiden zijn bovengemiddeld vaak flexitariër (54%) en vegetariër (7%). Zij eten gemiddeld 452 gram vlees per week, terwijl dit gemiddeld op 511 gram ligt. Dit is meer dan 100 gram per week lager dan in 2020 (565 gram).

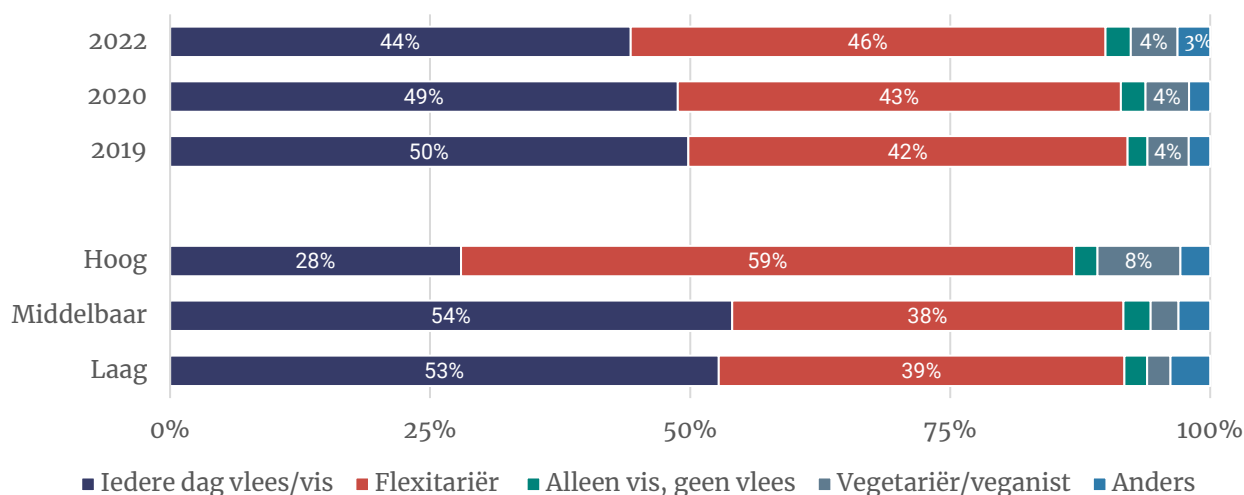
⁴⁰ Vlees en de impact op het klimaat (Milieu Centraal) – <https://www.milieucentraal.nl/eten-en-drinken/milieubewust-eten/vlees/#:~:text=Vlees%20is%20verantwoordelijk%20voor%2040,dus%20goed%20voor%20het%20klimaat>.

⁴¹ Drie procent zegt hier 'anders': dit zijn voornamelijk flexitariërs (meeste mensen geven een mix op van vlees, vis en iets anders). In 2019 was aandeel anders 2%. Als we deze categorie optellen bij het aandeel 'flexitariër' stijgt deze groep van 44 naar 49 procent.

⁴² Het aandeel vegetariërs ging van 3,3 procent in 2019 naar 3,8 procent, het aandeel veganisten van 0,7 naar 0,6 procent. In beide gevallen geen significante verschillen.

Figuur 5.1 - Type eters (basis: allen), uitgesplitst naar opleiding voor 2022

Vleesconsumptie gedaald, Nederlanders gunnen zichzelf minder vlees

Gemiddeld eet de Nederlander 4,2 dagen per week vlees (dat is inclusief degenen die helemaal geen vlees eten; 2020 4,7 dagen). Als hij vlees eet, dan eet hij gemiddeld 113 gram per dag⁴³. De vleesconsumptie uitgedrukt in grammen per week is ten opzichte van 2020 afgenomen (een daling van 8%; van 553 gram per week per persoon naar 511 gram, zie Figuur 5.2⁴⁴). Deze afname komt met name doordat men minder dagen vlees is gaan eten, aangezien de grammen per dag niet zijn afgenomen.

FvD-kiezers (stemgedrag TK2021) eten, net als vorige meting, gemiddeld de grootste hoeveelheid vlees per week⁴⁵. Ook middelbaar opgeleiden, mannen en mensen tussen de 35 en 49 jaar eten meer vlees dan gemiddeld.

Nederlanders voelen zich even vaak schuldig bij het eten van vlees en zijn even vaak van plan om minder vlees te gaan eten, in vergelijking met 2020. Wel zijn er dit jaar minder mensen die het zichzelf gunnen om vlees te eten. GL-kiezers voelen zich ten opzichte van vorige meting vaker schuldig wanneer zij vlees eten en zijn dit jaar vaker van plan om minder vlees te gaan eten.

- A. Hoeveel gram vlees per week (blauwe lijn, inclusief niet-vlees-eters)⁴⁶
- B. Stelling “Vlees eten is iets dat ik mezelf gun en niet wil opgeven” (rode staven; % eens met stelling)
- C. Stelling “Ik ben van plan minder vlees te gaan eten” (groene staven; % eens met stelling)

⁴³ Op basis van de dagen dat zij vlees zeggen te eten. Volgens het Voedingscentrum eet de Nederlander gemiddeld 98 gram vlees per dag (op basis van 7 dagen per week).

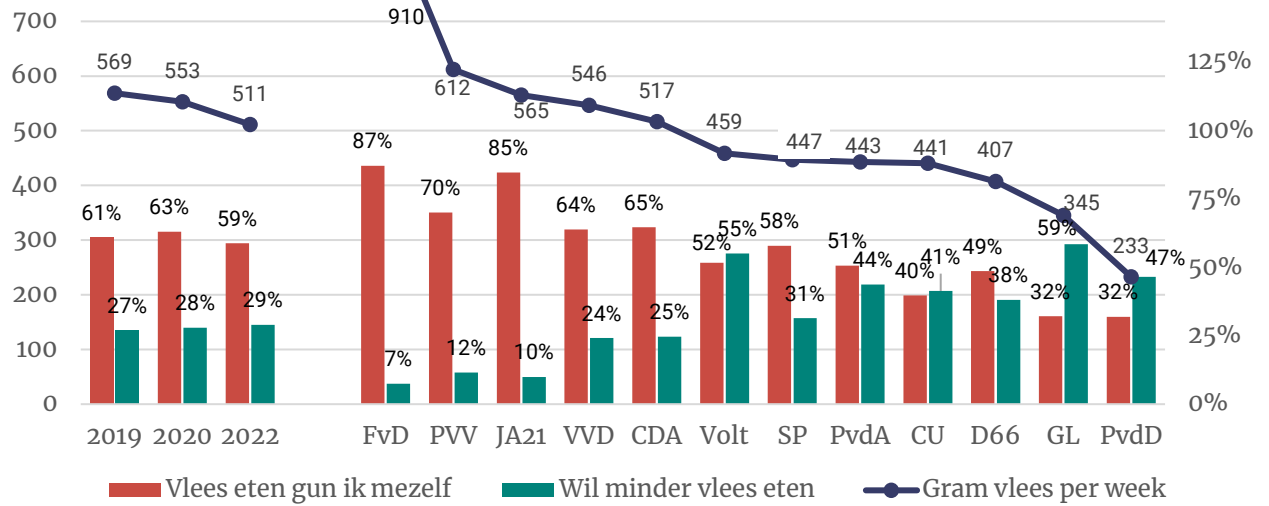
⁴⁴ Uit onderzoek van de WUR blijkt dat de consumptie is afgenomen in coronajaar 2020 (onze vorige meting vond plaats in het voorjaar van 2020). Dit is de grootste daling sinds het begin van hun metingen in 2005. De WUR gaat uit van het karkasgewicht. Bron: Duidelijke daling in vleesverbruik in coronajaar 2020 - WUR

⁴⁵ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

⁴⁶ Hoeveel dagen in de week eet u vlees? x “Als u vlees eet, hoeveel gram eet u dan gemiddeld per dag?”

Figuur 5.2 - Gram vlees per week en stellingen vlees eten, uitsplitsing stemgedrag TK2017 (basis: vleeseters; n=2053)

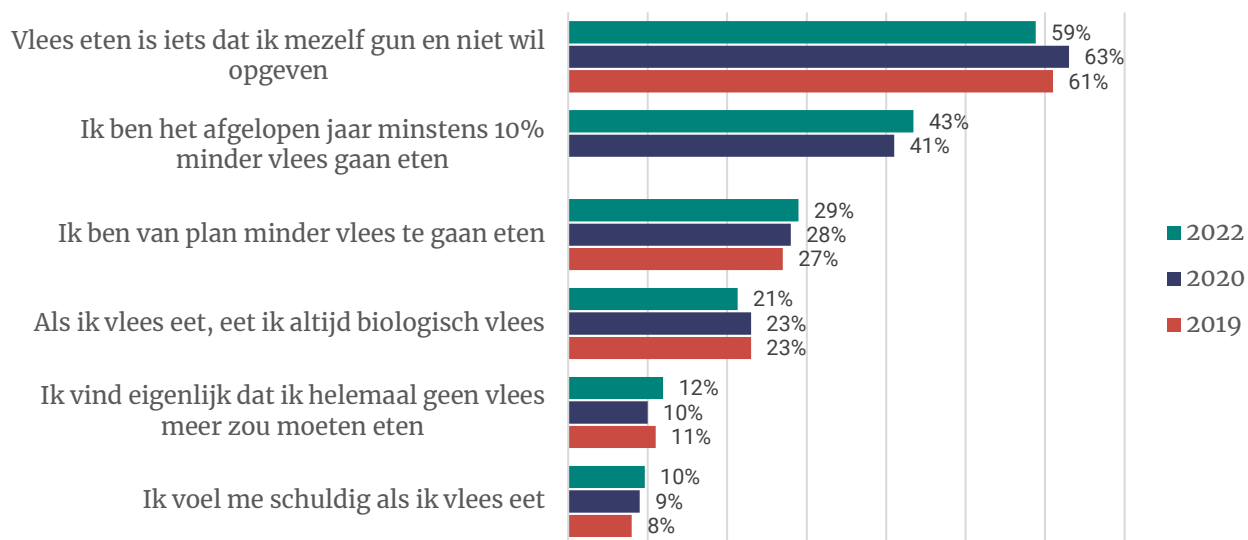
Daling vleeseters die zichzelf vlees gunnen

Een meerderheid van bijna zes op de tien vleeseters gunnen het zichzelf om vlees te eten (59%). Dit aandeel is licht gedaald ten opzichte van 2020 (63%). Op de overige vleesstellingen zijn geen (grote) verschillen gevonden ten opzichte van de vorige meting. Vier op de tien vleeseters zeggen minstens 10 procent minder vlees te zijn gaan eten in het afgelopen jaar.

Hoger opgeleiden geven vaker dan gemiddeld aan altijd biologisch vlees te eten (28%), net als mensen met een boven modaal inkomen (24%) en tweepersoonshuishoudens (26%). Jongeren tot en met 34 jaar en hoger opgeleiden zijn bovengemiddeld vaak van plan om minder vlees te eten. Hoger opgeleiden en vrouwen voelen zich vaker schuldig als zij vlees eten.

Figuur 5.3 - Stellingen vlees⁴⁷ (basis: vleeseters; n=2053)

⁴⁷ De stelling 'Ik ben het afgelopen jaar minstens 10% minder vlees gaan eten' is in de meting van 2020 voor het eerst voorgelegd.

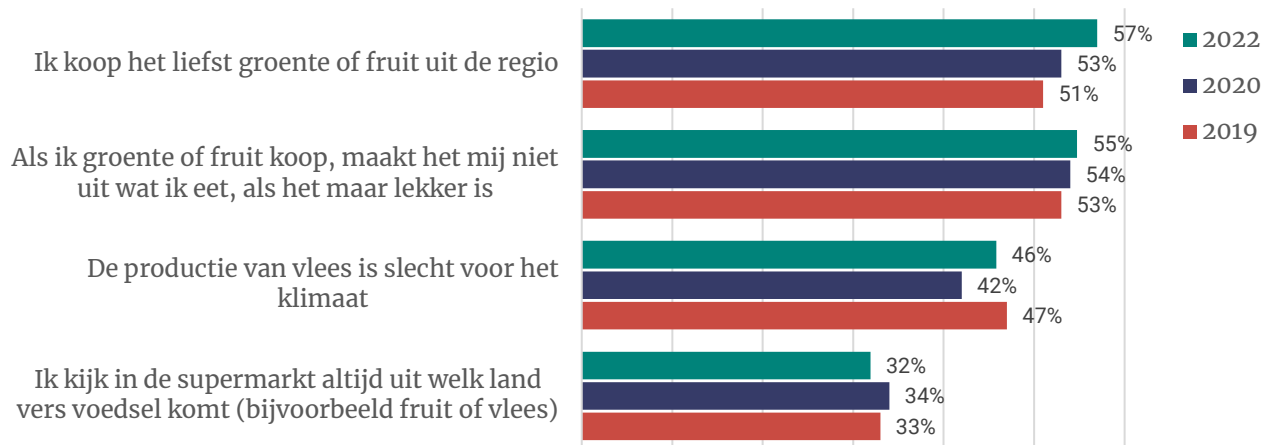

Stijging groente- en fruitaankopen uit de regio

Nederlanders kopen vaker dan (begin) 2020 het liefst groente en fruit uit de regio (57% vs. 53%). Dit ligt in lijn met de sterke omzetsijging van bijvoorbeeld boerderijwinkels in coronatijd die na de coronajaren niet volledig tenietgedaan is⁴⁸.

Ook zijn er dit jaar meer Nederlanders die vinden dat de productie van vlees slecht is voor het klimaat (2022 46%; 2020 42%). Er is echter ook een kwart van de Nederlanders die de productie van vlees niet slecht vindt voor het klimaat (24%).

Figuur 5.4 - Stellingen vlees en groente (basis: allen)

Hoe hoger de leeftijd, hoe liever Nederlanders uit de regio kopen. Zo koopt 45 procent tot en met 24 jaar het liefst groente en fruit uit de regio, en wel 65 procent van de 65-plussers. Jongeren tot 35 jaar vinden bovengemiddeld vaak dat de productie van vlees slecht is voor het klimaat.

⁴⁸ Boerderijwinkels na topjaar minder populair, 'maar gunfactor blijft' (nos.nl) - <https://nos.nl/artikel/2436659-boerderijwinkels-na-topjaar-minder-populair-maar-gunfactor-blijft>

5.2 De flexitariër

In deze paragraaf schetsen we een kort profiel van de mensen die aangeven flexitariër te zijn. Flexitariërs eten gemiddeld 357 gram vlees per week: 3,4 dag per week en 101 gram per dag. Flexitariërs eten 30 procent minder vlees dan de gemiddelde vleeseter. Nederlanders die zeggen elke dag vlees te eten consumeren gemiddeld 739 gram vlees per week.

De hoeveelheid vlees dat flexitariërs eten is niet veranderd ten opzichte van 2020, toen aten flexitariërs gemiddeld 359 gram vlees per week. Het aantal flexitariërs is wel met 3 procentpunt gestegen.

De groep flexitariërs bestaat voor een groot deel uit vrouwen (56%), 50-plussers (54%) en de helft (48%) woont in het westen van Nederland (Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland). Verder is bijna de helft (47%) van de flexitariërs hoog opgeleid en heeft iets meer dan de helft (55%) een boven modaal inkomen.

Uitgesplitst naar stemgedrag hebben de meeste flexitariërs bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2021 gestemd op D66 (21%), VVD (19%), CDA (9%), PvdA (8%) en GroenLinks (7%). In vergelijking met landelijke cijfers scoort D66 dus hoog onder flexitariërs (landelijk 15%).

Flexitariërs zien toekomst somberder in denkend aan het klimaat

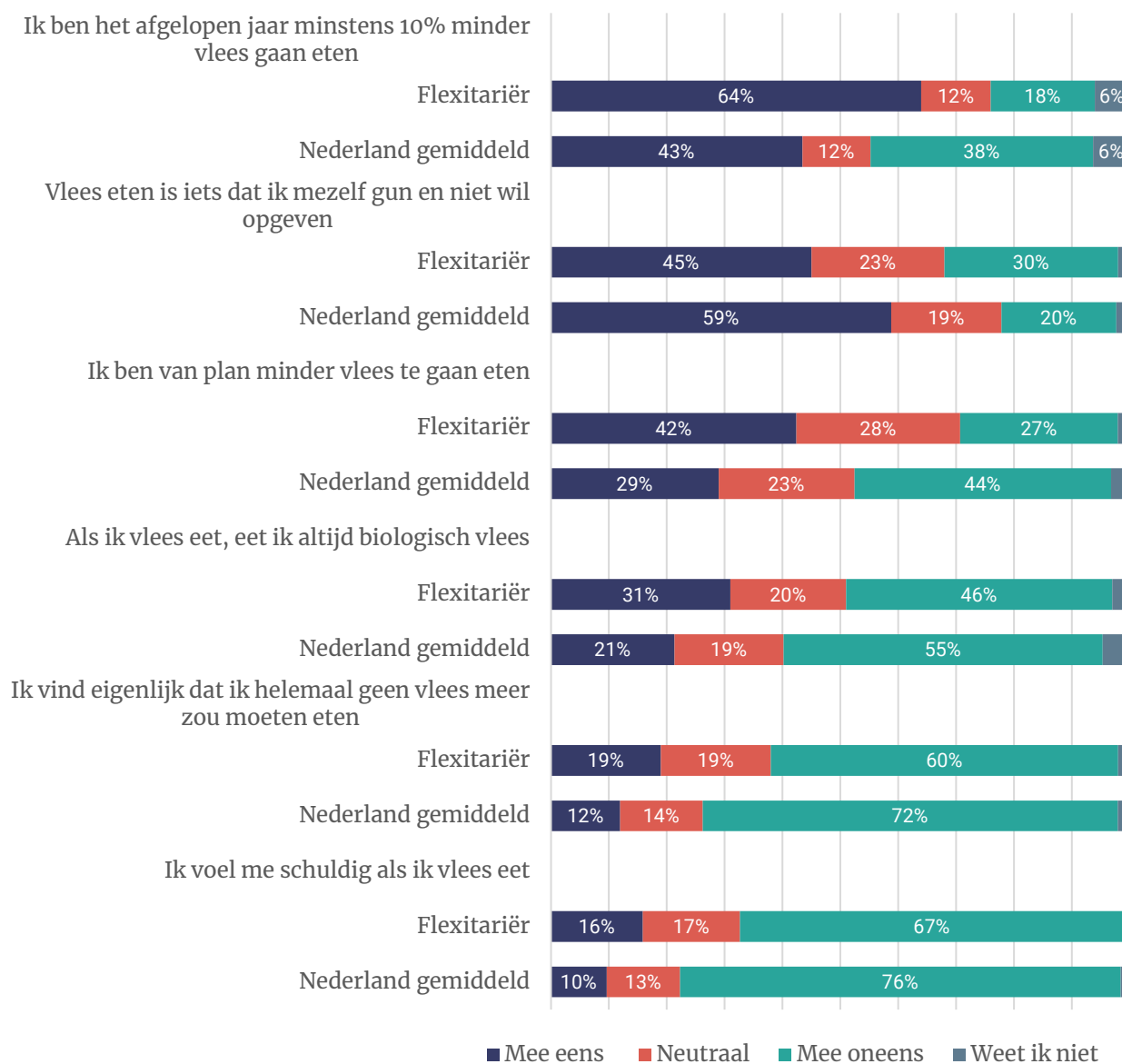
Van de flexitariërs ziet 66 procent het somber in voor toekomstige generaties, in 2020 was dit 54 procent en voor Nederland gemiddeld is dat 56 procent. Van de flexitariërs maakt 82 procent zich enige tot veel zorgen over klimaatverandering. Zij vinden meer dan gemiddeld dat kabinet-Rutte meer moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen (60%). Ook praten zij bovengemiddeld vaak met anderen over klimaatverandering (44%).

Flexitariërs willen minder vlees eten, maar het niet opgeven

Flexitariërs zeggen vaker dat ze minstens 10 procent minder vlees zijn gaan eten dan gemiddeld (64%). Ook zijn ze vaker van plan minder vlees te eten (42%) en eten ze vaker biologisch (31%). Daarnaast gunnen ze het eten van vlees zichzelf minder dan de gemiddelde Nederlander (45% versus 59%). Ze hebben een groter schuldgevoel over hun vleesinname (16%) dan de gemiddelde Nederlander, terwijl dit in 2020 gelijk lag.

Figuur 5.5 - Stellingen houding en gedrag vleesconsumptie (basis: flexitariërs, n=1052)

5.3 Overzicht voedsel

Tabel 5.1 - Overzicht voedsel

	NL 2019	NL 2020	NL 2022	Sekse 2022		Leeftijd 2022					Opleiding 2022			Inkomen 2022		
	To- taal	To- taal	To- taal	man	vrouw	18- 24	25- 34	35- 49	50- 64	65+	laag	mid- del	hoog	<mo- daal	mo- daal	>mo- daal
Type eter (basis: allen)																
iedere dag vlees of vis	50%	49%	44%*	52%	37%	39%	39%	48%	46%	45%	53%	54%	28%	39%	47%	47%
vis, geen vlees	2%	2%	2%	2%	3%	5%	1%	1%	3%	3%	2%	3%	2%	3%	3%	2%
flexitariër	42%	43%	46%*	40%	51%	46%	50%	43%	46%	45%	39%	38%	59%	45%	43%	46%
vegetariër	3%	3%	4%	3%	5%	8%	7%	4%	2%	2%	2%	2%	7%	6%	2%	3%
veganist	1%	1%	1%	0%	1%	1%	2%	0%	0%	0%	1%	0%	1%	1%	1%	0%
anders	2%	2%	3%	3%	4%	2%	2%	3%	3%	5%	4%	3%	3%	6%	3%	1%
Hoeveelheden																
# keren vlees p.w.	4,7	4,7	4,2*	4,5	3,8	4	4	4,6	4,2	4	4,3	4,6	3,6	3,9	4,3	4,2
# keren vis p.w.	1,4	1,4	1,5	1,5	1,4	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,6	1,5	1,3	1,4	1,5	1,3
gem. gram per dag	115	112	113	126	100	115	122	125	110	99	108	117	112	109	112	113
% eens met stelling (basis: vleeseters)																
Vlees eten is iets dat ik mezelf gun en niet wil opgeven	61%	63%	59%*	65%	52%	54%	61%	64%	57%	56%	62%	63%	52%	63%	55%	59%
Ik ben van plan minder vlees te gaan eten	27%	28%	29%	25%	33%	39%	36%	28%	27%	25%	20%	25%	40%	26%	24%	31%
Ik vind dat ik helemaal geen vlees meer zou moeten eten	11%	10%	12%*	8%	16%	21%	14%	11%	10%	10%	10%	8%	18%	12%	13%	13%
Ik voel me schuldig als ik vlees eet	8%	9%	10%	7%	12%	9%	13%	10%	10%	7%	7%	8%	13%	8%	9%	10%
Als ik vlees eet, eet ik altijd biologisch vlees	23%	23%	21%	19%	24%	14%	20%	18%	21%	27%	18%	17%	28%	14%	14%	24%
Ik ben het afgelopen jaar minstens 10% minder vlees gaan eten	-	41%	43%	37%	50%	49%	48%	35%	42%	49%	38%	38%	54%	39%	41%	46%
% eens met stelling (basis: allen)																
Als ik groente of fruit koop, maakt het mij niet uit wat ik eet, als het maar lekker is	53%	54%	55%	58%	51%	63%	55%	57%	53%	53%	60%	57%	49%	56%	59%	56%

Ik koop het liefst groente of fruit uit regio	51%	53%	57%*	54%	59%	45%	51%	54%	58%	65%	54%	56%	60%	51%	53%	61%
Ik kijk in de supermarkt altijd uit welk land vers voedsel komt	33%	34%	32%	28%	36%	16%	23%	29%	33%	44%	33%	28%	35%	30%	31%	33%
De productie van vlees is slecht voor het klimaat	47%	42%	46%*	45%	47%	64%	52%	42%	42%	44%	31%	35%	66%	42%	40%	48%
* significant verschil t.o.v. voorgaande meting																

6 Spullen en kleding

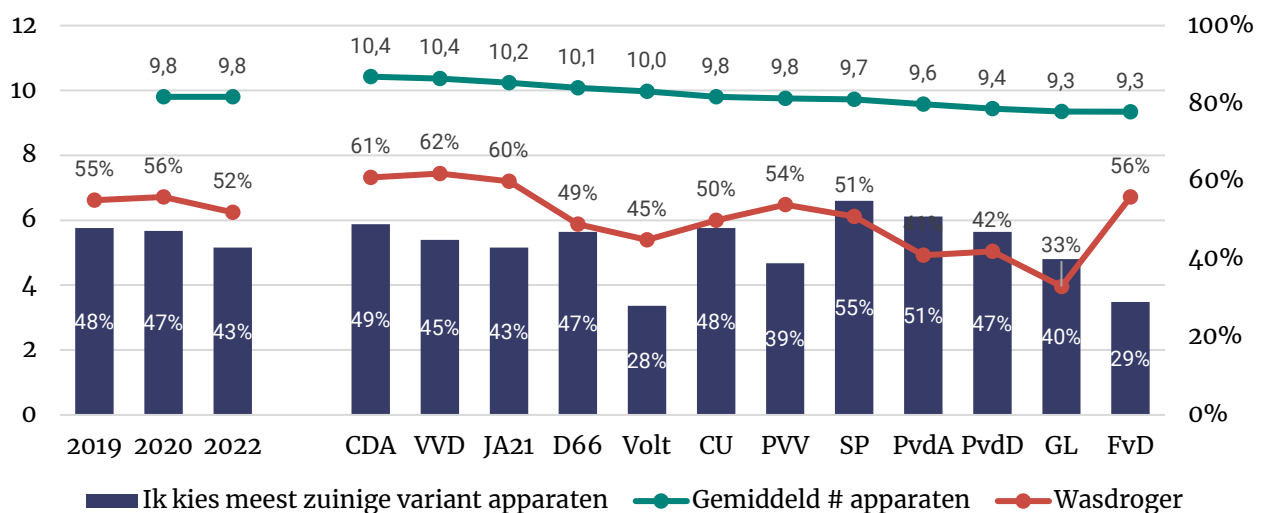
In dit onderzoek hebben we een lijst van 14 apparaten voorgelegd, van smartphone, laptop en tablet tot koel-/vriescombinatie, wasdroger en tv, met de vraag ‘welke van deze apparaten worden in uw huishouden regelmatig gebruikt?’ In 2020 hebben we ook de vaatwasmachine toegevoegd. Bij dit apparaat maken we dus geen vergelijking met 2019.

6.1 Bezit en houding spullen en kleding

De verschillen tussen de bevolkingsgroepen zijn niet erg groot. CDA- en VVD-kiezers hebben gemiddeld de meeste apparaten in huis (10,4; Figuur 4.1). Ook Nederlanders met een bovenmodaal inkomen (10,2), tweepersoonshuishoudens (10,3) of groter (10,4) of een koopwoning (10,4) hebben meer apparaten dan andere Nederlanders. Maar de verschillen zijn klein. Mensen met een beneden-modaal inkomen hebben gemiddeld de minste spullen: 8,8. Net als voorgaande jaren hebben de meeste Nederlanders alle gangbare apparaten in huis. Het beeld is op stemgedrag, leeftijd, inkomen en opleiding grotendeels hetzelfde als voorgaande jaren.

- Gemiddelde van 14 apparaten “welke worden in uw huishouden regelmatig gebruikt?” (groene lijn, gemiddeld aantal apparaten, alleen voor 2020 en 2022)
- Bezit en gebruik wasdroger (rode lijn)
- Stelling “Als ik nieuwe apparaten koop (bijvoorbeeld koelkast, af/wasmachine, droger) kies ik voor de meest zuinige variant (A+++) (blauwe staven; % helemaal eens met stelling)

Figuur 6.1 - apparaten, koopgedrag en wasdroger, uitsplitsing stemgedrag TK2021 (basis: allen)

Iets meer dan de helft van de Nederlanders (52%) bezit een wasdroger, dit aandeel is wel met 4 procentpunt gedaald ten opzichte van 2020. Een wasdroger gebruikt relatief veel energie (260 kWh per jaar⁴⁹) en draagt dus flink bij in de CO₂-score. Grotere huishoudens (3 personen of meer) hebben relatief vaak een wasdroger (64%). Huishoudens met een laag inkomen hebben relatief minder vaak een wasdroger (39%).

⁴⁹ <https://www.milieucentraal.nl/energie-besparen/apparaten-in-huis/grote-energieslurpers/>

Sinds 2020 nemen we de vaatwasser ook mee, ook dit apparaat is een flinke energieverbruiker (230kWh per jaar). Twee derde van de Nederlanders (71%) heeft er een thuis. Het is vooral bij hogere inkomens (79%), grotere huishoudens (86%) en Nederlanders met een koopwoning (85%) dat een vaatwasser aanwezig is. Net als in 2020 geldt dat mensen met een laag inkomen minder vaak een vaatwasser hebben (42%).

Twee op de vijf Nederlanders (43%) zeggen het helemaal eens te zijn met de stelling dat zij de meest zuinige variant kiezen wanneer zij een nieuw apparaat kopen, dit is een daling ten opzichte van de voorgaande jaren. Er is enige variatie op basis van politieke voorkeur. SP- en PvdA-kiezers zeggen er het meest rekening mee te houden (55% en 51%) en Volt- en FvD⁵⁰-kiezers wat minder (28% en 29%). Naarmate leeftijd toeneemt kiezen Nederlanders vaker voor de meest zuinige variant van een apparaat.

Negen op de tien Nederlanders (90%) hebben een televisie thuis. Gemiddeld hebben mensen er 1,7, alleen jongeren tot 25 jaar en huishoudens van drie personen of meer hebben gemiddeld 2 televisies. Het aantal Nederlanders dat beschikt over een televisie daalt wel licht tussen 2019 en 2022 (93% naar 90% in 2022)

6.2 Smartphones en laptops

Iedereen is bereikbaar, ouderen maken inhaalslag met smartphone

Het smartphonebezit in Nederland neemt nog steeds iets toe (95% versus 91% in 2020). Het aandeel Nederlanders dat een laptop of pc (84%) dan wel een tablet (56%) heeft is gelijk gebleven tussen 2019 en 2022. Net als in de voorgaande meting hebben Nederlanders tot 65 jaar vaker een smartphone, ouderen hebben juist vaker een tablet. Het smartphone bezit onder 65+ is met een groei van 10 procent (81% naar 91% in 2022) wel het meest toegenomen. Gemiddeld kan men over bijna vijf (4,7) devices beschikken. Jongeren tot 25 jaar hebben er gemiddeld 6,7. Alleenstaanden hebben gemiddeld 2,6 devices, naarmate het huishouden uit meer personen bestaat, loopt dat op naar 4,5 (2-persoonshuishouden) tot 7 (drie personen of meer).

⁵⁰ Resultaten van FvD- en Volt-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. FVD: n=63, Volt: n=68.

6.3 Overzicht apparaten

Tabel 6.1 - Overzicht apparaten (basis: allen)

	NL 2019	NL 2020	NL 2022	Leeftijd 2022					Inkomen 2022			HH grootte 2022			Woning 2022	
	Totaal	Totaal	Totaal	18- 24	25- 34	35- 49	50- 64	65+	< modaal	mo- daal	> Modaal	1	2	3+	Huur	Koop
Regelmatig gebruikt																
Smartphone	88%	91%	95%*	98%	97%	96%	95%	91%	92%	92%	96%	93%	95%	97%	92%	96%
Tablet	57%	57%	56%	41%	41%	56%	62%	66%	39%	53%	60%	42%	60%	66%	42%	63%
Laptop/PC	86%	85%	84%	97%	83%	83%	86%	82%	80%	76%	87%	81%	85%	87%	80%	86%
Tv	93%	92%	90%*	82%	84%	88%	94%	96%	88%	92%	90%	87%	93%	90%	87%	92%
Hifi installatie	44%	42%	35%*	26%	32%	29%	40%	39%	28%	28%	40%	34%	38%	32%	31%	37%
Koel/vriescom	94%	94%	96%*	91%	95%	95%	98%	96%	95%	95%	97%	94%	96%	96%	93%	97%
Vaatwasmachine	-	65%	71%*	69%	75%	72%	69%	70%	42%	68%	79%	45%	79%	86%	43%	85%
Wasmachine	95%	95%	96%	88%	94%	96%	97%	97%	90%	97%	97%	89%	98%	99%	90%	99%
Wasdroger	55%	56%	52%*	49%	44%	55%	53%	55%	39%	50%	54%	33%	56%	64%	36%	59%
Stofzuiger	94%	93%	93%	86%	92%	92%	95%	94%	89%	93%	93%	88%	94%	96%	88%	95%
Inductiekookplaat	24%	28%*	41%*	47%	44%	33%	41%	44%	32%	36%	46%	31%	47%	41%	29%	46%
Waterkoker	74%	74%	73%	69%	72%	72%	72%	76%	77%	75%	73%	71%	75%	72%	78%	71%
Magnetron	74%	71%	71%	67%	62%	69%	73%	78%	70%	73%	69%	70%	70%	73%	69%	72%
Föhn	39%	36%	36%	38%	29%	31%	40%	39%	23%	36%	37%	24%	39%	43%	28%	39%
Gemiddelde 13 apparaten zonder vaatwasser	9,2	9,2	9,2	8,8	8,7	8,9	9,4	9,5	8,4	8,9	9,4	8,4	9,5	9,6	8,4	9,5
Gemiddelde 14 apparaten met vaatwasser	-	9,8	9,8	9,5	9,4	9,6	10,1	10,2	8,8	9,6	10,2	8,8	10,3	10,4	8,9	10,4
Aantal smartphones, laptops, tablets in huishouden	3,7	3,8	4,7*	6,7	4,5	5,4	4,7	3,6	3,3	4,8	4,9	2,6	4,5	7,0	3,6	5,2
Meningen																
Bij nieuwe apparaten kies ik voor de meest zuinige variant (A+++) = helemaal eens	48%	47%	43%*	16%	27%	35%	50%	62%	38%	40%	46%	41%	50%	36%	38%	46%
Verlichting en verwarming zijn bij ons alleen aan als we er ook echt zijn = helemaal eens	53%	53%	61%*	55%	61%	59%	60%	64%	71%	63%	62%	72%	61%	49%	70%	57%

* significant verschil t.o.v. voorgaande meting

6.4 Kleding

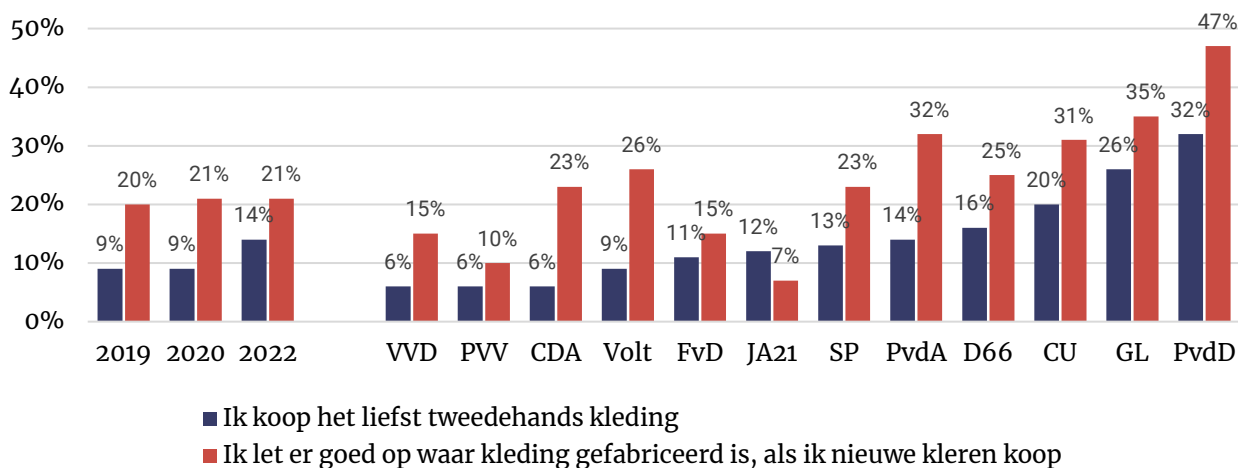
De productie van kleding(stoffen) is belastend voor het klimaat. Ook bij de productie en het transport komen immers broeikasgassen vrij.

Koopgedrag bij kleding is onveranderd, kosten zijn belangrijker dan klimaat

We hebben meer gekeken naar (koop)gedrag dan naar de hoeveelheid kleding die mensen kopen. Het aandeel Nederlanders dat het liefst tweedehands kleding koopt is met 6 procentpunt toegenomen naar 14 procent (Figuur 6.2). Deze verschuiving is niet zichtbaar op de andere indicator van duurzaam kleding gebruik. Nederlanders letten niet vaker op de herkomst van de kleding die zij kopen dan dat zij voorgaande jaren deden. Ondanks de toename van Nederlanders die tweedehands kleding overwegen te kopen betekenen deze resultaten nog steeds dat relatief weinig mensen echt bewust omgaan met de aankoop van kleding.

Net als voorgaande jaren zeggen vrouwen (19%), jongeren onder de 25 jaar (23%) en mensen met een onder modaal inkomen (22%) vaker tweedehands kleding te kopen. Aangezien opleiding geen rol lijkt te spelen verwachten wij dat het eerder vanwege de kosten is dan vanwege het klimaat. Vrouwen (24%) en 65+ers letten het meeste (30%) op de herkomst van hun kleding. Mensen met een onder modaal inkomen kijken hier het minst naar (18%). Net als in 2020 letten vooral PvdD-kiezers op de herkomst van de kleding. Dit percentage is toegenomen met 9 procentpunt (38% naar 47% in 2022).

Figuur 6.2 - Houding ten aanzien van tweedehands kleding en herkomst van kleding (basis: allen)

7 Rol overheid en burger bij klimaatverandering

Al in 2019 en 2020 – en ook eerder in deze rapportage – werd duidelijk dat veel mensen acties *verwachten* van de overheid tegen klimaatverandering. Enerzijds omdat de overheid (en het bedrijfsleven) volgens hen het grootste effect kunnen bereiken, anderzijds omdat de eigen impact of eigen acties tegen klimaatverandering volgens velen te weinig opleveren.

7.1 Acties of maatregelen tegen klimaatveranderingen

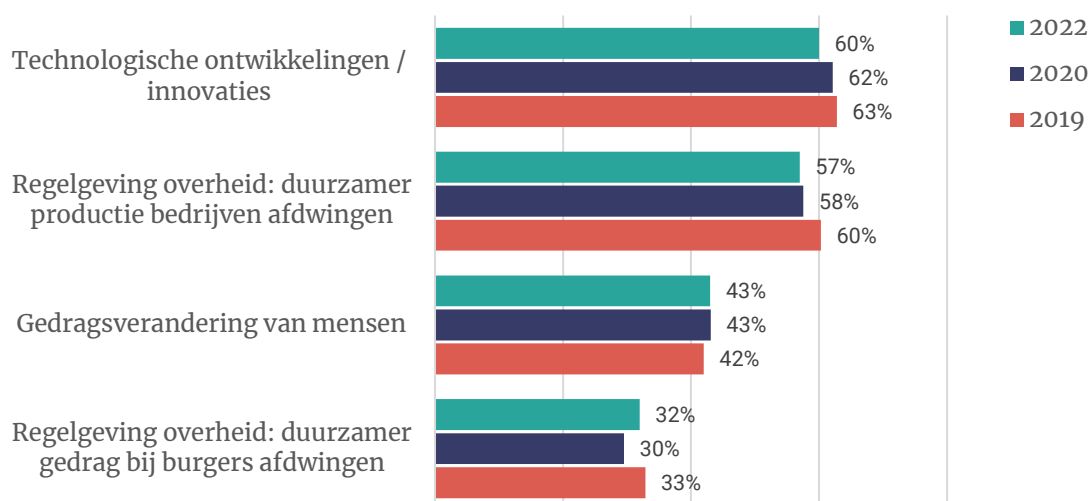
Net als vorige jaren hebben we Nederlanders gevraagd van wie of wat zij het meest effect verwachten om klimaatverandering tegen te gaan: de overheid, het bedrijfsleven of van burgers zelf (Figuur 7.1).

Nederlander kijkt vooral naar overheid en technologische ontwikkelingen

De meeste mensen verwachten dat alle maatregelen minimaal enig effect hebben, maar net als vorige jaren verwachten de meeste Nederlanders dat regelgeving voor bedrijven (25% heel veel effect, 32% vrij veel effect) en technologische ontwikkelingen/innovaties (20% heel veel effect, 40% vrij veel effect) het meeste effect zullen hebben op de klimaatverandering.

Nederlanders verwachten in verhouding een minder groot effect van duurzamer gedrag van burgers op de klimaatverandering. Vier op tien (43%) verwachten dat gedragsverandering van mensen (heel) veel effect zal hebben. Van het afdwingen van duurzamer gedrag door de overheid met wet- en regelgeving verwacht 32 procent veel effect. In 2020 was dit 30 procent.

Figuur 7.1 – Welke van deze acties of maatregelen zal het meest effect op klimaatverandering hebben, denkt u? (% (heel) veel effect; basis: allen)

Vier op de tien hoger opgeleiden (43%) verwachten juist wél dat regelgeving vanuit de overheid richting burgers veel effect zal hebben. Lager opgeleiden verwachten hier duidelijk minder van (21%). Nederlanders die in de afgelopen verkiezingen GroenLinks of PvdD hebben gestemd zijn het meest optimistisch over regelgeving vanuit de overheid richting burgers: respectievelijk 55 en 51 procent denkt dat dit (heel) veel effect heeft. Nederlanders die PVV of FvD⁵¹ hebben gestemd zijn hier het minst optimistisch over: respectievelijk 13 en 8 procent denkt dat dit (heel) veel effect heeft.

7.2 **Beleid en ambitieniveau regering, provincie en gemeente**

Nog steeds niet duidelijk wat provincies en gemeenten doen tegen klimaatverandering

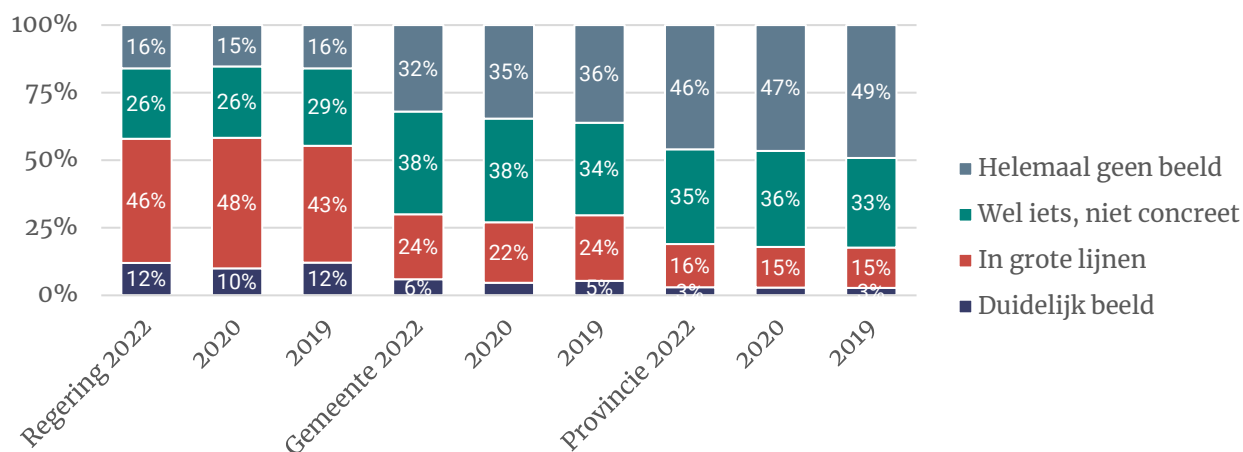
Overheden spelen dus een belangrijke rol volgens burgers. De vraag is vervolgens wat de overheden doen tegen klimaatverandering en in hoeverre burgers hiervan op de hoogte zijn. Het aandeel mensen dat zegt een duidelijk beeld te hebben van wat de regering doet tegen klimaatverandering is licht gestegen (12% versus 10% in 2020; Figuur 7.2). Echter, het aandeel Nederlanders dat in grote lijnen een beeld heeft is wel afgenomen (46% versus 48% in 2020). Per saldo is het aandeel Nederlanders dat minimaal enige kennis heeft van de inspanningen van de overheid niet veranderd (84% versus 85% in 2020). Dus minder mensen weten ongeveer wat de regering doet tegen klimaatverandering, maar meer mensen weten het fijne ervan.

Verder hebben de meeste Nederlanders geen duidelijk beeld van wat hun gemeente en provincie doen tegen klimaatverandering. In 2020 hadden de meeste mensen ook geen duidelijk beeld. Voor provincies geldt dit nog wat sterker dan voor gemeenten. Bij de gemeenten zijn er dit jaar wel minder mensen die helemaal geen beeld hebben ten opzichte van vorige meting (32% versus 35%).

⁵¹ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

Figuur 7.2 – In welke mate heeft u een beeld van wat de regering, uw gemeente of uw provincie doet om klimaatverandering tegen te gaan? (basis: allen)

Een kwart vindt het beleid van de regering ambitieus genoeg

Aan de Nederlanders die een beeld hebben van wat de overheden doen tegen klimaatverandering hebben we gevraagd wat zij vinden van het beleid. Minder Nederlanders (23% versus 26% in 2020) vinden het klimaatbeleid van de regering ambitieus genoeg in vergelijking met 2020 (Figuur 7.3). Het aandeel Nederlanders dat vindt dat de regering meer moet doen is toegenomen (43% versus 38% in 2020).

Nederlanders die bij de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen op FvD, JA21⁵² of de PVV hebben gestemd, vinden het beleid van de regering vaker te ambitieus (respectievelijk 89%, 62% en 52%). GroenLinks- (86%), Volt⁵³- (82%) en PvdD- (76%) kiezers vinden vaker dat de regering juist meer zou moeten doen.

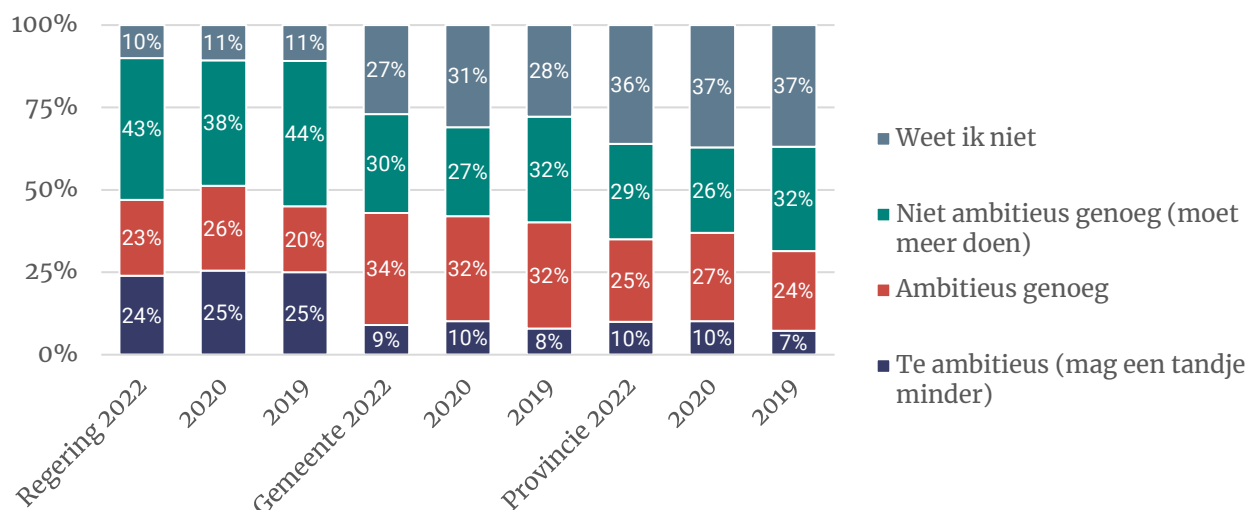
Minder Nederlanders vinden de plannen van de gemeenten (9% versus 10% in 2020) te ambitieus. Bovendien is het aandeel Nederlanders dat vindt dat de gemeente (30% versus 27% in 2020) en provincie (29% versus 26% in 2020) meer moet doen toegenomen.

⁵² Resultaten van FvD- en JA21 stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. FvD: n=63, JA21: n=58.

⁵³ Resultaten van Volt-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=68.

Figuur 7.3 – Hoe ambitieus vindt u het beleid van wat de regering, uw gemeente of uw provincie doet om klimaatverandering tegen te gaan? (basis: heeft duidelijk beeld tot weet iets)

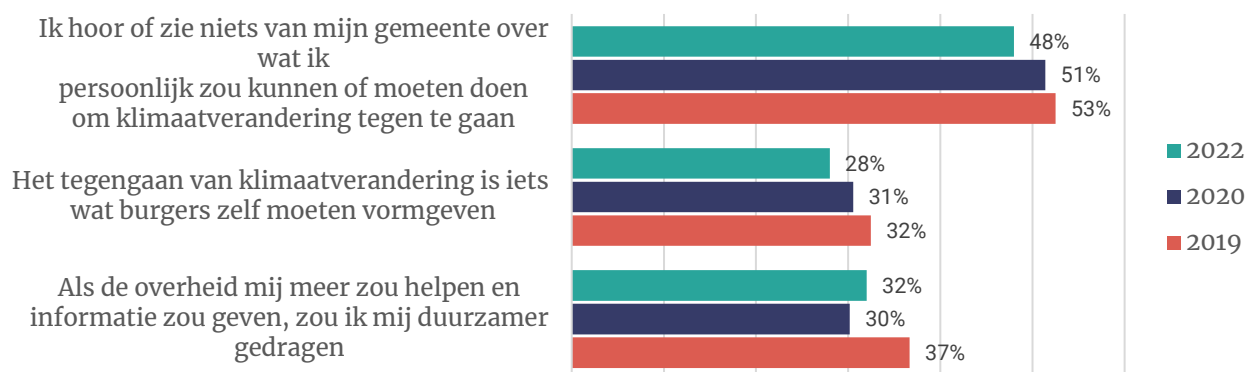

7.3 Verantwoordelijkheid en informatie over klimaatverandering

Nederlanders horen nog steeds weinig vanuit de gemeente over klimaatverandering

Net als in de vorige jaren zegt de helft van de Nederlanders (48%) niets van de gemeente te horen of te zien over wat zij persoonlijk kunnen of moeten doen tegen klimaatverandering (Figuur 7.4). De vraag is of dit ook zinvol zou zijn: slechts drie op de tien Nederlanders (32%) stellen dat zij zich duurzamer zouden gedragen wanneer zij informatie of hulp van de overheid zouden krijgen. In 2019 was dit nog 37 procent. De invloed van de overheid (met informatie en hulp) op het gedrag van mensen lijkt dus beperkt. Eerder werd al duidelijk dat weinig Nederlanders verwachten dat de overheid met regelgeving duurzaam gedrag bij burgers kan afdwingen (Figuur 7.1, pagina 46). Echter, slechts drie op die tien Nederlanders (28%) vinden dat burgers zelf het tegengaan van klimaatverandering moeten vormgeven. Er ligt dus zeker een rol voor de overheid, maar het is vooralsnog niet duidelijk wat die rol is.

Figuur 7.4 – Stellingen overheid, verantwoordelijkheid en gedrag klimaatverandering (basis: allen, % mee eens)

Tabel 7.1 – stellingen, % mee eens (basis: allen, n=2.300)

	NL 2019	NL 2020	NL 2022	Sekse 2022		Leeftijd 2022					Opleiding 2022			Woning 2022	
	Totaal	Totaal	Totaal	m	v	18- 24	25- 34	35- 49	50- 64	65+	lager	midden	hoger	Huur	Koop
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
% mee eens															
Als de overheid mij meer zou helpen en informatie zou geven, zou ik mij duurzamer gedragen	37%	30%	33%	33%	32%	41%	37%	31%	30%	32%	32%	31%	35%	33%	33%
Ik hoor of zie niets van mijn gemeente over wat ik persoonlijk zou kunnen of moeten doen om klimaatverandering tegen te gaan	53%	51%	48%	51%	46%	51%	47%	45%	49%	50%	50%	46%	50%	46%	49%
Het tegengaan van klimaatverandering is iets wat burgers zelf moeten vormgeven	32%	31%	28%	30%	26%	24%	22%	26%	30%	33%	29%	26%	29%	24%	30%

* significant verschil t.o.v. vorige meting

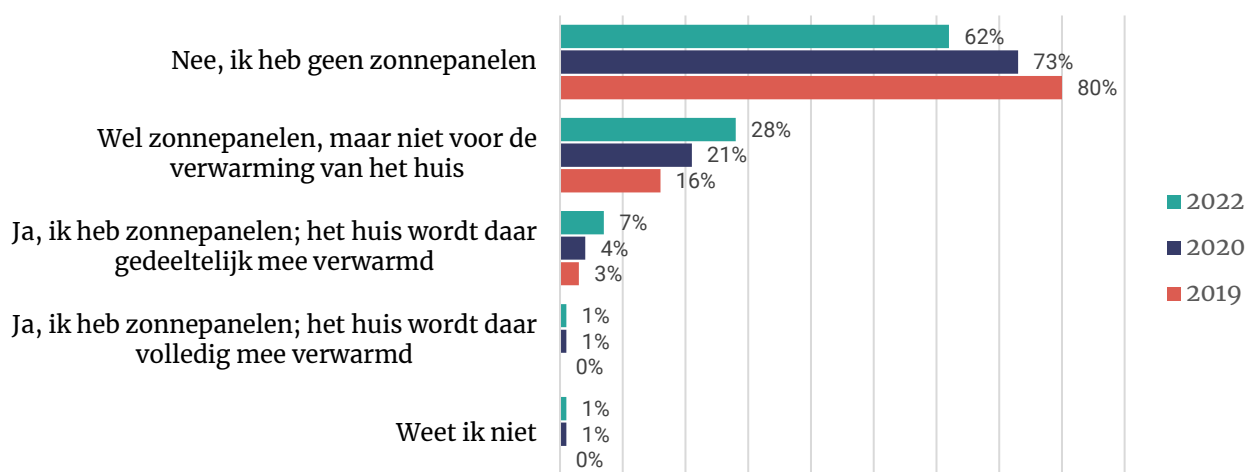
7.4 Wat doen Nederlanders zelf?

Ook al vinden de meeste Nederlanders dat overheden en het bedrijfsleven het meeste kunnen doen tegen klimaatverandering ligt er voor de burgers ook een rol, bijvoorbeeld in het verduurzamen van hun woning.

Wederom meer Nederlanders met zonnepanelen

Bijna vier op de tien Nederlanders (36%) hebben zonnepanelen (Figuur 7.5)⁵⁴. Dit aandeel is gestegen ten opzichte van 2020: toen had een kwart (26%) van de Nederlanders zonnepanelen. Nederlanders met een boven modaal inkomen hebben vaker zonnepanelen (41%) dan Nederlanders met een onder modaal inkomen (23%). Logischerwijs hebben huizenbezitters (45%) vaker zonnepanelen dan huurders (20%). Voor alle groepen geldt dat slechts bij een klein deel de zonnepanelen (deels) voorzien in de verwarming van de woning⁵⁵. Meer dan acht op de tien (84%) van de zonnepaneeleigenaren leveren stroom terug aan het elektranet.

Figuur 7.5 – Heeft u zonnepanelen op of bij uw huis? Zo ja, wordt uw huis daar volledig of gedeeltelijk mee verwarmd? (basis: allen)

⁵⁴ Volgens Independer heeft een op de vijf woningen zonnepanelen. Dit zal echter niet gelijk verdeeld zijn over type woningen en huishoudgrootte, dus is moeilijk één op één te vergelijken met onze cijfers per persoon.

<https://weblog.independer.nl/persbericht/bijna-1-op-de-5-woningen-heeft-zonnepanelen/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>;

In 2021 was het opgesteld vermogen van zonnepanelen in Nederland met 3.400 megawatt gegroeid naar 14.400 megawatt.

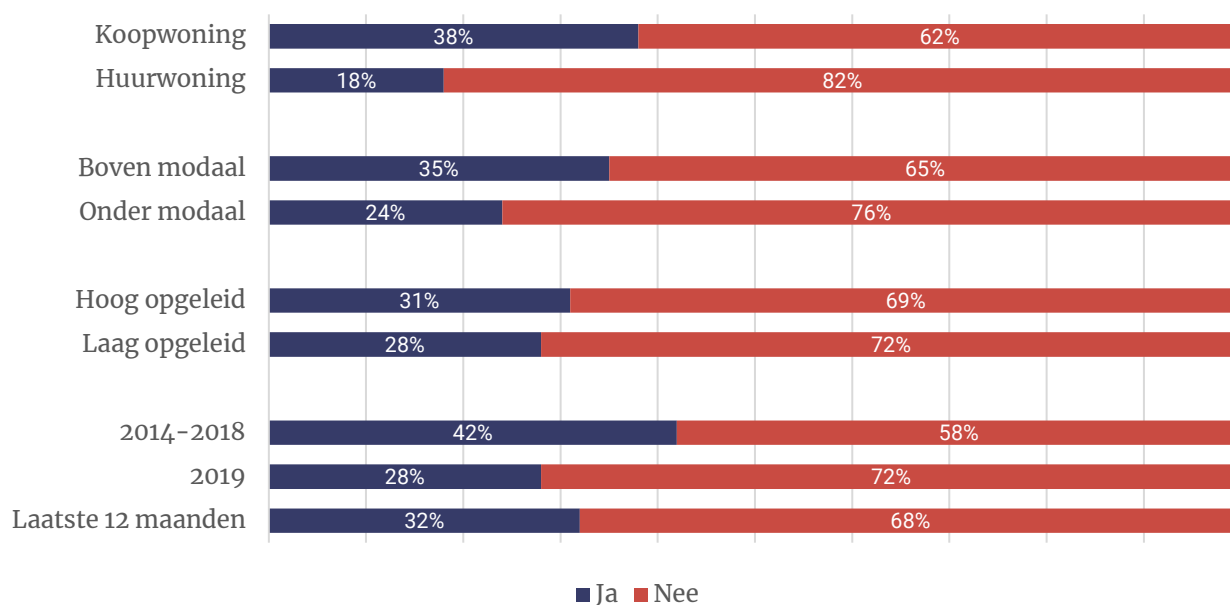
⁵⁵ Zonnepanelen gebruiken voor verwarming is op twee manieren uitgevraagd. “Hoe wordt uw huis momenteel verwarmd?” (16%) en “Heeft u zonnepanelen op of bij uw huis? Zo ja, wordt uw huis daar volledig of gedeeltelijk mee verwarmd?” (8%) waarbij we verwachten dat de eerste een oververtgenwoordiging is.

Twee op vijf maakten woning in 2019 energiezuiniger

In 2019 bleek dat twee op de vijf Nederlanders (42%) tussen 2014 en 2018 iets veranderd hadden aan hun woning om deze energiezuiniger te maken (Figuur 7.6). In 2020 zeggen bijna drie op de tien Nederlanders (28%) energiezuinige aanpassingen te hebben gedaan aan hun woning in het jaar ervoor. In 2022 gaf 32 procent aan in de laatste 12 maanden iets gedaan te hebben om hun woning energiezuiniger te maken. Mensen met een koopwoning (38%) en mensen die boven modaal verdienen (35%) hebben relatief vaker energiebesparende maatregelen getroffen dan mensen met een huurwoning (18%) en mensen die onder modaal verdienen (24%). Waar in de vorige meting ook een verschil zat tussen mensen met een laag of hoog opleidingsniveau, is dat verschil dit jaar niet langer significant meer (28% vs. 31%). Het plaatsen van zonnepanelen/zonneboiler, HR-glas of dubbelglas of het laten plaatsen van een andere verwarmingsketel zijn het meest genoemd (Tabel 7.2). Tegelijkertijd bezitten deze groepen (hoge inkomens, huizenbezitters en hoger opgeleiden) ook relatief vaker een (vervuilende) open haard of houtkachel, meestal niet om het huis te verwarmen, maar voor de sfeer.

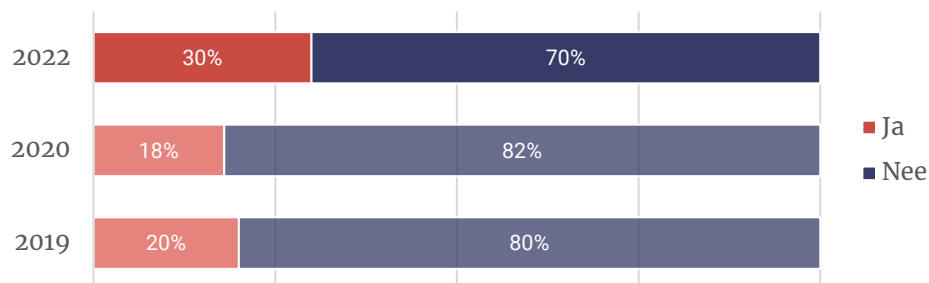
Figuur 7.6 – Heeft u zelf de afgelopen ... iets gedaan om uw woning energiezuiniger te maken? In 2019 werd afgelopen 5 jaar gevraagd, in 2020 werd vorig jaar (2019) gevraagd en dit jaar werd de afgelopen 12 maanden gevraagd. (basis: allen)

Drie op tien gaan komend jaar aan de slag

Drie op de tien Nederlanders (30%) hebben concrete plannen om hun woning in de komende 12 maanden energiezuiniger te maken (Figuur 7.7). Dit zijn vaker mensen met een boven modaal inkomen dan een onder modaal inkomen (34% versus 18%) en logischerwijs vaker huizenbezitters dan huurders (39% versus 9%). Het meest genoemd is het (laten) leggen van zonnepanelen of het plaatsen van dubbel glas of HR-glas. Het zijn er meer dan in 2020. Toen had ongeveer een op de vijf (18%) concrete plannen voor dat jaar.

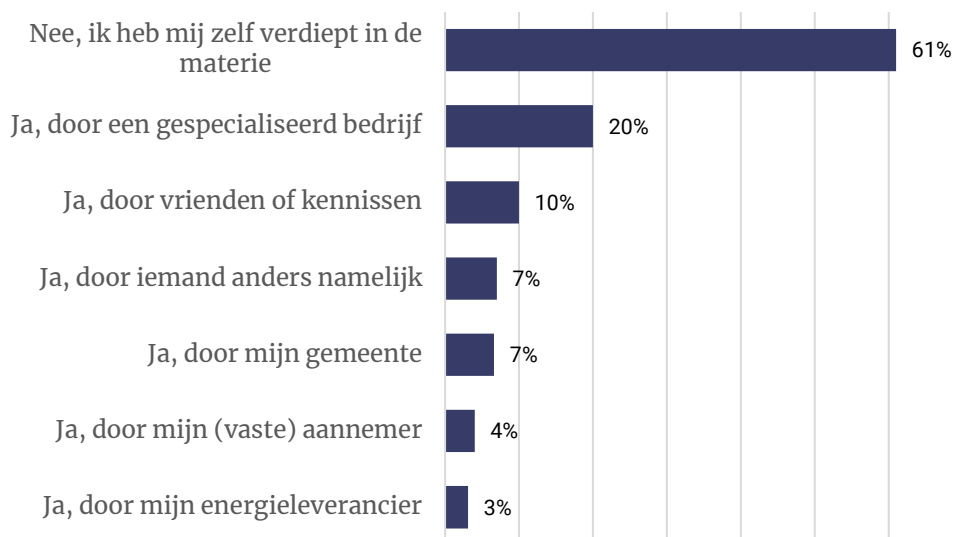
Figuur 7.7 – Heeft u concrete plannen om de komende 12 maanden iets te doen om uw woning energiezuiniger te maken? (basis: allen)

Nederlanders zoeken vooral zelf of via bekenden naar informatie

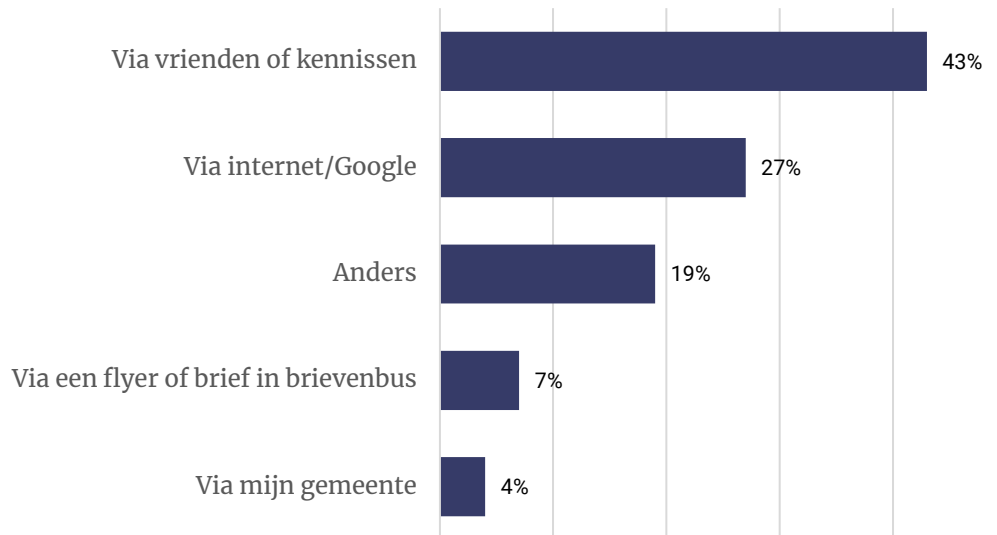
Van de Nederlanders die plannen hebben voor het aankomende jaar heeft meer dan de helft (61%) zich niet laten adviseren (Figuur 7.8). De meeste mensen verdiepen zichzelf in duurzame oplossingen voor hun woning. In het geval dat mensen met concrete plannen wel advies hebben ingewonnen, is dat meestal bij een gespecialiseerd bedrijf (20%) geweest.

Figuur 7.8 – Heeft u zich laten adviseren bij de keuze voor deze plannen? (meerdere antwoorden mogelijk, basis: plannen voor aankomend jaar; n=683)

Het vinden van een gespecialiseerd bedrijf of een aannemer gebeurt meestal via vrienden of kennissen (43%), of door zelf te zoeken op internet (27%). Slechts 4 procent is via de gemeente bij een bedrijf terechtgekomen.

Figuur 7.9 – Hoe bent u bij dit bedrijf terecht gekomen? (basis: laten adviseren door bedrijf of aannemer; n=152)

Sommige energieleveranciers hebben de afgelopen tijd de terugleververgoeding omlaag bijgesteld. Dit gaat alleen over de stroom die op jaarbasis meer wordt terug geleverd aan de energieleverancier dan wordt afgenomen, en staat los van de salderingsregeling (waarin momenteel de teruggeleverde energie en afgenomen energie tegen elkaar weggestreept worden). Onder de Nederlanders met concrete plannen om zonnepanelen en/of een zonneboiler aan te (laten) leggen heeft voor de meerderheid de terugleververgoeding geen invloed gehad op hun beslissing (64%). Vijftien procent van deze groep met concrete plannen heeft door de verminderde vergoeding overwogen de plannen niet door te laten gaan. Voor 12 procent was de terugleververgoeding bepalend voor de hoeveelheid zonnepanelen en voor 11 procent was de vergoeding bepalend in het wel of niet (laten) aanleggen van zonnepanelen.

Figuur 7.10 - Had de terugleververgoeding invloed op uw plannen? (basis: concrete plannen hebben om zonnepanelen en/of een zonneboiler aan te (laten) leggen; n=274)

7.5 Overzicht woning verduurzamen

Tabel 7.2 – Heeft u zelf het afgelopen jaar iets gedaan om uw woning energiezuiniger te maken? Zo ja, wat? (basis: allen, n=2.300)

	NL 2022	Inkomen 2022			NL 2022	NL 2020	NL 2019
		Afgelopen jaar iets gedaan?	Beneden modaal	Modaal			
				Komende 12 maanden van plan?	In 2020 van plan?	in 2019 van plan?	
Nee	68%	76%	69%	65%	70%*	82%	80%
Ja	32%	24%	31%	35%	30%*	18%	20%
Ja, zonnepanelen / zonneboiler	9%	6%	7%	10%	12%*	6%	6%
Ja, dubbel glas of HR-glas	7%	4%	6%	10%	5%	4%	5%
Ja, andere verwarmingsketel	5%	1%	5%	7%	5%*	2%	3%
Ja, spouwmuren	4%	2%	3%	4%	3%	2%	3%
Ja, vloerisolatie	4%	1%	4%	5%	3%	2%	3%
Ja, dak (laten) isoleren	3%	2%	5%	3%	4%	2%	3%
Ja, ander/beter ventilatiesysteem	2%	1%	2%	2%	1%	1%	1%
anders	12%	13%	13%	12%	8%*	4%	5%

* significant verschil t.o.v. vorige meting

8 Warmtetransitie en participatie

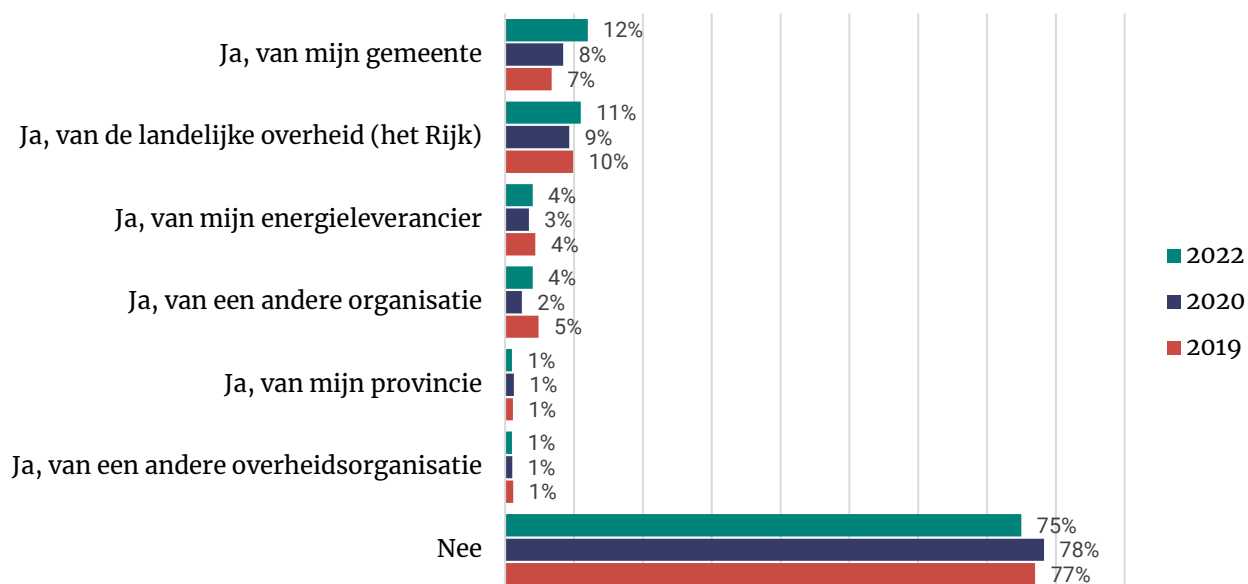
In dit hoofdstuk richten we ons op de warmtetransitie ('van het gas af') en de mate waarin mensen zich hierbij betrokken voelen. Uit vorige metingen bleek al dat bijna iedereen wel gehoord had van deze opgave. De vraag is in hoeverre men vindt dat de transitie op gang komt: wat merken mensen ervan en is dit veranderd ten opzichte van begin 2020? Daarnaast hebben we gekeken naar de rol van de gemeente en haar burgers: welke verwachtingen hebben burgers en op welke manier willen zij betrokken worden?

8.1 Informatievoorziening en behoefte

Nederlanders horen nog steeds weinig over de warmtetransitie

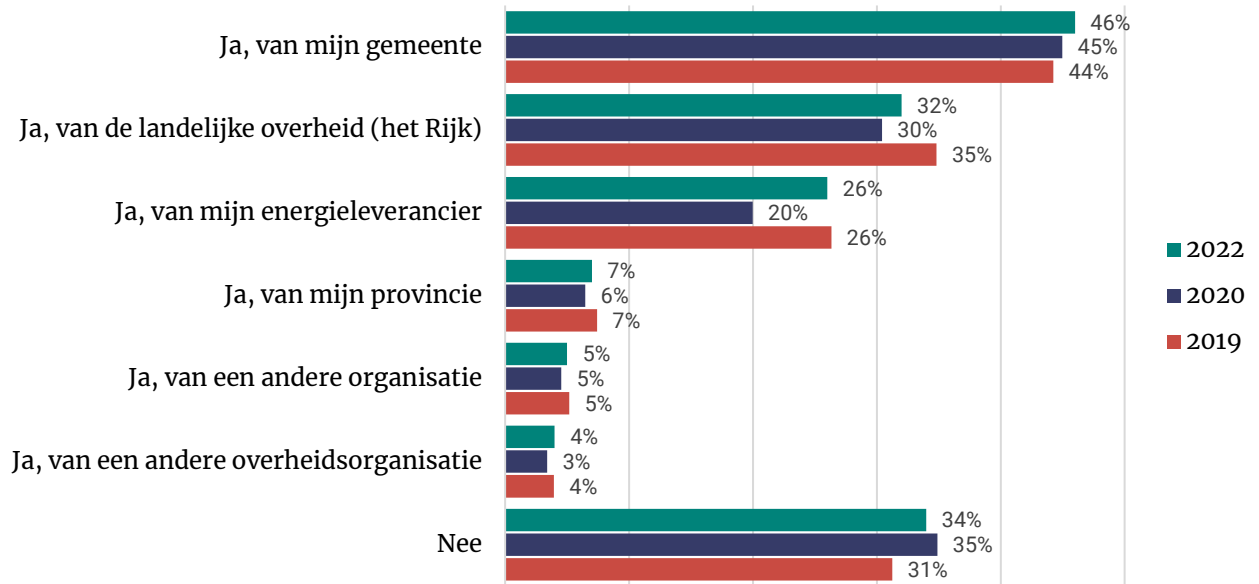
De informatievoorziening rondom de warmtetransitie richting burgers is nog weinig op gang gekomen. Net als 2020 heeft een meerderheid van de Nederlanders geen informatie ontvangen over de warmtetransitie (zie Figuur 8.1). Wel is deze groep gedaald van 78 procent naar 75 procent. Dit jaar heeft men vaker informatie vanuit de gemeente ontvangen (12%).

Figuur 8.1 - Heeft u wel eens informatie ontvangen over wat dit besluit (Nederlandse huishoudens moeten van het gas af) voor u en uw energievoorziening betekent? (basis: allen)

Twee derde van de Nederlanders (66%) heeft hier wel behoefte aan en verwachten vooral informatie van hun gemeente (46%) of de Rijksoverheid (32%; Figuur 8.2). Aan de andere kant geeft een derde van de Nederlanders (34%) juist aan geen behoefte te hebben aan informatie. Dit zijn vaker lager opgeleiden dan hoger opgeleiden (40% versus 29%) en lager opgeleiden noemen dit minder vaak dan in 2020 (45%). Ook hebben huurders minder behoefte aan informatie dan huiseigenaren (37% versus 32%).

Figuur 8.2 - Zou u graag meer informatie ontvangen over wat dit besluit (Nederlandse huishoudens moeten van het gas af) voor u en uw energievoorziening betekent? (basis: allen)

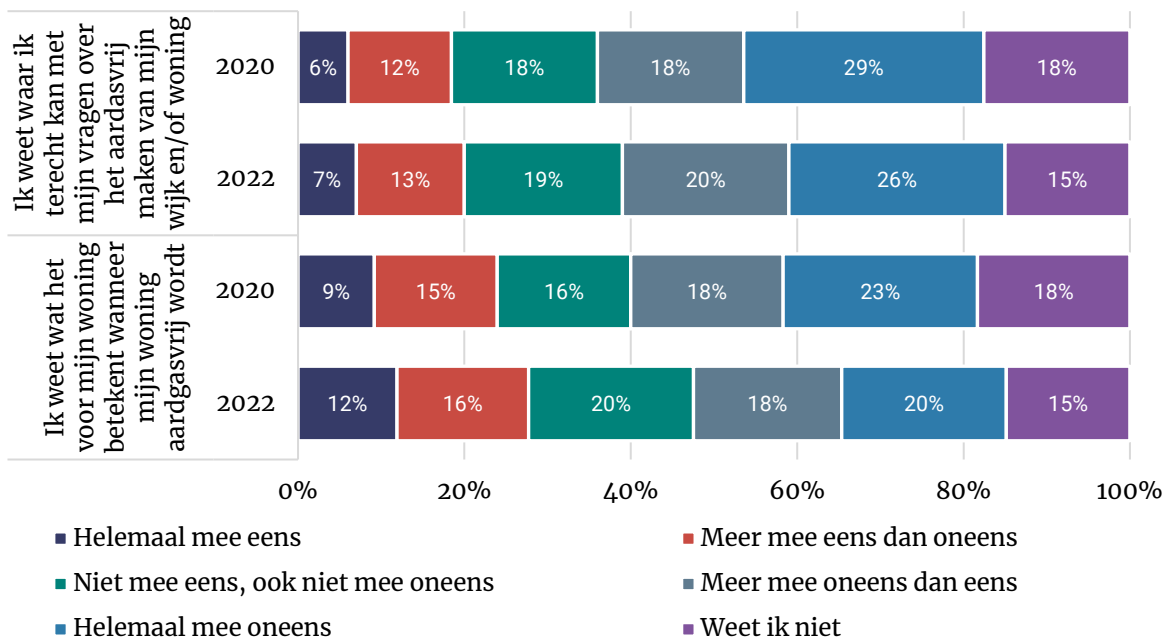
Het aandeel Nederlanders (52%) dat het belachelijk vindt dat Nederland voorop probeert te lopen met ‘van het gas af’ gaan is gedaald ten opzichte van begin 2020 (van 52% naar 46%). Leeftijd speelt hierin een rol. Zo vindt 54 procent van de 65-plussers dit, terwijl slechts 30 procent deze mening is toegedaan in de leeftijdsgroep 18-24. Ook huiseigenaren vinden dit vaker belachelijk dan huurders (49% versus 39%).

Het is voor Nederlanders niet duidelijk waar ze met vragen terecht kunnen

Een op de vijf weet waar ze met hun vragen terecht kunnen over het aardgasvrij maken van hun woning, maar 46 procent weet dit niet. Er is een lichte verschuiving ten opzichte van 2020 als het gaat over weten wat het aardgasvrij maken van hun eigen woning betekent voor hun woning. Nu geeft 28 procent aan te weten wat dit betekent en in 2020 gold dit voor 24 procent. Dit geldt met name voor mensen met een boven modaal inkomen (32%) en meer voor huiseigenaren dan huurders (30% versus 24%). Er blijft echter een groter aandeel (37%) dat niet weet wat dit voor hun woning gaat betekenen.

Figuur 8.3 - Eens of oneens met deze stellingen (basis: allen)

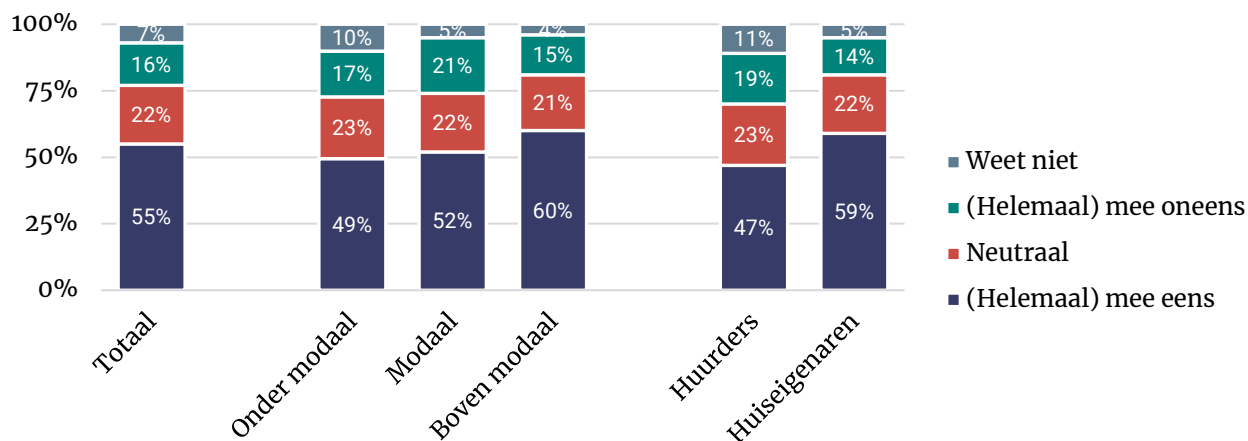

8.2 Betrokkenheid bij aardgasvrij maken

Meer dan de helft vindt het belangrijk om betrokken te worden

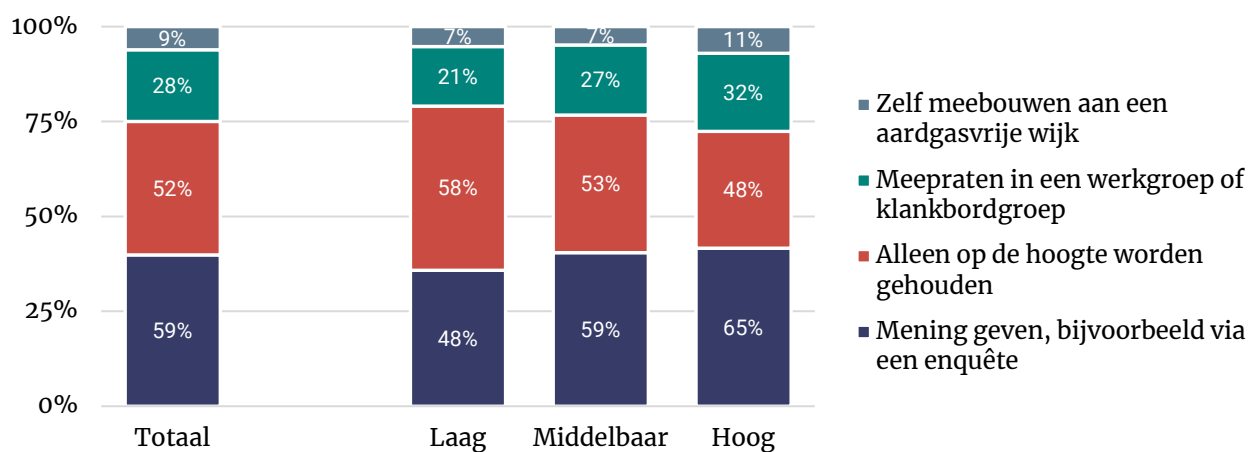
Meer dan de helft van Nederlanders (55%) vindt het belangrijk om betrokken te worden bij de maatregelen om hun wijk aardgasvrij te maken. Dit is gelijk aan 2020. Nederlanders met een boven modaal inkomen en koopeigenaren vinden dit doorgaans wat belangrijker dan Nederlanders met een (onder) modaal inkomen of huurders, maar evengoed wil óók een groot deel van deze laatste twee groepen betrokken worden.

Figuur 8.4 – Ik vind het belangrijk om betrokken te worden bij de maatregelen om mijn wijk aardgasvrij te maken (basis: allen)

Nederlanders die het belangrijk vinden om betrokken te worden bij het aardgasvrij maken van hun wijk geven aan het liefst hun mening te geven via een enquête (59%) of door op de hoogte te worden gehouden (52%). Hoger opgeleiden (32%) willen relatief vaker meepraten in een werkgroep of klankbordgroep dan mensen met een lagere opleiding.

Figuur 8.5 – Hoe wilt u betrokken worden? (basis: is het eens met de stelling “Ik vind het belangrijk om betrokken te worden bij de maatregelen om mijn wijk aardgasvrij te maken”; n=1.302)

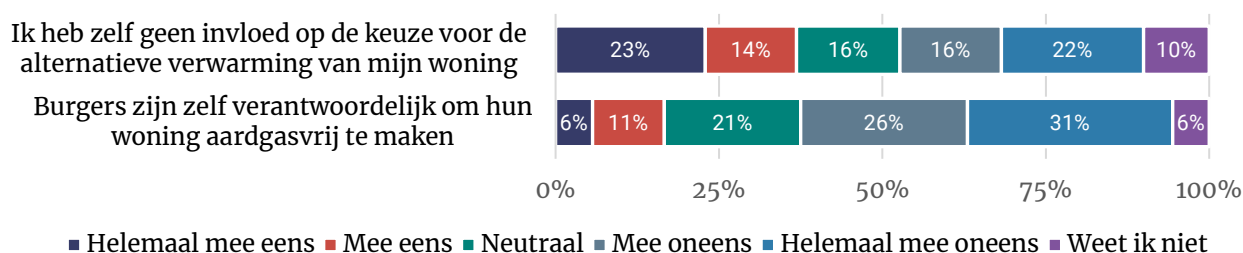
8.3 Verantwoordelijkheid en samenwerking

Burgers voelen zich niet zelf verantwoordelijk, mate van eigen invloed onduidelijk

Een meerderheid is van mening dat burgers (57%) niet zelf verantwoordelijk zijn voor het aardgasvrij maken van hun woning, dat is dus eerder een maatschappelijke opgave. Een klein deel, 17 procent, stelt dat dit wel aan de burgers zelf is.

Er geven evenveel mensen aan invloed te hebben op de keuze van alternatieve verwarming als mensen die geen invloed zeggen te hebben (beide 37%). Vooral mensen met een onder modaal inkomen (58%) en huurders (71%) hebben het gevoel dat zij geen invloed hebben (% (helemaal mee eens) op de alternatieve verwarming van hun woning.

Figuur 8.6 – Stellingen warmtetransitie (basis: allen)

Nederlanders verduurzamen liever niet zelfstandig

Slecht 11 procent van de Nederlanders zegt hun woning zelfstandig aardgasvrij te willen maken, 41 procent wil wel hulp van de buren of straat (Figuur 8.7).

Figuur 8.7 – Stellingen warmtetransitie (basis: allen)

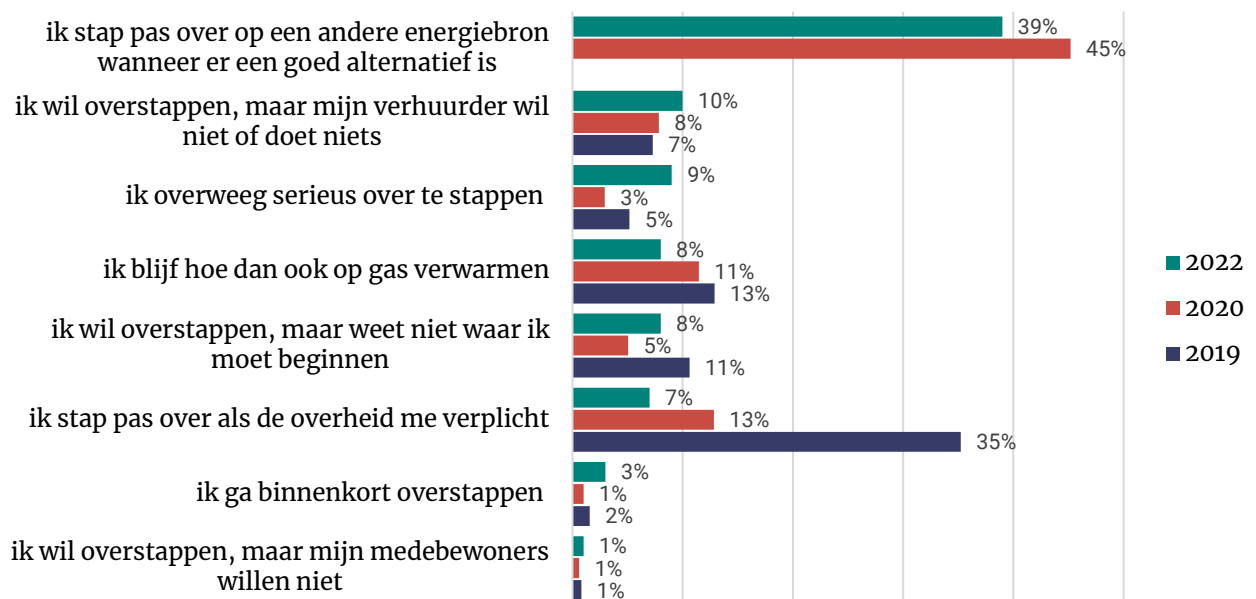
Mensen met een hogere opleiding (49%), boven modaal inkomen (46%) of koophuis (46%) willen vaker gezamenlijk hun woning aardgasvrij maken. Ook mensen die D66 (53%) of Volt⁵⁶ (53%) zeggen te stemmen pakken de opgave graag samen met anderen op.

8.4 Overstappen naar alternatieve energiebron

Mensen wachten op een goed alternatief en hebben (nog) geen voorkeur

Ten opzichte van 2020 zeggen minder Nederlanders pas over te stappen op een andere energiebron dan aardgas wanneer er een goed alternatief is (39% versus 45% in 2020) (Figuur 8.8). Dit is in lijn met de stijgingen in alternatieve verwarmingsmethodes die we in hoofdstuk 3 hebben besproken. Het aandeel dat aangeeft dat ze pas zullen overstappen op een andere energiebron als de overheid hen hiertoe verplicht is ook kleiner dan in 2020 (7% versus 13% in 2020).

Figuur 8.8 - Welk van onderstaande uitspraken past het best bij uw situatie? (basis: woning verwarmd met gas; n=1985)⁵⁷

Voorals mensen die GroenLinks (26%), SP (21%) of PvdD (20%) stemmen zeggen over te willen stappen maar dat hun verhuurder niet wil of niets doet. FvD-(22%)⁵⁸ PVV-kiezers (18%) stellen vaker dan gemiddeld hoe dan ook op gas te blijven verwarmen.

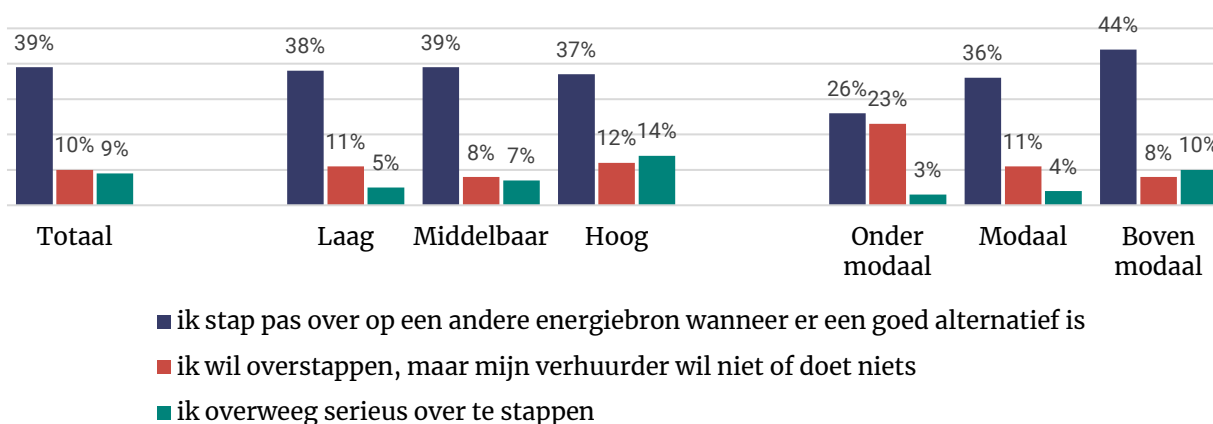
⁵⁶ Resultaten van Volt-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=68.

⁵⁷ De stelling "ik stap pas over op een andere energiebron wanneer er een goed alternatief is" is per 2020 toegevoegd.

⁵⁸ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=59

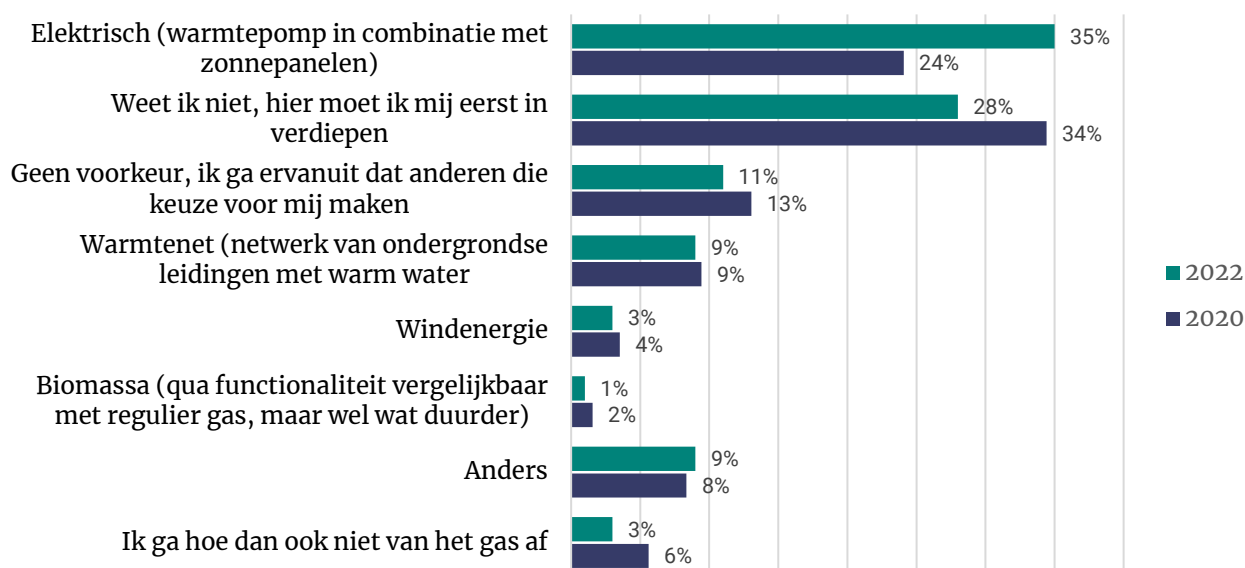
Figuur 8.9 - Ik stap pas over... (basis: woning verwarmd met gas; n=1985)

Hoog opgeleide Nederlanders (14%) en Nederlanders met een boven modaal inkomen (10%) geven vaker aan serieus te overwegen om over te stappen op een andere energiebron. Nederlanders met een modaal (36%) of boven modaal inkomen (44%) zeggen vaker pas over te stappen wanneer er een goed alternatief is dan Nederlanders met een lager inkomen (26%). Veel hangt natuurlijk af van de woonsituatie; mensen met een lager inkomen of lagere opleiding wonen vaker in een huurwoning waardoor ze ook minder invloed hebben op de overstap naar een andere energiebron. Nederlanders met een onder modaal inkomen geven dan ook vaker aan wel over te willen stappen, maar dat hun verhuurder niet wil of niets doet (23%).

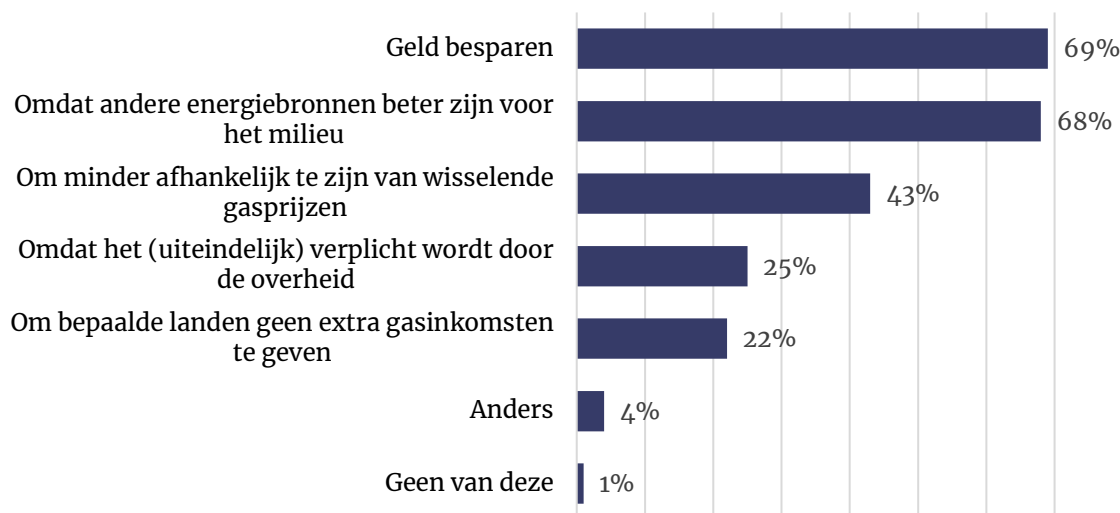
Een derde van de Nederlanders heeft voorkeur voor elektrische verwarming wanneer zij van het gas af moeten, dit is een toename ten opzichte van 2020 (35% versus 24% in 2020) (Figuur 8.10). Vergeleken met 2020 zijn er nu juist minder Nederlanders die niet weten welk alternatief hun voorkeur zou hebben omdat ze hier zich eerst in moeten verdiepen (28% versus 34% in 2020).

Figuur 8.10 - Stel uw woning moet komende jaren van het gas af. Welk alternatief heeft uw voorkeur voor de verwarming van uw woning? (basis: allen)

Geld besparen (69%) en het milieu (68%) zijn de belangrijkste motivaties voor Nederlanders om op een andere energiebron over te stappen. Ongeveer vier op de tien Nederlanders (43%) zouden overstappen om minder afhankelijk te zijn van wisselende gasprijzen en een kwart ziet een uiteindelijke verplichting van de overheid als belangrijkste reden om over te stappen. Ongeveer een op de vijf Nederlanders (22%) geeft het voorkomen van extra gasinkomsten voor bepaalde landen als belangrijkste reden.

Figuur 8.11 - Wat zijn voor u de belangrijkste redenen om op een andere energiebron over te willen stappen? (respondenten die aangeven over te willen stappen op een alternatieve energiebron, n=630)

8.5 Overzicht 'van het gas af'

Tabel 8.1 - Welk van onderstaande uitspraken past het best bij uw situatie? (basis: woning verwarmd met gas; n=1985)

Naar andere energiebron? (basis: nu gas)	NL			Leeftijd 2022					Inkomen 2022			Woning 2022	
	2019	2020	2022	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	< Modaal	Modaal	> Modaal	Huur	Koop
ik stap binnenkort over	2%	1%	3%*	4%	3%	4%	3%	2%	3%	1%	3%	2%	4%
ik overweeg serieus over te stappen	5%	3%	9%*	9%	9%	12%	10%	5%	3%	4%	10%	2%	12%
ik wil wel, maar verhuurder niet	7%	8%	10%*	16%	14%	11%	8%	8%	23%	11%	8%	33%	0%
medebewoner(s) wil(len) niet	1%	1%	1%	3%	2%	0%	1%	0%	0%	0%	1%	0%	1%
wil wel maar weet niet hoe	11%	5%	8%*	12%	14%	9%	6%	3%	6%	9%	9%	5%	9%
pas als overheid me verplicht	35%	13%	7%*	5%	5%	7%	9%	8%	6%	12%	7%	4%	9%
Pas als er een goed alternatief is		45%	39%*	18%	25%	35%	45%	47%	26%	36%	44%	16%	48%
ik blijf hoe dan ook bij gas	13%	11%	8%*	6%	11%	8%	5%	10%	9%	11%	7%	9%	7%
geen van deze	26%	13%	16%*	29%	18%	13%	13%	17%	25%	16%	12%	29%	10%

* significant verschil t.o.v. voorgaande meting

8.6 Kosten en eigen bijdrage

Kosten zijn belangrijkste overweging bij overstap

De kosten zijn voor Nederlanders een belangrijke factor bij de overstap naar een andere energiebron: drie op de vijf Nederlanders (63%) vinden het belangrijk dat de maandelijkse verbruikskosten gelijk blijven, en ruim de helft (54%) wil dat de kosten voor het aanpassen van de woning (gedeeltelijk) worden vergoed (Figuur 8.12). Daarnaast speelt het comfort van de alternatieve energiebron een belangrijke rol. Vier op de tien (43%) Nederlanders willen vooral niet dat het comfortniveau minder wordt. Deze factoren vindt men belangrijker dan dat de nieuwe energiebron schoon (26%) en veilig (19%) is.

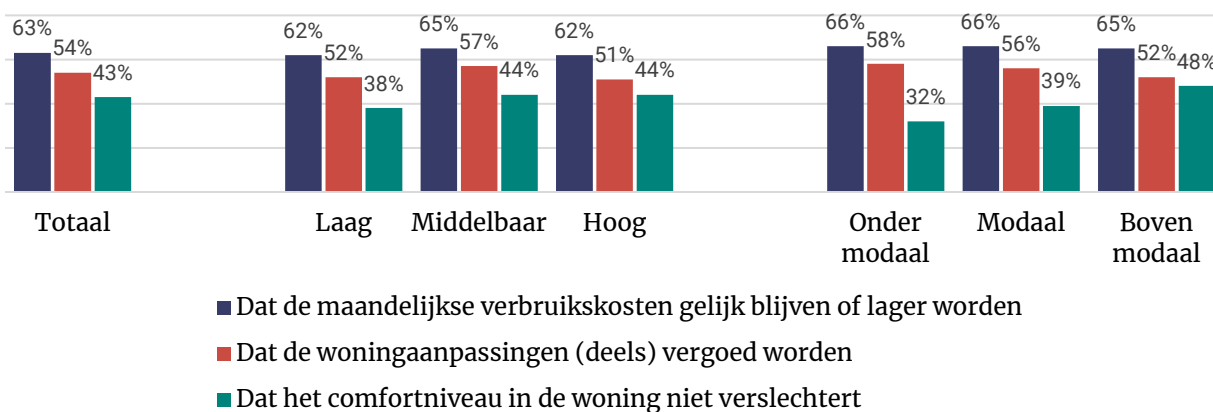
Figuur 8.12 - Wat vindt u het meest belangrijk bij een overstap naar een andere energiebron? (basis: allen)

De overwegingen bij een overstap naar een andere energiebron zijn grotendeels gelijk voor de verschillende lagen van de bevolking op basis van opleiding en inkomen. Nederlanders met een onder modaal inkomen maken zich wat minder vaak druk over het comfort van de woning dan Nederlanders met een hoger inkomen. Ten aanzien van de kosten van woningaanpassingen zien we juist een omgekeerd beeld; dit vinden mensen met een onder modaal inkomen juist belangrijker dan mensen met een hoger inkomen.

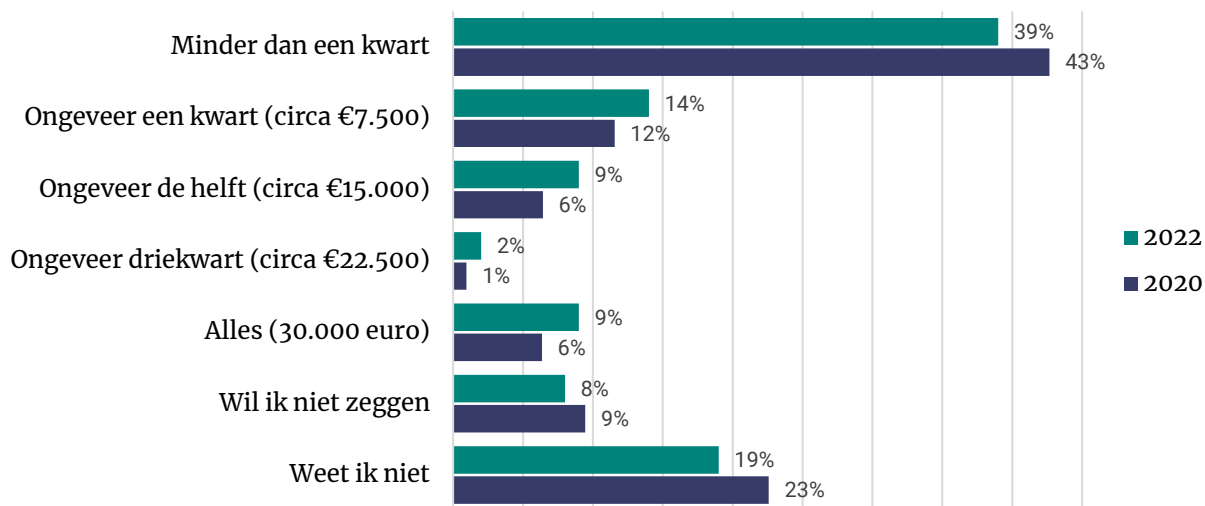
Figuur 8.13 - Wat vindt u het meest belangrijk bij een overstap naar een andere energiebron? (top drie uitgesplitst naar opleiding en inkomen; basis: allen)

De meeste Nederlanders kunnen minder dan een kwart bijdragen

Vier op de tien Nederlanders (39%) kunnen slechts een beperkte bijdrage doen wanneer hun woning aardgasvrij wordt gemaakt. Twee op de tien (19%) zeggen niet te weten hoeveel zij precies zouden kunnen bijdragen. Nederlanders met een hoger inkomen beantwoorden de vraag eerlijk: zij geven vaker aan minstens de helft te kunnen betalen dan Nederlanders met een lager inkomen.

Figuur 8.14 - Stel dat het aardgasvrij maken van uw woning 30 duizend euro kost. Welk deel daarvan bent u in staat zelf te betalen? (basis: allen)

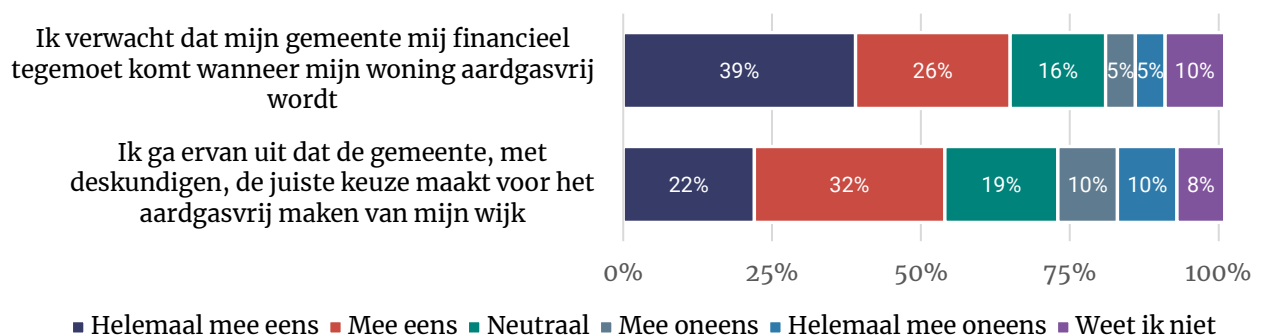
8.7 Verwachtingen van de gemeente

De warmtetransitie speelt zich voor een groot deel op lokaal niveau af. Het zijn immers de woningen die van het gas af moeten. In paragraaf 8.1 kwam al naar voren dat burgers vooral informatie vanuit hun gemeente verwachten. Wat verwachten zij nog meer van hun gemeente in het kader van de warmtetransitie?

Nederlanders verwachten vooral dat gemeente financieel bijspringt en informatie deelt

Bijna zeven op de tien Nederlanders (65%) verwachten dat hun gemeente hen financieel tegemoetkomt wanneer hun woning van het gas af gaat (Figuur 8.15). Dit geldt voor alle lagen van de bevolking op basis van inkomen en opleiding, maar in sterkere mate voor mensen die zeggen FvD⁵⁹ (83%) te stemmen. Verder verwacht de helft van de Nederlanders (54%) dat de gemeente een deskundige keuze maakt voor een alternatieve energiebron.

Figuur 8.15 - Stellingen warmtetransitie (basis: allen)

Gemeenten moeten in eerste instantie voorzien in (informatie over) de kosten

Nederlanders verwachten dus dat hun gemeente hen financieel tegemoetkomt bij het aardgasvrij maken van de woning. Hoe belangrijk Nederlanders dat vinden blijkt uit de verwachtingen die zij hebben van hun gemeente: vergoeding van de kosten is het meest genoemd (Figuur 8.16). In eerste instantie verwacht meer dan de helft (54%) dat de gemeente de gemaakte kosten (deels) vergoedt. Verder verwacht bijna de helft (48%) dat de gemeente informatie geeft over financierings- en/of subsidiemogelijkheden. Een derde (35%) wil van de gemeente horen welk alternatief voor hen het beste is en drie op de tien Nederlanders willen de vrijheid om zelf te kiezen voor een alternatieve verwarming. De kosten hebben voor Nederlanders duidelijk prioriteit ten opzichte van de andere thema's.

⁵⁹ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

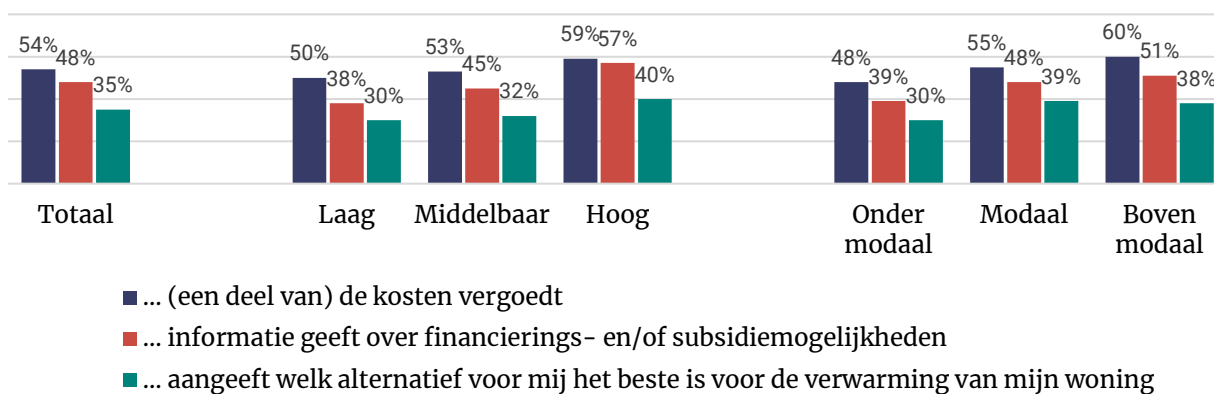

Figuur 8.16 - Ik verwacht dat de gemeente... (basis: allen)

Nederlanders met een lagere opleiding verwachten minder vaak dat de gemeente een deel van de kosten vergoedt, informatie over financiering en subsidies of aangeeft wat het beste alternatief is voor een woning (Figuur 8.17). Mogelijk omdat deze bevolkingsgroep relatief minder welvarend is en dus vaker huurt. Daardoor is het voor hen minder relevant. Ook mensen met een ondermodaal inkomen zijn minder geïnteresseerd in informatie over financiering. Nederlanders met een hogere opleiding of een hoger inkomen hebben ook hogere verwachtingen van de gemeente.

Figuur 8.17 - Ik verwacht dat de gemeente ... (top drie, uitgesplitst naar opleiding en inkomen; basis: allen).

9 Energiearmoede

In dit hoofdstuk behandelen we energiearmoede. Dit is niet direct gelinkt aan duurzaam gedrag, maar kan wel een aanleiding zijn om duurzamer gedrag toe te passen. In welke mate is er sprake van energiearmoede en welke invloed heeft dit op duurzaam gedrag?

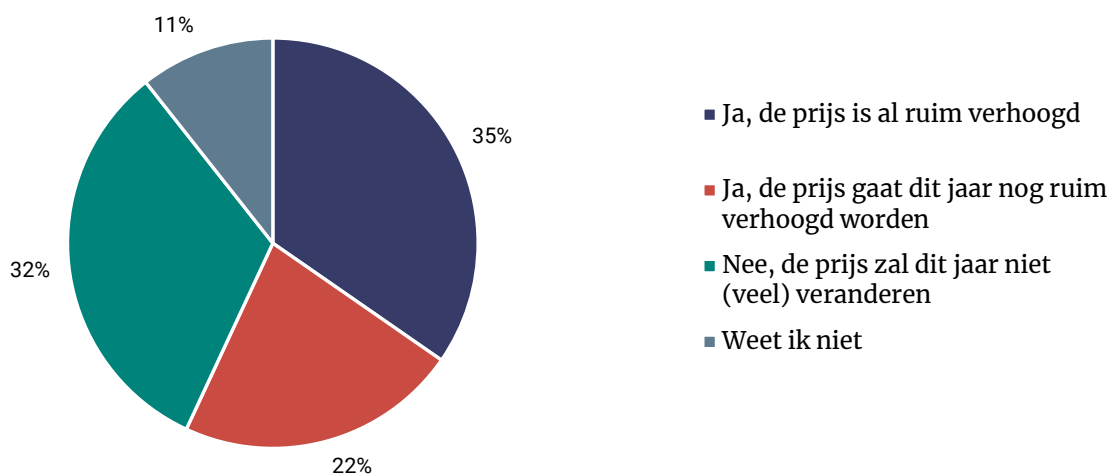
9.1 Frequentie van energiearmoede

Zes op tien krijgen of hebben al te maken met sterke stijging energieprijzen

Bij ongeveer zes op de tien Nederlanders (57%) is of wordt de energie- en/of gasprijs dit jaar sterk verhoogd. Een op de drie Nederlanders heeft en/of verwacht dit jaar geen sterke stijging (32%).

Ook heeft een op de tien geen idee of hun prijzen ruim gaan stijgen. Dit zijn bovengemiddeld vaak eenpersoonshuishoudens, Nederlanders met een huurwoning en vrouwen.

Figuur 9.1 - Heeft u of krijgt u dit jaar (2022) te maken met een ruime verhoging van de energie- of gasprijzen?

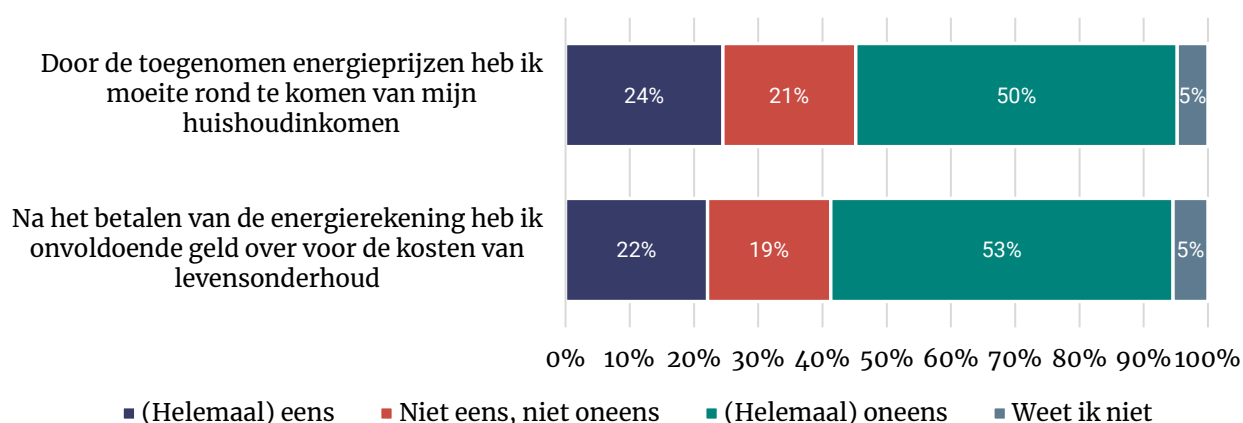
9.2 Gevolgen gestegen energieprijzen

Kwart Nederlanders heeft moeite rondkomen door energieprijzen

Een kwart van Nederland (24%) heeft door de toegenomen energieprijzen moeite rond te komen van hun huishoudinkomen⁶⁰. De helft van de Nederlanders geeft aan geen moeite te hebben met rondkomen door de toegenomen energieprijzen. De verhoudingen zijn vrijwel gelijk als het gaat om geld hebben voor levensonderhoud na het betalen van de energierekening. Ruim de helft heeft na het betalen van de energierekening nog geld over voor levensonderhoud (53%) en 22 procent heeft dat niet.

Een derde van de Nederlanders met een onder modaal inkomen heeft moeite om rond te komen van hun huishoudinkomen door de toegenomen energieprijzen (33%).

Figuur 9.2 - Kunt u aangeven in welke mate u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

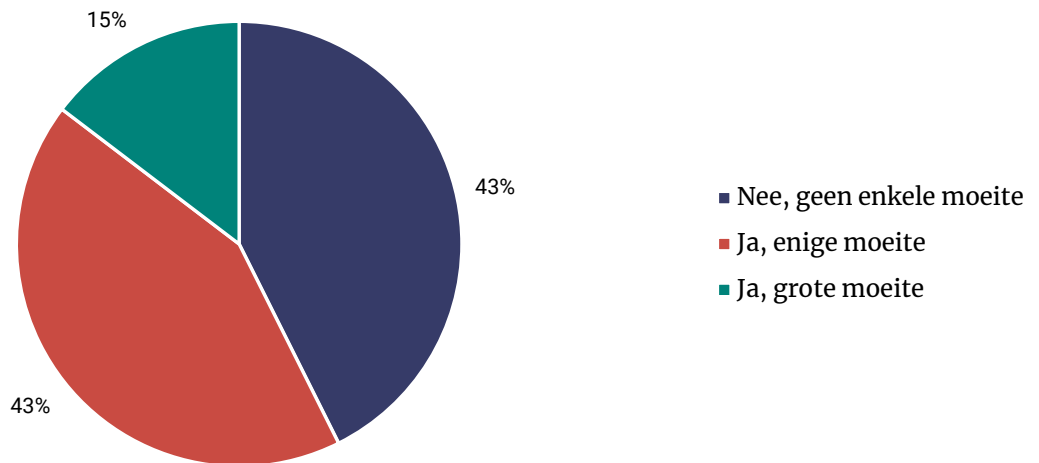
⁶⁰ Al in 2021 hadden ongeveer 750.000 huishoudens moeite om de energierekening te betalen volgens TNO - <https://www.tno.nl/nl/duurzaam/systeemtransitie/sociale-innovatie/energieraarmoede-voorkomen/>

Zes op tien verwachten moeilijk rond te komen door energieprijzen

Aangezien bij ruim 20 procent de energierekening nog gaat stijgen is het ook zinvol te kijken naar de verwachtingen voor de aankomende tijd. Ruim vier op de tien Nederlanders verwachten de komende 12 maanden enige moeite te hebben om rond te komen door het stijgen van de energieprijzen en 15 procent voorziet grote moeite. Samen gaat het om bijna zes op de tien Nederlanders. Ruim vier op de tien Nederlanders verwachten geen enkele moeite met rondkomen.

Figuur 9.3 - Verwacht u in de komende 12 maanden, door het stijgen van de energieprijzen, moeilijk rond te komen van het inkomen van uw huishouden?

Moeite met rondkomen door de hoge energieprijzen is niet gelijk verdeeld over de samenleving. Nederlanders met een onder modaal inkomen (28%) en diegenen met een huurwoning (26%) verwachten bovengemiddeld vaak grote moeite om rond te komen.

Ook verwachten Nederlanders van 35 tot en met 49 jaar vaker grote moeite met rondkomen dan gemiddeld (23%). Nederlanders onder de 24 jaar verwachten vaker enige moeite te hebben met rondkomen (55%). Onder PVV- en FvD⁶¹-stemmers zijn bovengemiddeld veel Nederlanders die grote moeite verwachten te hebben of krijgen met rondkomen van hun inkomen (30% en 26%).

Tweepersoonshuishoudens lijken er beter vanaf te komen dan grotere en kleinere huishoudens. De helft van hen (52%) verwacht geen enkele moeite met rondkomen.

Tabel 9.1 - Verwacht u in de komende 12 maanden, door het stijgen van de energieprijzen, moeilijk rond te komen van het inkomen van uw huishouden? Naar achtergrondkenmerken

	Nee, geen enkele moeite	Ja, enige moeite	Ja, grote moeite
Nederland gemiddeld	43%	43%	15%
Leeftijd 18-24	33%	55%	12%
Leeftijd 25-34	43%	39%	18%
Leeftijd 35-49	38%	40%	23%
Leeftijd 50-64	46%	41%	13%
Leeftijd 65+	46%	47%	7%
Onder modaal	23%	49%	28%
Modaal	38%	44%	18%
Boven modaal	49%	42%	9%
Eenpersoonshuishouden	36%	46%	18%
Tweepersoonshuishoude n	52%	39%	10%
Huishoudens drie of meer personen	36%	46%	18%
Huurwoning	28%	46%	26%
Koopwoning	50%	41%	9%

⁶¹ Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

9.3 Gedragsverandering in verband met geld

Acht op tien proberen energie te besparen vanwege stijgende energieprijzen

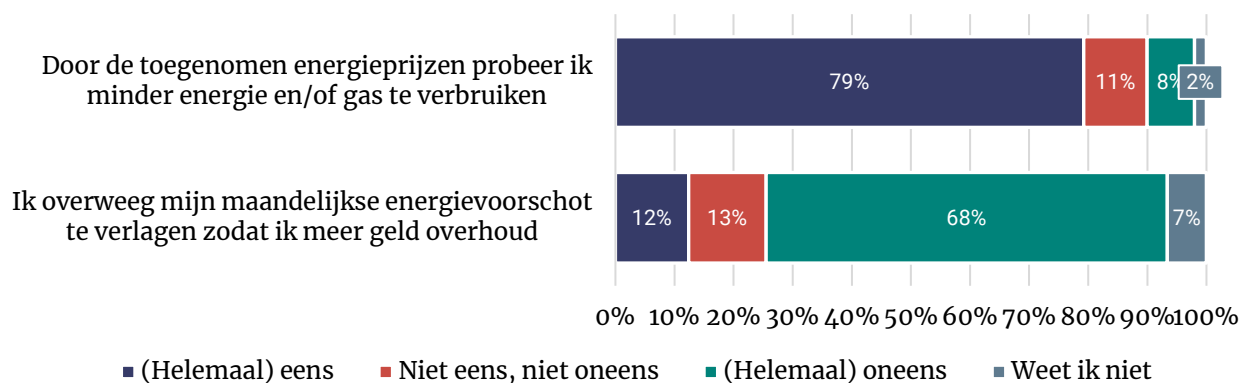
Acht op de tien Nederlanders proberen door de toegenomen energieprijzen om minder energie en/of gas te gebruiken. Ook al hebben deze mensen niet (enkel) als doel om hun CO₂-uitstoot te verminderen, dit kan desondanks wel bijdragen aan de klimaatdoelstellingen. Daarnaast is dit aandeel groter dan het aandeel Nederlanders dat moeite verwacht te hebben of krijgen met rondkomen door de gestegen energieprijzen. Er zijn dus ook Nederlanders die geen moeite verwachten met rondkomen, die proberen om energie en/of gas te besparen door de toegenomen prijzen.

Nederlanders zijn hier aardig eensgezind in, gezien er geen duidelijke verschillen zijn gevonden naar achtergrondkenmerken. Met uitzondering van FvD-stemmers⁶². Die vallen op omdat een kwart van hen aangeeft geen energie te besparen door de toegenomen prijzen, terwijl zij bovengemiddeld vaak wel verwachten om grote moeite te krijgen met rondkomen door diezelfde prijzen.

Een op de acht Nederlanders overweegt het maandelijkse energievoorschot te verlagen zodat zij meer geld overhouden. Zeven op de tien zijn dit gelukkig niet van plan, gezien dit een tijdelijke oplossing is en dit op de lange termijn geen geld bespaart.

Mensen met een onder modaal inkomen (18%), een huurwoning (17%) of met een huishouden van drie of meer personen (18%) overwegen vaker dan gemiddeld om het energievoorschot te verlagen, net als FvD-stemmers (23%).

Figuur 9.4 - Kunt u aangeven in welke mate u het eens of oneens bent met de volgende stellingen?

⁶² Resultaten van FvD-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. n=63.

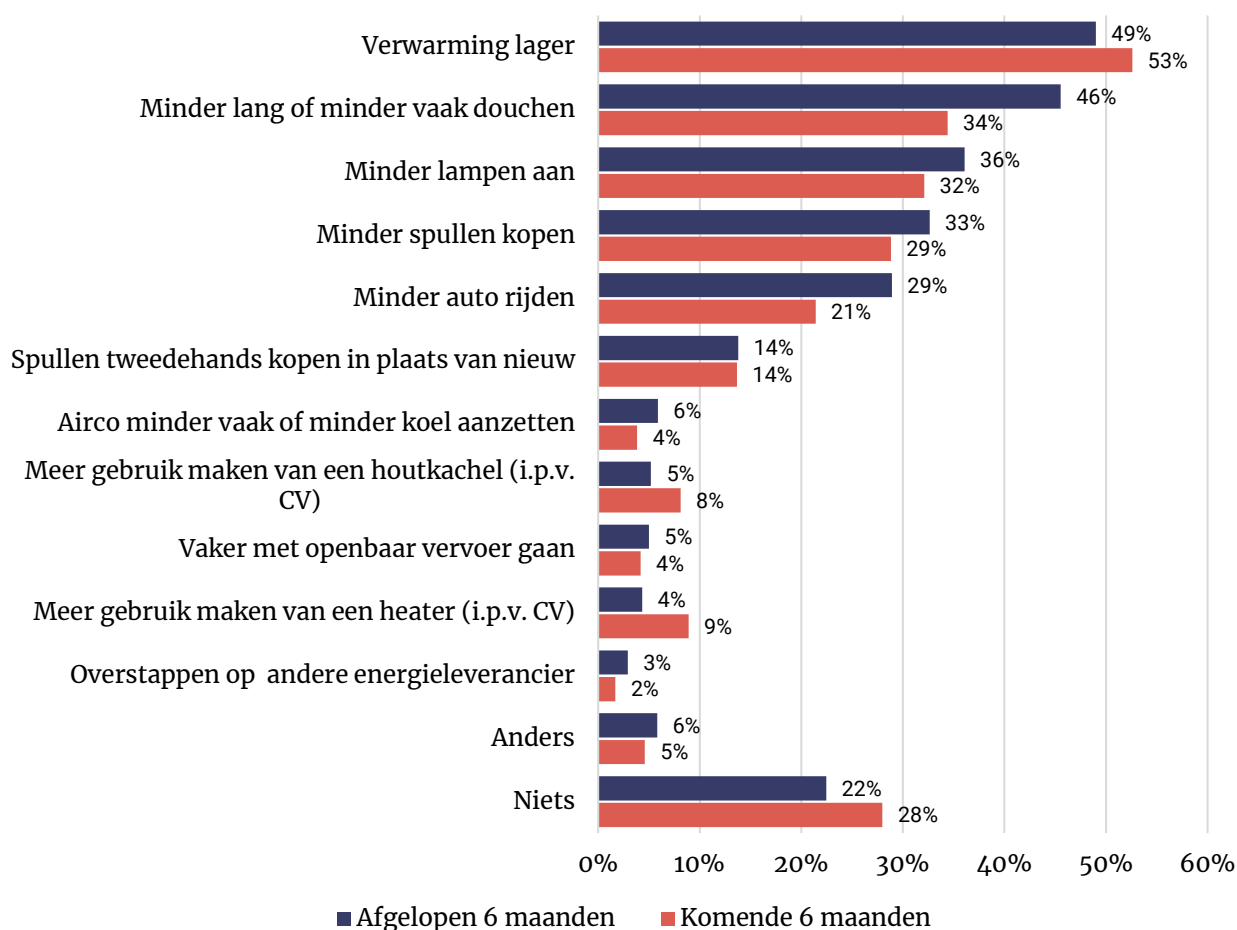
Acht op tien passen gedrag aan om geld te besparen

Geld besparen lijkt een reden te zijn om gedrag te veranderen. Bijna acht op de tien Nederlanders hebben in de afgelopen 6 maanden iets in hun gedrag veranderd om geld te besparen (78%). Bij bijna de helft van Nederland is de verwarming lager gezet (49%) of is er minder lang of vaak gedoucht (46%). Ook zijn mensen minder lampen aan gaan zetten (36%), minder spullen gaan kopen (33%) en minder gaan autorijden (29%).

Deze vijf aanpassingen zijn ook het meest genoemd als het gaat om de komende 6 maanden. Aankomend half jaar verwacht men ook iets vaker gebruik te gaan maken van de houtkachel of heater in vergelijking met het afgelopen half jaar.

De reden is dan wel niet (enkel) het milieu. De meeste van dit soort gedragsveranderingen hebben wel een positieve impact op de CO₂-uitstoot (met uitzondering van de houtkachel en wellicht overstappen energieleverancier).

Figuur 9.5 - Heeft u de afgelopen 6 maanden uw gedrag veranderd om geld te besparen? & Verwacht u de komende 6 maanden uw gedrag te veranderen om geld te besparen?

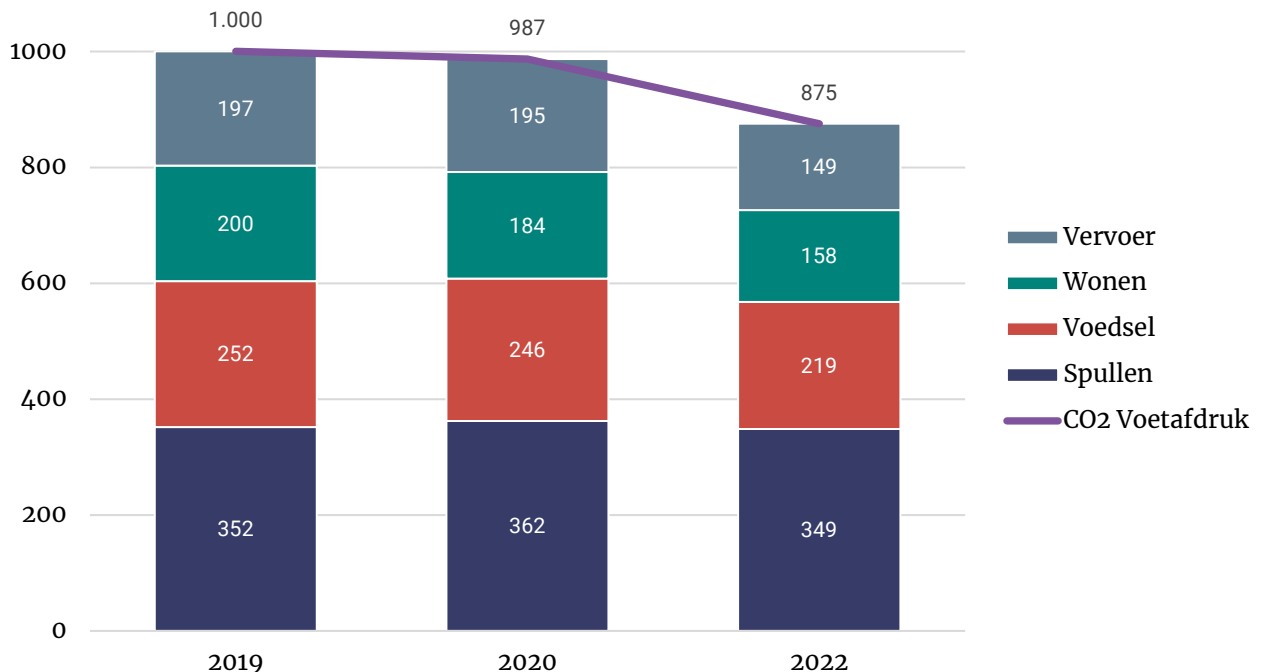
10 CO2-uitstoot naar groepen Nederlanders

Grote daling in CO2-uitstoot sinds 2019/2020

We hebben op basis van diverse gedragsvragen uit dit onderzoek een CO2-voetafdruk berekend, waarbij de gemiddelde Nederlander in 2019 uitkomt op een voetafdruk van 1000⁶³. Hiermee kunnen we diverse subgroepen in het land en jaren met elkaar vergelijken op deze totaalscore en de deelscores op het gebied van spullen, voedsel, wonen en vervoer. De verdeling van deze categorieën is deels gebaseerd op twee externe bronnen, zie bijlage A.

In tegenstelling tot in 2020 zien we nu wel een daling in de CO2-uitstoot. De gemiddelde Nederlander is van 1000 punten in 2019 gedaald naar 875 punten in 2022. Dit is een daling van 13 procent. Op vrijwel alle vlakken is een daling waar te nemen, en deze is het sterkst voor vervoer (-24%) en wonen (-21%). In beide categorieën lijkt de invloed van actualiteiten zoals de coronapandemie en energiecrisis een rol te hebben. De daling van 13 procent in voedsel is hier echter niet goed aan te relateren.

Figuur 10.1 - CO2-verschillen door de tijd (basis=allen)

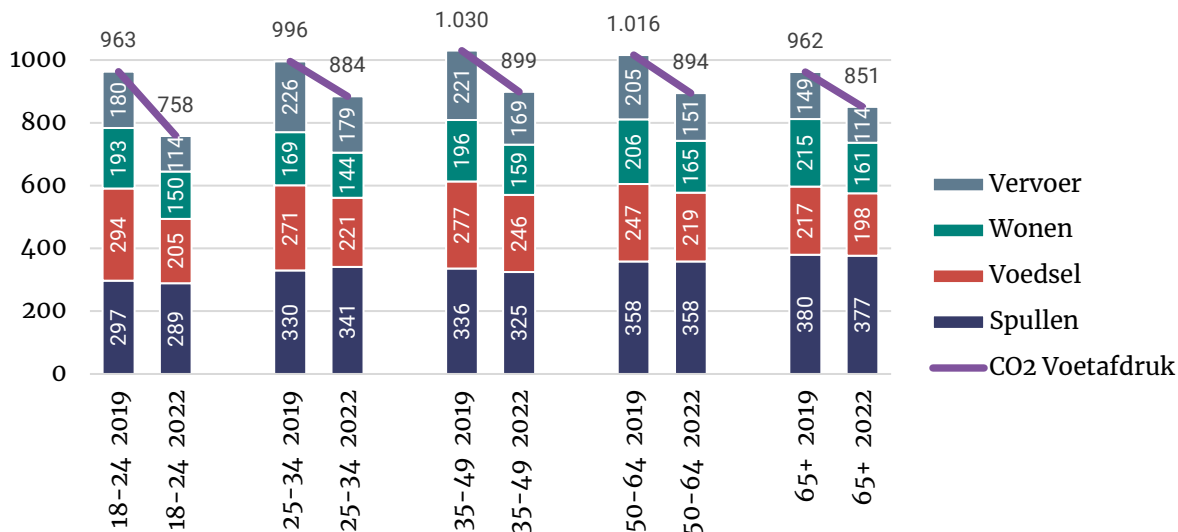
⁶³ De methode is op diverse punten aangepast ten opzichte van voorgaande rapporten, waardoor we de cijfers van voorgaande jaren gecorrigeerd hebben om goed te kunnen vergelijken door de tijd, zie bijlage A.

Jongeren en hoger opgeleiden hebben meer CO2-reductie

Als we naar de totale CO2-voetafdruk kijken, zien we dat jongeren (t/m 24 jaar: 758) en ouderen (65+: 851) een lagere uitstoot hebben dan de gemiddelde Nederlander. Onder de jongeren zien we, met 21 procent, bovendien de sterkste daling ten opzichte van 2019. Dit is met name zichtbaar op het gebied van vervoer (-37%), maar ook bij voedsel tonen zij een sterke daling.

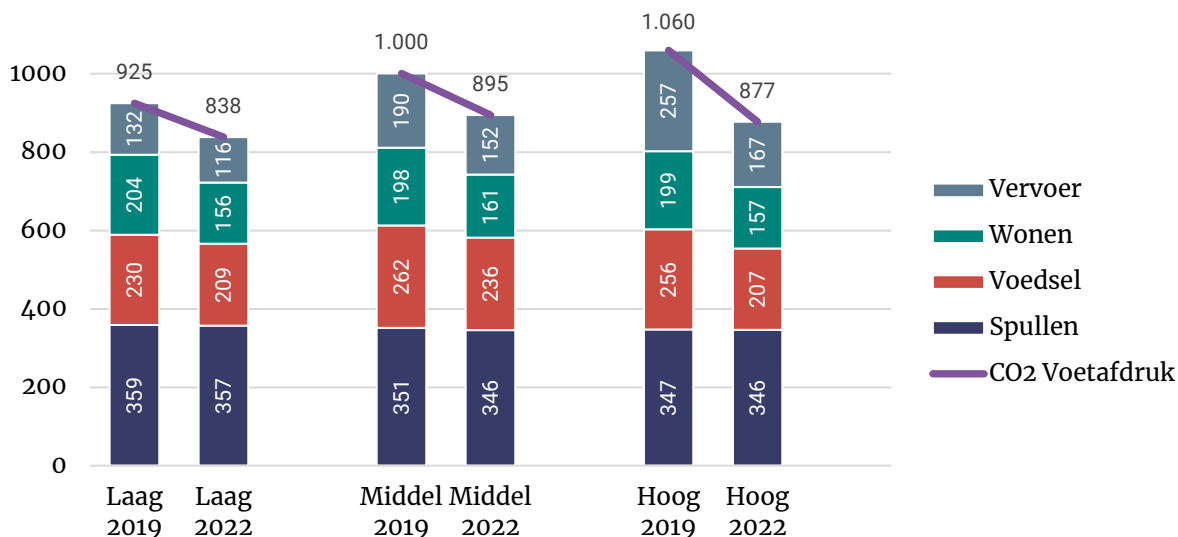
Figuur 10.2 - CO2-verschillen naar leeftijd, opleiding, inkomen (basis=allen)

Ook lager opgeleiden (838), mensen met een onder modaal inkomen (782), vrouwen (826) en huurders (801) hebben een lagere voetafdruk.

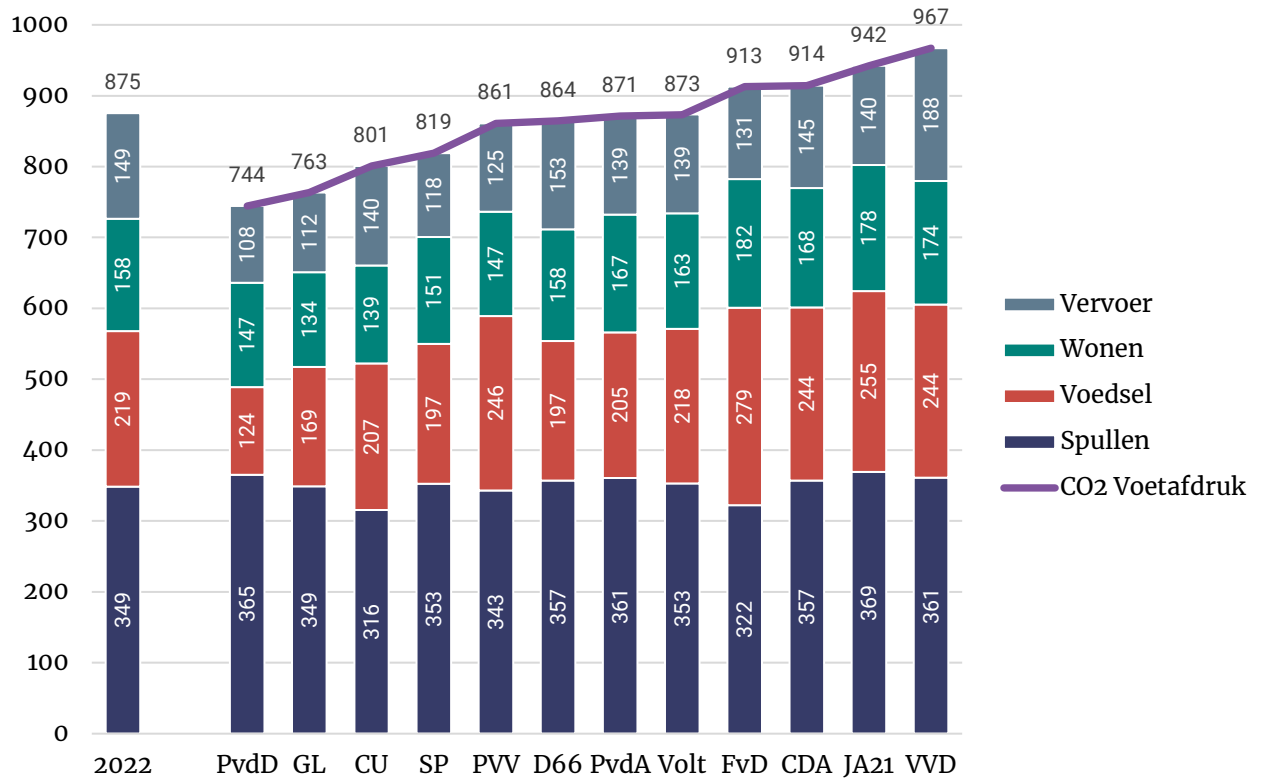
Waar voorheen de hoger opgeleiden de grootste uitstoters waren, tonen zij nu een sterkere daling (-17%) in CO2-uitstoot dan lager en middelbaar opgeleiden, met name rond vervoer. Lager opgeleiden tonen echter de sterkste daling op het gebied van wonen.

Figuur 10.3 - CO2-verschillen naar opleiding (basis=allen)

Naar politieke voorkeur (stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen 2021) zien we grote verschillen. Op de totale CO2-voetafdruk zien we dat PvdD-, GL- en CU-stemmers⁶⁴ lager uitkomen dan gemiddeld en stemmers op VVD bovengemiddeld.

Figuur 10.4 - CO2-verschillen naar stemgedrag Tweede Kamerverkiezingen 2021 (basis=allen)

⁶⁴ Resultaten van CU-stemmers zijn indicatief vanwege lage aantallen. CU: n=95.

A Bijlage: Totstandkoming van CO₂-puntoekenning

A.1 Verdeling over sectoren

In 2019 zijn de waardes gestandaardiseerd op 1000 punten voor een gemiddelde Nederlander. Door dezelfde formules en standaardisering te gebruiken als in 2019, kunnen we de resultaten vergelijken met voorgaande metingen.

De methode is ten opzichte van 2019 en 2020 enigszins aangepast, maar is in grote lijnen hetzelfde gebleven. We gebruiken formules om CO₂-punten toe te kennen aan bepaalde antwoorden die gegeven zijn door de respondent (zie hieronder). Sommige waardes zijn wat aangepast in verband met verbeterlagen op voorgaande jaren en recente ontwikkelingen omtrent de energieprijzen. Hierdoor wijken de CO₂-punten van voorgaande jaren wat af van vorige rapporten, maar kunnen we wel een goede vergelijking door de tijd maken. Ook hebben we de punten geschrapt die zijn gebaseerd op stellingen, omdat deze ‘zachte’ variabelen een minder goede indicator zijn van de CO₂-uitstoot van de respondenten. Ook deze aanpassing is voor alle drie de jaren doorgevoerd, zodat onderling vergelijken mogelijk is.

De CO₂-punten zijn in 2019 verdeeld over vier sectoren: wonen, voedsel, vervoer en spullen & kleding⁶⁵. Voor ieder van deze sectoren worden punten berekend aan de hand van de formules. Voor het standaardiseren is het van belang om te weten hoeveel elke sector meeweegt aan het totaal. De formules uit 2019 zijn zo opgesteld, dat het totaal aantal punten per sector overeenkomt met wat externe bronnen zeggen dat de bijdrage van die sector aan het totaal zou moeten zijn. Als deze bronnen bijvoorbeeld stellen dat vervoer verantwoordelijk is voor 25 procent van de totale uitstoot, dan zal deze sector volgens onze formules gemiddeld op ongeveer 25 procent van 1000 punten (dus ongeveer 250 punten) moeten uitkomen.

De externe bronnen die zijn gebruikt zijn CE Delft en Milieu Centraal, waarvan we de procentuele verdeling weergeven in Tabel A.1, van de beschikbare cijfers in 2019 en de meest recente cijfers van deze bronnen. CE Delft geeft in het rapport “Top 10 milieubelasting van de gemiddelde consument” (april 2016)⁶⁶ een verdeling, uitgedrukt in milieupunten. Volgens Milieu Centraal over de CO₂-uitstoot van een gemiddeld Nederlands huishouden⁶⁷ stoot een gemiddeld Nederlands huishouden 19 ton CO₂ per jaar uit. Deze organisatie komt tot een verdeling over de categorieën die sterk lijkt op die van CE Delft, maar rond 2019 wat meer uitstoot toekent aan wonen (huis & energie) en wat minder aan voedsel.

⁶⁵ Het waren er eerst vijf, maar spullen en kleding is later samengevoegd tot één sector.

⁶⁶ Bron 2019: <https://www.ce.nl/publicaties/1782/top-10-milieubelasting-van-de-gemiddelde-consument>

Update bron: https://ce.nl/wp-content/uploads/2021/03/CE_Delft_190178_Top_10_milieubelasting_gemiddelde_Nederlandse_consument_Update_2020_def.pdf

⁶⁷ Bron 2019: Milieu Centraal, *Emissies broeikasgassen door huishoudens. Intern document, ontvangen van Puk van Meegeren van Milieu Centraal via email.*

update bron: <https://www.milieucentraal.nl/klimaat-en-aarde/klimaatverandering/klimaatklappers/#19000-kilo-per-huishouden>

Bij de meest recente cijfers verschillen de bronnen enigszins van elkaar op de onderdelen wonen en spullen & kleding. De huidige cijfers wijken af van de in 2019 beschikbare data i.v.m. nieuwe inzichten en nieuwe rekenmethodes.

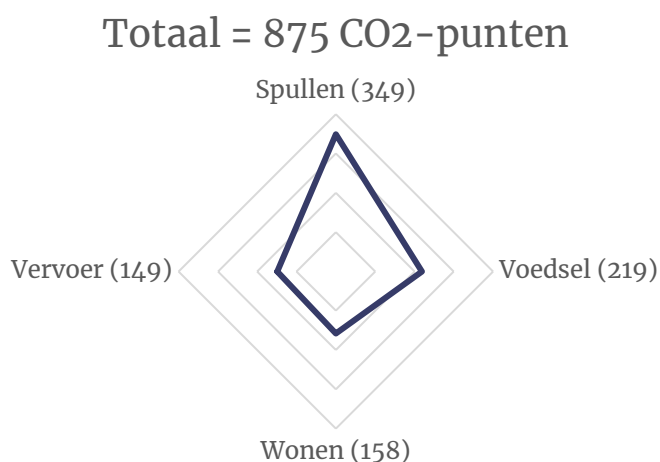
Tabel A.1 – Aandeel milieubelasting per categorie volgens CE Delft en Milieu Centraal

	CE Delft (t.t.v. 2019)	Milieu Centraal (t.t.v. 2019)	I&O 2019 (herzien)	CE Delft (huidig)	Milieu Centraal (huidig)	I&O (huidig)
Vervoer (incl. auto, vliegen, OV)	14%	18%	19%	28%	27%	17%
Voedsel en dranken	34%	19%	24%	20%	22%	25%
Wonen (gas, elektra, water, bouw, diensten)	13%	23%	20%	18%	27%	18%
Spullen en kleding	40%	34%	37%	34%	11%	40%
Overig (collectieve voorzieningen en recreatie)	-	-	-	-	13%	-
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

A.2 Vertaling naar CO2-voetafdruk in punten

Om de subgroepen te vergelijken hebben we CO2-uitstoot gekoppeld aan gedrag binnen de eerder genoemde vier sectoren. De punten zoals berekend op basis van de onderstaande formules, zijn verdeeld zoals te zien in Figuur A.1. In 2019 is het gemiddelde op 1000 punten vastgezet.

Figuur A.1 – CO2-uitstoot van gemiddelde Nederlander in vier sectoren

Voor de berekening van de CO₂-punten is een aantal keuzes gemaakt die – weliswaar gebaseerd zijn op harde cijfers – maar ten dele arbitrair zijn. Deze formules zijn voor het grootste deel hetzelfde als in 2019, zodat onderling vergelijken mogelijk is.

Huis & Energie (Wonen) (gemiddeld 158 punten)

- Hoe hoog is uw elektriciteits- en gasrekening per maand? (Als u het niet precies weet, wilt u het *dan schatten*? Of wilt u het opzoeken bij uw bankzaken of in uw energiebedrijf documenten?) Gemiddelde energie = tussen 125 en 150 euro: 200 punten. Andere scores naar rato. Vanwege de sterk stijgende energieprijzen, is hiervoor in 2022 gecorrigeerd. Volgens het CBS zijn de energieprijzen in januari 2022 met 86% gestegen t.o.v. het jaar ervoor⁶⁸. We hebben de scores voor energie in 2022 vermenigvuldigd met 1/1.86, oftewel 0,538.
- Heeft u een houtkachel of open haard? Zo ja, wordt uw huis daar volledig of gedeeltelijk mee verwarmd? Indien huis ermee verwarmd: volledig +200 punten, gedeeltelijk +100 punten, niet voor verwarming +50 punten.
- Heeft u airconditioning in uw huis (om het huis mee te koelen)? Zo ja, in hoeveel ruimtes? Indien meerdere ruimtes: +50 punten, één ruimte +25 punten.
- Geheel na optelling gedeeld door huishoudgrootte: 2-persoons, gedeeld door 1,5; 3-persoons of meer, gedeeld door 1,75.
- Douchen: gemiddeld aantal minuten douchen per week = 35-40 minuten: 20 punten. Andere scores naar rato.

Vervoer (mobiliteit) (gemiddeld 149 punten)

Auto

- Hoeveel kilometer heeft u in het jaar 2018 ongeveer in uw auto gereden? (De auto die u het meest gebruikt). Gemiddelde = tussen 10.000 en 15.000 kilometer per jaar: 135 punten.
- Gecorrigeerd voor antwoord op de vraag 'In welke klasse valt uw auto / motorfiets?' Zwaardere klassen 10% tot 30% in meerdering: micro/mini, compact, motorfiets 10% tot 20% in mindering.
- Checkt u de spanning van uw autobanden wel eens? Regelmatig -4%, soms -2%.
- Waar rijdt deze auto/motorfiets op? Diesel +5%, lpg -10%, hybride -20%, elektrisch -75%

Vliegen

- Hoeveel vlieguren maakt u gemiddeld per jaar (als u rekent over de afgelopen twee jaar)? Wilt u a.u.b. een schatting maken? Waarbij u zowel de uren heen als terug bij elkaar op kunt tellen. De tijd dat u moet wachten bij een overstap niet meetellen a.u.b. Gemiddelde: 5 à 10 vlieguren per jaar (5,5) = 55 punten. Andere scores naar rato.
- Boekt u dan (wel eens) CO₂-compensatie bij uw vlucht? Altijd -50%, soms -25%.

⁶⁸ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/07/prijs-van-energie-86-procent-hoger>

OV

- Kunt u aangeven hoe vaak u onderstaande vervoermiddelen gebruikt? Trein, gemiddeld = enkele keren per jaar: 5 punten, dagelijks = 25 punten.
- Kunt u aangeven hoe vaak u onderstaande vervoermiddelen gebruikt? Bus, gemiddeld = enkele keren per jaar: 8 punten, dagelijks = 50 punten

Voedsel (gemiddeld 219 punten)

- Hoeveel dagen in de week eet u vlees? Als u vlees eet, hoeveel gram eet u dan gemiddeld per dag? Gemiddeld aantal gram vlees per week = tussen 550-600 gram = 200 punten. Andere scores naar rato.
- Hoeveel dagen in de week eet u vis? Gemiddeld: 1 dag = 20 punten. Andere scores naar rato.

Spullen en kleding (apparaten en kleding) (gemiddeld 349 punten)

- Welke van onderstaande apparaten worden in uw huishouden regelmatig gebruikt?
 - Smartphone (iPhone en dergelijke) 40 punten
 - Tablet (iPad en dergelijke) 40 punten
 - Laptop / PC 40 punten
 - Tv 60 punten
 - Stereo / hifi installatie 50 punten
 - Koel/vriescombinatie 100 punten
 - Vaatwasser 0 punten
 - Wasmachine 50 punten
 - Wasdroger 50 punten
 - Stofzuiger 20 punten
 - Inductiekookplaat 30 punten
 - Waterkoker 10 punten
 - Magnetron 10 punten
 - Föhn 0 punten
- Geheel na optelling gedeeld door huishoudgrootte: 2-persoons, gedeeld door 1,5; 3-persoons of meer, gedeeld door 1,75.
- Voor vaatwassers kennen wij geen punten toe omdat deze in 2019 nog niet uitgevraagd werden.

A.3 Discussie mogelijk

Over deze berekening is zeker discussie mogelijk. We nodigen critici van deze rekenmethode van harte uit mee te denken en feedback te geven, zodat we bij een volgende meting nog beter kunnen vaststellen hoe opvattingen over klimaat, gedrag en CO₂-uitstoot aan elkaar gerelateerd zijn.

Contactgegevens

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
053 - 200 52 00
KVK-nummer 08198802
info@ioresearch.nl
www.ioresearch.nl

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
020 - 308 48 00
info@ioresearch.nl
www.ioresearch.nl